

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

Pracoviště Orální historie – Soudobé dějiny

Bc. Linda Bucharová

**Výstavba tranzitního plynovodu
v Československu očima pamětníků**

Diplomová práce

Vedoucí práce: **PhDr. Přemysl Houda, Ph.D.**

Praha 2015

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu. Současně dávám svolení k tomu, aby tato práce byla zpřístupněna v příslušné knihovně UK a prostřednictvím elektronické databáze vysokoškolských kvalifikačních prací v repositáři Univerzity Karlovy a používána ke studijním účelům v souladu s autorským právem. Zároveň prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 26. 6. 2015

Bc. Linda Bucharová

Poděkování

Ráda bych poděkovala především PhDr. Přemyslu Houdovi, Ph.D. za věcné rady a připomínky při vedení této práce. Dále pak všem narátorům, kteří byli ochotni podělit se o své životní příběhy. Zejména bych pak chtěla poděkovat i mé rodině za shovívavost a podporu.

Obsah

Abstrakt a klíčová slova.....	5
1. Úvod.....	6
2. Metodologie.....	7
2.1 Výzkumný projekt – výběr tématu práce.....	7
2.2 Sběr dat a analýza pramenů.....	7
2.3 Metodologie rozhovorů.....	10
2.3 Reflexe v dobových médiích, beletrii a filmu.....	15
3. Historie plynárenství.....	19
3.1 Vývoj plynárenství.....	19
3.2 Přechod od svítiplynu na zemní plyn.....	21
3.3 První mezistátní plynovod „Bratrství“ SSSR-ČSSR.....	22
3.4 Tranzitní plynovod – jak to vše začalo.....	25
4. Životy lidí podílejících se na výstavbě tranzitního plynovodu.....	30
4.1 Cesta k oboru plynárenství.....	30
4.2 Plánování a začátek výstavby očima pamětníků.....	34
4.3 Uvádění do provozu a první dodávky plynu.....	44
4.5 Nezapomenutelné události během výstavby.....	49
4.6 Sřet s komunistickým režimem.....	52
4.7 Další etapy budování plynovodu.....	57
4.4 Co vše se událo během cest do Sovětského svazu.....	58
4.8 Stav československého plynárenství v dalších letech.....	63
4.9 Ohlédnutí se zpět.....	65
5. Závěr.....	67
6. Seznam literatury a dalších pramenů.....	69
6.1 Rozhovory.....	69
6.2 Literatura.....	70
6.3 Archivní fondy.....	71
6.4 Dobový tisk.....	72
6.5 Elektronické zdroje.....	73
6.6 Filmy.....	74
7. Rejstřík pojmů a použitých zkratek.....	75
8. Přílohy.....	77
8.1 Seznam příloh.....	77
8.2 Přílohy.....	78

Abstrakt a klíčová slova

Abstrakt

Tato diplomová práce se zabývá historií a vývojem plynárenství v Československu, konkrétně výstavbou tranzitního plynovodu a vývojem tranzitní plynárenské soustavy. Součástí této práce je také historie svítiplynu a důvody jeho postupného nahrazování zemním plynem. Metodologie práce se opírá o rozhovory vycházející z metody orální historie, archivní záznamy a dobovou literaturu. Primárně je práce zaměřena na orálně historický terénní výzkum týkající se této problematiky, především na osobní zkušenosti narátorů, kteří byli přímými účastníky výstavby. Tato práce je také zaměřena na okolnosti vyjednávání o výstavbě tranzitního plynovodu a na další rozšiřování tranzitní soustavy v sedmdesátých až devadesátých letech minulého století.

Klíčová slova

tranzitní plynovod, zemní plyn, plynárenství, hospodářství, energetika, svítiplyn, normalizace

Keywords

Transit pipeline, natural gas, gas industry, economy, energetics, coal gas, normalization

Abstract

This diploma thesis deals with the history and the development of the gas industry in Czechoslovakia, namely the construction of the transit gas pipeline and development of the gas transit system. One of the part of this thesis is a history of the coal gas and the reasons for its gradual replacement by a natural gas. The methodology of this thesis is based mainly on interviews based on the method of oral history, on archival records, and contemporary literature. Primarily it is focused on oral history fieldwork, particularly on the personal experiences of narrators who were direct participants in the construction. This work is also focused on the circumstances of the negotiations of the construction of a transit gas pipeline and further expansion of the transit system from the seventies to the nineties of the 20th century.

1. Úvod

V dnešní době se nikdo nepozastaví nad takovou samozřejmostí jakou je zemní plyn, který má většina z nás doma a je součástí našeho každodenního života. Ale i tak samozřejmá věc má svoji zajímavou historii. V této práci jsem chtěla zachytit historii výstavby tranzitního plynovodu na území Československa v letech 1970 až 1993 očima pamětníků, kteří se přímo či nepřímo podíleli na této výstavbě. Mým záměrem bylo zmapovat její historii tak, jak dosud zmapována nebyla. Hlavní výzkumnou otázkou pro mě bylo, jak se lidem v té době žilo a jak tato stavba ovlivnila jejich životy. Jak vnímali tuto výstavbu v kontextu s dobou. Pro mnohé z nich byla práce na tranzitním plynovodu každodenním životem po mnoho let, ovlivňující také jejich rodiny. Vzhledem k šíři tohoto tématu, jakým je obor plynárenství, jsem se rozhodla můj výzkum zaměřit primárně na období výstavby tranzitního plynovodu. Historii plynárenství před a po této výstavbě jsem pojala spíše obecně, jelikož o historii plynárenství bylo napsáno již mnoho knih. Důležité je zde vysvětlit, jaké byly důvody této výstavby a co vedlo náš stát ke spolupráci se Sovětským svazem, který tuto výstavbu inicioval. I když je v práci zastoupeno hlavně ohraničené období let 1970 až 1993, v některých případech jsem tuto dobu lehce překročila nebo se vrátila zpět, z důvodu pochopení historických souvislostí. Konkrétní témata výzkumu byla ovlivněna nejenom mou osobu, ale i narátory, kteří mě v některých případech navedli ve svých vyprávěních na nová témata a podnítili mě k novým bádáním.

Období výstavby plynovodu je obdobím složité politické situace, překrývající několik mezníků naší historie, období tzv. normalizace, pád komunistického režimu a rozdělení Československa. Pokusím se zde nastínit vývoj výstavby tranzitního plynovodu napříč těmito dějinnými událostmi a zjistit, zdali se pohled narátorů na tuto stavbu měnil současně s měnící se politickou situací.

2. Metodologie

2.1 Výzkumný projekt – výběr tématu práce

Téma výstavby tranzitního plynovodu a okolností jeho budování mě oslovilo v mém zaměstnání. Pracuji pro energetickou společnost v Praze. V zaměstnání se mi dostala do rukou kniha *Tranzitní plynovod 1970-2010*, jednalo se o knihu Miloslava Čecha, Petra Fošenbauera a Jaroslava Petroše. Velmi mě toto téma oslovilo, zajímalo mě, kdo se na tomto díle podílel a co všechno se událo kolem této stavby. Jediné co mi tady scházelo, byl každodenní pohled lidí, kteří byli u této stavby, ti co ji vybudovali, pracovali na ní a byli součástí celého plánu výstavby. Jelikož jsem v práci v kontaktu s jedním z oslovených narátorů, bylo ze začátku jednodušší do tématu proniknout. Vzhledem k mému pohledu insidera, jelikož jsem kdysi pracovala pro energetickou společnost Net4gas, s.r.o., která vznikla původně z koncernového podniku Tranzitní plynovod, bylo náročnější udržet si odstup při badatelské práci s archivními dokumenty a hlavně při rozhovoru s narátory. Na druhou stranu bylo jednodušší najít kontakty a s některými souvislostmi jsem byla obeznámena již dříve. Tato skutečnost se mi jeví spíše jako výhoda, protože si dokážu spojit některé souvislosti, které si člověk, nepracující v energetickém oboru, nedokáže spojit.

Obecně se dá říct, že toto téma ještě zpracováno nebylo, což tento výzkum neulehčilo, právě naopak, postupné odkrývání dosud skrytých skutečností, dodávají této problematice větší zajímavost a možnost dalšího bádání.

2.2 Sběr dat a analýza pramenů

V této diplomové práci používám metod kvalitativního výzkumu, který je definován metodologem Creswellem jako: „proces hledání porozumění založený na různých metodologických tradicích zkoumání daného sociálního nebo lidského problému. Výzkumník vytváří komplexní, holistický obraz, analyzuje různé typy textů, informuje o názorech účastníků výzkumu a provádí zkoumání v přirozených podmínkách.“¹ Tuto metodu výzkumu jsem si vybrala, protože se více zaměřuje na individuální prožitky

¹ Creswell, 1998, str. 12, In: Jan HENDL, *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*, s. 48.

narátorů a „vnímá sdělení jednotlivce jako svébytnou poznávací hodnotu a nesnaží se jejich obsah pomocí kvantifikujících (např. statistických) postupů zobecnit“.² Vycházela jsem z větší části z metod orální historie a studia archivních pramenů. Orální historie je kvalitativní metodou výzkumu. „Jedná se o řadu propracovaných, avšak stále se vyvíjejících a dotvářejících se postupů, jejichž prostřednictvím se badatel v oblasti humanitních a společenských věd dobírá nových poznatků, a to na základě ústního sdělení osob, jež byly účastníky či svědky určité události, procesu nebo doby, které badatel zkoumá, nebo osob, jejichž individuální prožitky, postoje a názory mohou obohatit badatelovo poznání o nich samých, případně o zkoumaném problému obecně.“³ Ve své práci analyzuji individuální prožitky ve vyprávění narátorů. Nesnažím se o zobecňování nebo absolutizaci jejich názorů, ale o zachycení jejich jednotlivých životních postojů. Rozhovory vycházející ze vzpomínek narátorů bývají ovlivněny mnoha faktory, jak osobní motivací narátora, zde záleží, k čemu je rozhovor poskytován, tak i časovým odstupem vzpomínání. Tyto jejich postoje a prožitky poté srovnávám s dostupnými prameny.

Při bádání v archivech, využívám pro svoji práci obsahovou analýzu dokumentů. Archivní dokumenty mi poskytl Národní archiv v Praze na Chodovci. Jednalo se o fond Úřadu předsednictva vlády ČSSR – běžná spisovna z let 1969-1976. Veškeré tyto materiály byly označeny jako přísně tajné a po roce 1990 byly postupně odtajněny. Jednalo se celkem o 10 kartonů. Nalezené dokumenty mi sloužily k dokreslení té doby, jednalo se hlavně o zápisy z kontrolních dnů této stavby, které probíhaly v pravidelných intervalech, dále pozvánky na zahájení provozu jednotlivých linií stavby a zprávy o průběhu výstavby, které se pravidelně předkládaly na předsednictvo vlády ČSSR. Použila jsem také archivní čísla časopisů z archivů společnosti Net4gas, s.r.o., RWE Česká republika a.s., Potrubí Praha a.s. a archivu Českého plynárenského svazu, kde mají k dispozici následující archivní čísla časopisů *Tranzitní plynovod*, *Transgas*, *Potrubář* a časopisu *Plyn*, které mapují velmi podrobně výstavbu tranzitního plynovodu. Bohatým zdrojem sekundární literatury a dobových periodik mi byla Národní knihovna v Praze, kde jsem našla také seznam Filmových týdeníků, které byly natočeny s tematikou tranzitního plynovodu. V Městské knihovně v Praze jsem dohledala sekundární literaturu a beletrii. Bohužel odborné literatury mapující historii tranzitního plynovodu není mnoho. Obrátila jsem se tedy na Český plynárenský svaz, kde mi poskytli publikace o historii plynárenství.

² VANĚK, Miroslav a Pavel MÜCKE. *Třetí strana trojúhelníku: teorie a praxe orální historie*, s. 14.

³ Tamtéž, s. 9.

Výstavba tranzitního plynovodu je ve všech zmíněna pouze okrajově. Dalšími cennými zdroji mi byly osobní archivy narátorů. Byly mi poskytnuty dobové fotografie k uveřejnění, mohla jsem nahlédnout do diplomových prací s tematikou tranzitního plynovodu, které mi zapůjčili někteří narátoři. Byla mi zapůjčena kniha *Akce Transgas*⁴, která již bohužel není nikde v knihovnách k sehnání. Tato kniha je bohatá na obrazové materiály, které jsem i použila v této práci. Při mé cestě na Slovensko za narátory mi byla věnována publikace *30 rokov tranzitnej prepravy zemného plynu na Slovensku*⁵ od Demiána Sojky, která mi pomohla zorientovat se ve výstavbě a tranzitu plynu na slovenském území. Dále jsem si mohla pořídit se souhlasem jednoho z narátorů fotografie jeho osvědčení, výkazu o studia a čestného uznání⁶, které je i přílohou této diplomové práce. Filmové dokumenty, které jsem dostala, zachycují konkrétní průběh výstavby s podrobným vysvětlením a ukázkami práce dělníků. Jednalo se například o film „*Výstavba plynovodu*“, natočený v roce 2007, je to propagační video nejmenované energetické společnosti. Toto video mapuje výstavbu plynovodů od roku 1970 do současnosti. Dále mi byla poskytnuta kopie záznamu reportáže „*Polární těžaři – Vemex, Urengoj, Jamal těžba*“, jedná se o televizní reportáž z roku 2011, kde můžeme vidět, jak se žije zaměstnancům společnosti Gazprom ve vesnicích, které pro ně vybudovali pracovníci z Československa. Tyto filmy mi posloužily pouze k dokreslení doby a pochopení některých souvislostí.

Další zajímavé materiály jsem našla i díky internetovým zdrojům, konkrétně archivům České televize, kde jsem našla dokument „*25 let budování plynovodů*“.⁷ Během mého bádání jsem našla na webových stránkách Československé filmové databáze⁸ informaci o dokumentárním filmu, natočeném režisérem Jurajem Jakubiskem. Snímek se jmenuje *Stavba storočia (1972)*⁹, podařilo se mi sehnat kopii na DVD z mediátéky Slovenského filmového ústavu v Bratislavě. Tento film mapuje zejména výstavbu na západním Slovensku.

Odborné literatury k tomuto tématu je velmi málo, existuje mnoho knih, které byly napsány o plynárenství, bohužel jsou ale spíše technického zaměření, což pro moji práci

⁴ VOTÝPKA, Vladimír a Ervin MATES. *Akce Transgas*. Praha: Orbis, 1974. Naše vlast.

⁵ SOJKA, Demián et al. *30 rokov tranzitnej prepravy zemného plynu na Slovensku*. Bratislava: Slovenský plynárenský priemysel, a.s., 2002.

⁶ Obr. 1 v příloze k diplomové práci

⁷ *Archiv ČT24: Budování plynovodů* [online]. [cit. 2015-06-05]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/10116288585-archiv-ct24/209452801350004>

⁸ www.csfd.cz

⁹ Film získal Cenu na Festivalu technických filmů v Budapešti v roce 1973.

není stěžejní. Největším přínosem pro můj výzkum byla kniha *Tranzitní plynovod 1970-2010*¹⁰, vydaná k čtyřicetiletému výročí této stavby. Dva ze tří autorů této knihy, Miloslav Čech a Jaroslav Petroš mi poskytli rozhovor. *Plynárenská příručka: 150 let plynárenství v Čechách a na Moravě* od kolektivů autorů je naplněna informacemi, jak technickými, tak historickými a chronologicky řazenými za sebou. Kniha Demiána Sojky *30 rokov tranzitnej prepravy zemného plynu na Slovensku* je ideálním průvodcem po historii tranzitní přepravy na Slovensku, zajímavostí jsou rozhovory s účastníky výstavby tranzitního plynovodu. Kniha je dvojjazyčná, slovensko-anglická. K příležitosti výročí třiceti let tranzitní soustavy na Slovensku oslovil autor další odborníky v plynárenství, aby do knihy přispěli se svými postřehy a vyprávěními o výstavbě tranzitního plynovodu, na konci knihy obsahuje další koncepce vývoje plynárenství. Kniha je bohatá na dobové fotografie. Kniha Ladislava Blažka *Ohřejeme se v 21. století?: o výstavbě a rozvoji palivo-energetické základny* mi pomohla zorientovat se v plynárenské oblasti. Autor se zde zabývá historií energetiky obecně, je zde i úvodní kapitola o investiční výstavbě energetických staveb. Oboru plynárenství je v této knize věnována celá jedna kapitola. Na konci knihy autor píše o budoucím vývoji celé palivo-energetické základny. *Encyklopedie plynárenství* od kolektivu autorů je také důležitým zdrojem informací, dohledáte zde veškeré pojmy spojené s tímto oborem, hlavně tedy technicky zaměřené data, technické normy a také zákony. Na začátku encyklopedie je chronologický přehled celé historie plynárenství. Použila jsem tuto knihu primárně pro rejstřík pojmů na konci této práce k vysvětlení neznámých pojmů.

2.3 Metodologie rozhovorů

V orální historii můžeme využít dva typy kvalitativního výzkumu, a to interview nebo životní příběh. Příběh sledující celoživotní vývoj nebo dráhu jednotlivce může být veden dvěma způsoby: chronologicky či strukturovaně. Chronologický postup sleduje průběh narátora života v jeho časové posloupnosti od dětství, s přesahem k rodinnému prostředí, v němž vyrůstal nebo od rané dospělosti, kdy se začal vzdělávat v oboru nebo realizovat v oboru či funkci, která tazatele vedla k výběru tohoto narátora do konkrétního projektu.¹¹ Pro svoji práci jsem vybrala chronologický postup vyprávění, jelikož mě

¹⁰ ČECH, Miloslav, Petr FOŠENBAUER a Jaroslav PETROŠ. *Tranzitní plynovod 1970-2010*. Vyd. 1. Praha: Český plynárenský svaz, 2010, 56 s. ISBN 978-80-904619-1-8.

¹¹ VANĚK, Miroslav a Pavel MÜCKE. *Třetí strana trojúhelníku: teorie a praxe orální historie*, s. 124.

zajímají životy lidí, kteří se pohybovali kolem této výstavby a jejich cesta k plynárenskému oboru.

Zajímali mě primárně vedoucí pracovníci, inženýři na vedoucích pozicích. Nechtěla jsem popsat celé téma výstavby, zajímal mě pohled právě této vrstvy, která stála u zrodu tranzitního plynovodu. Chtěla jsem začít od začátku a dále navazovat vyprávěním dělnické třídy k dokreslení tématu. Svářeče, bagristy a další dělníky se mi bohužel nepodařilo dohledat, hlavním důvodem bylo, že na žádnou z těchto osob neměl nikdo z mých narátorů kontakt. Hodně častým argumentem bylo, že buď s nimi nepřišli do tak blízkého kontaktu, anebo většina z nich už nežije. Co je však důležité: tato absence není z hlediska mého výzkumného záměru podstatná, protože se jedná vůbec o první výstup výzkumu k této problematice a není záměrem této práce poskytnout komplexní pohled na toto téma.

Hlavním kritériem výběru narátorů bylo, zdali pracovali na jakékoliv pozici během výstavby tranzitního plynovodu buď přímo u podniku Tranzitní plynovod, nebo u Plynoprojekt, který stavbu navrhoval anebo u dodavatelských firem, které se na výstavbě podílely. Chtěla jsem také dohledat osoby, které se podílely na mezinárodních vyjednáváních ještě před zahájením výstavby, bohužel nikoho se mi nepodařilo najít, v mnoha případech již tyto osoby nežijí. K nastínění tématu mezinárodních dohod mi posloužily jako podklady archivní materiály z Národního archivu Praha.

Těmto kritériím je podřízen rozsáhlejší vzorek narátorů. Celkem jsem vedla rozhovor s osmnácti pamětníky. Deset narátorů pracovalo v řídicích funkcích přímo pro národní podnik Tranzitní plynovod, tři narátoři pro Plynoprojekt, čtyři narátoři pro dodavatelské podniky Hydrostav Bratislava, Potrubí Praha, Plynostav Pardubice a ČKD. Jeden z narátorů pracoval pro státní úřad. Někteří z narátorů později vystřídali své pozice i u jiných plynárenských podniků. Společným znakem mají místo působení během výstavby, jednalo se většinou o kolegy, kteří byli v denním pracovním kontaktu. I když někteří byli například z dodavatelských podniků, účastnili se společných jednání a pracovali na společných projektech. Tento společný znak byl výhodou při mapování začátku výstavby.

Z genderového hlediska mám mezi narátory pouze jednu ženu, je to dáno tématem výzkumu, zastoupení žen v technických pozicích je velmi málo. Čtrnáct narátorů je

z Prahy. Další dva narátoři byli z Říčan u Prahy a z Brna. Dva narátoři jsou ze Slovenska, jela jsem za nimi do Bratislavy a do Nitry. Národnostní rozložení je tedy ve větší míře české. Mnoho dotazovaných narátorů jezdilo na Slovensko často a dokonce tam i nějakou dobu pracovali. Se svými slovenskými kolegy se dobře znali. Jedná se o pamětníky ve věkovém rozmezí 46 až 84 let, většina z nich tedy byla již při začátku výstavby, a to od roku 1970. Toto věkové rozmezí je rozsáhlé a dává v této práci možnost pohledu z rozsáhlejšího věkového spektra, jak od mladých účastníků výstavby, tak od jejich starších kolegů.

Až na jednoho narátora mají všichni vysokoškolské vzdělání, konkrétně většina vystudovala České vysoké učení technické v Praze nebo Vysoké učení technické v Brně. Pouze dva narátoři studovali na Vysoké škole chemicko-technologické v Praze a jeden na Karlově Univerzitě, obor Inženýrská geologie a hydrogeologie. Technické zaměření studia tyto narátory spojuje. Téma členství narátorů v komunistické straně zůstalo po dobu rozhovorů spíše uzavřeno, většina narátorů se k tomuto tématu vůbec nedostala, spíše se mu vyhýbala. Jen tři narátoři se sami vyjádřili ke svému vstupu do strany, z toho jeden do strany vůbec nevstoupil.

Mezi narátory je zastoupena i jedna veřejně známá politická osobnost, jedná se o známého publicistu a bývalého disidenta Petra Uhla, jeho působení na výstavbě tranzitního plynovodu je obecně málo známé. Vystudoval ČVUT v Praze, do národního podniku Potrubí Praha byl přijat v prosinci 1973 jako konstruktér. Na konci roku 1977 dostal výpověď kvůli podpisu Charty 77. To bylo naposled, co mohl pracovat v oboru plynárenství. Petr Uhl mi poskytl zajímavé informace během rozhovoru, jak se mu pracovalo u Potrubí Praha za stálého sledování Státní bezpečností. Od ostatních narátorů se liší tím, že působení v Potrubí Praha a práce na tranzitním plynovodu byla pro něj pouze přestupní zastávkou. Tento výběr zaměstnání byl dán potřebou najít si jakékoliv trvalé pracovní místo a hlavně zdroj příjmů.

V otázce řešení kontaktů na narátory mi hned na začátku výzkumu pomohl Jan Ruml, ředitel Českého plynárenského svazu, který mi zprostředkoval kontakty na některé kolegy, které si pamatuje a kteří mi byli ochotni pomoci v mém výzkumu. Tyto kontakty mi byly slíbeny během našeho rozhovoru. Druhý den po rozhovoru, jsem od jeho asistentky obdržela seznam asi deseti jmen, u všech kontakty sice nebyly, ale tím, že jsem

kontaktovala prvního narátora z tohoto seznamu, začala jsem využívat metody „*snowball sampling technique*“. Jedná se o metodu „*nabalování sněhové koule*“, kdy badatel získává od prvních oslovených narátorů informace o dalších osobách, s nimiž by bylo z hlediska jeho výzkumného projektu užitečné vést rozhovor.¹² Díky seznamu mého prvního narátora jsem oslovila mého druhého narátora a další narátory postupně za sebou.

Narátori měli před rozhovorem menší povědomí o mém výzkumném úkolu, před každým setkáním jsem jim posílala informace e-mailem, o jaký projekt se jedná, na jaké škole studuji a zdali by souhlasili s rozhovorem. Posílala jsem jim v příloze i okruhy k diskusi nebo těm, kteří neměli e-mail jsem telefonicky vysvětlila, o co se jedná, zdali by souhlasili a co je v případě souhlasu čeká. Narátori byli také dopředu upozorněni na přibližnou dobu délku konání rozhovoru, někteří se i sami zeptali, jak dlouho budeme natáčet. Většinou se časové rozpětí pohybovalo od půl hodiny až do dvou a půl hodin, s občasným přerušením na žádost narátora. Důležitou roli hraje prostředí, kde se rozhovor nahrává, ve většině případů jsem rozhovory vedla na místech, které si sami narátori vybrali, byli to většinou jejich kanceláře a v menší míře pak neutrální místa, jako jsou kavárny a restaurace. Jen během dvou rozhovorů jsem byla u narátorů doma. Během rozhovorů natáčených doma, se narátori cítili komfortněji a jejich projev byl přirozenější. Většina rozhovorů proběhla pouze v jednom sezení. S jedním narátorem jsem se sešla dvakrát.

V rozhovoru se zaměřuji na několik dílčích okruhů, vedle celkového pohledu na úlohu narátorů během výstavby, tak na otázku výběru profese, na téma vztahů na pracovišti a jejich postavení v dobovém kontextu. Během jejich životopisných vyprávění jsem si všímala, kterým tématům a životním etapám věnovali větší pozornost nebo které etapy či události zmiňovali málo nebo vůbec. Na začátku každého rozhovoru jsem narátora poprosila, zdali by mi povyprávěl něco o svém dětství a jak se dostal k oboru plynárenství. Následně jsme v rozhovoru přešli chronologicky k etapě výstavby plynovodu, v této části vyprávění jsme se většinou zastavili, narátori čekali na konkrétní dotazy, které jsem měla připravené na základě studia písemných pramenů a předešlých rozhovorů. Během rozhovoru jsem se snažila nezasahovat do vyprávění, nechala jsem spíše narátory volně vypravovat. Po skončení nahrávání jsem většinou ještě chvíli zůstala a mohli jsme

¹² VANĚK, Miroslav a Pavel MÜCKE. *Třetí strana trojúhelníku: teorie a praxe orální historie*, s. 140.

pokračovat dále v rozhovoru, v této fázi se mi stávalo, že narátoři kladli otázky i mně. Bavili jsme se také o soukromých věcech. V situaci, kdy narátor již byl předem na rozhovor připraven z doslechu mých předešlých narátorů, byl rozhovor jednodušší a příjemnější. Narátor byl otevřenější a pověděl mi tak více zajímavých informací. Nejlepším příkladem bylo, když jsem narátora znala osobně, tak rozhovor probíhal v přátelské atmosféře a bylo mi řečeno i mnoho zajímavých věcí ze soukromí nebo informace, které nechtěli zmiňovat na záznam. Jeden z narátorů mi povídal o svých dětech, jak jdou v jeho stopách a pokračují v oboru plynárenství, za což je na ně hrdý. Od dalšího narátora jsem se dozvěděla, že byl vyšetřován Statní bezpečností kvůli domnělému pochybení během výstavby, ale tady mi bylo naznačeno, že to nemám uvádět do záznamu. Z etického hlediska, informace sdělené jen mé osobě a mimo záznam, ponechávám nezveřejněné.

Při natáčení rozhovorů jsem se setkala i se zamítavými postoji. Všichni byli informováni předem, že rozhovor bude nahráván na diktafon. Setkala jsem se s jedním potencionálním narátorem, který mi po uvedení faktu, že se rozhovor bude nahrávat, sdělil, že to musí oznámit ve společnosti, kde pracuje, protože si myslí, že mi bude sdělovat důvěrné informace a jelikož věděl, pro kterou společnost pracuji já, bál se, že bych tyto informace mohla použít ve prospěch této společnosti. Informace, že probíhá tento výzkum, se dostala až k tiskovému mluvčímu oné společnosti a bylo kvůli tomu svoláno i jednání. Dotyčnému narátorovi jsem ještě jednou vysvětlila, že při poskytnutí rozhovoru bude podepisovat *Souhlas se zpracováním osobních a citlivých údajů*. Tato skutečnost ho sice uspokojila, ale nakonec se rozhodl rozhovor neposkytnout.

Jeden z oslovených narátorů ze společnosti ČKD Praha zareagoval na můj zasláný e-mail s prosbou o rozhovor, že není tím „pravým pamětníkem, kterého potřebuji, jelikož s ohledem na svůj věk se mi některé skutečné události míchají s Vančurovými Obrazy z dějin národa českého. Takže Vám přeji lepšího pamětníka a úspěšné dokončení diplomky.“¹³ I přes tento, zdali se to dá nazvat, negativní přístup, jsem získala pár informací. Narátor mi dopsal své odpovědi k mým zasláným předběžným okruhům a poslal mi e-mail zpět. I když jsem nejdříve váhala, zda mám jeho odpovědi zařadit do výzkumu, usoudila jsem, že tento pamětník bude neocenitelným přínosem. Snažila jsem se

¹³ E-mailová korespondence s Karlem Kroupou, Praha, 11. 3. – 16. 3. 2015, archiv autorky

ho ještě jednou kontaktovat, jestli si nerozmyslel své rozhodnutí. Bohužel setkat se nechtěl. Je těžké posoudit, proč odmítl, nejspíše se sám neřadil k důležitým osobám této výstavby nebo měl jen neopodstatněné obavy z nepoznaného.

Narátoři netrvali na anonymitě, ponechávám tedy jejich jména v této práci v plném znění.

2.3 Reflexe v dobových médiích, beletrii a filmu

Výstavba tranzitního plynovodu byla hojně zmiňována nejenom v denním tisku, ale dotkla se dokonce i beletrie. Toto téma zaplavovalo jak denní tisk, tak televizi i rádia. Lidé museli poslouchat, jak probíhá výstavba tohoto monumentálního díla. V roce 1984 vyšla i československá známka k příležitosti plnění závazků z XVI. sjezdu KSČ.¹⁴ Toto téma bylo vnímáno, jak pozitivně jako „*Stavba století*“, tak negativně s určitou mírou znechucení propagandou a ideologií, která toto dílo doprovázela. Spisovatel Jan Zábrana zachycuje kriticky výstavbu plynovodu Orenburg v Sovětském svazu, vnímá to jako posluhovačství režimu: „*Život v tomhle absolutně prosmrádlém, prokorumpovaném hnojníku, jehož jedinou ideologií je devótní konformismus vůči sovětskému velvyslanectví, je pro kohokoli, kdo aspoň trochu ještě zůstal člověkem, naprosto nesnesitelný. Oni nemají v hlavě nic než jak úslužně vyhovět těm, z jejichž vůle jsou u moci, z rádia je slyšet donekonečna jen a jen o tom, jak radostně pokračuje stavba plynovodu Orenburg, otrokářské nucené práce v cizí zemi, kde jim Češi, Poláci, Maďaři a Němci budují plynovod, aby mohli prodávat za valuty plyn do Evropy.*”¹⁵

Negativně ovlivněn dobou je i básník Alois Volkman¹⁶, který zmiňuje tuto stavbu ve své básni *Tranzitní plynovod* ze sbírky *Námluvy Aeskulapovy*. V období normalizační atmosféry sedmdesátých a osmdesátých let sloužila literatura hlavně k prosazování stranicko-politických cílů, a to se týkalo samozřejmě i probíhající výstavby tranzitního plynovodu. Poezie v této době měla oslavovat jedince spokojeně žijícího ve společnosti a vyzdvihovat jeho členství v kolektivu socialismu. Tato báseň je spíše pravým opakem.

¹⁴ Obr. 2 v příloze diplomové práce

¹⁵ ZÁBRANA, Jan. *Celý život: Výbor z deníků 5. listopadu 1976 - červenec 1984*, s. 561.

¹⁶ MUDr. Alois Volkman - narodil se v Chudobíně u Litovle 18. 9. 1937. Nyní žije v Praze, kde pracuje jako obvodní lékař. Svě verše publikoval již od roku 1962. Vydal řadu básnických sbírek, např. *Malá vizita* (1976), *Tlak mé krve* (1979), *Stáčení podzimu* (1994). MUDr. Alois Volkman byl i přítelem a osobním lékařem básníka Jaroslava Seiferta.

Alois Volkman pojímal své verše velmi osobitě a vtipně a režim jeho verše chápal jako protisocialistické.¹⁷ „*Má přesně vytyčenou trasu/ zaměřený směr./ A zatím proti projektům/ vede od paleolitu/ přes epochy společenských vykopávek/ a končí před koncem/ dvacátého století./ A zatím proti projektům/ se pokládá do pohřebišť/ kde svářeči pietně rozsvěcují/ svůj oslnivý plamen./ A proti projektům/ navštěvuje a bloudí v sídlištích pravěkých kultur/ v nichž bagry/ docela nekulturně/ zvoní o objevy./ Až archeologové nových novověků/ odhalí/ naleziště tranzitního plynovodu/ jenž první mírotvorně podkopal/ hraniční předěly států/ užasnou nad tím zákopem/ z něhož dnešek/ svádí bitvu/ o budoucno.*“¹⁸ Básník zde popisuje postup při hloubení výkopu při umístění plynovodu, naráží zde na nešetrné postupy, kdy byly ničeny archeologické památky. Na konci své básně se sarkasmem přirovnává tranzitní plynovod k archeologické vykopávce, kdy nad ním archeologové v budoucnu „užasnou“, až ho vykopají.

K příležitosti dokončení první linie tranzitního plynovodu v roce 1974 byla vydána kniha *Akce Transgas*, která hrdinně opěvuje všechny dělníky a organizátory stavby v duchu socialismu: „*Tu a tam vzlétnou ptáci, ale jinak je to místo tiché a opuštěné. Kroky zkříží polní cestu, stranou se objeví kopeček, ne větší než chaloupka na návsi. Kilometr nula. Start ocelového maratonu, začátek tisíce kilometrů, stovek dní a nocí. Začátek tranzitního plynovodu. Nad prvními trubkami zněly slavnostní projevy, potom začali „vyšívát“ svářeči, když odjel poslední pasák a maringotka, zmlkl kilometr nula s koncem zejícím v očekávání sovětských svářečů. Všechno to je ovšem jen dojem. Tady vstupuje na naše území ropovod Družba, Bratrství a teď také gigantický plynovod Východ-Západ, který spojuje Sovětský svaz se západní a jižní Evropou.*“¹⁹ Kniha je neocenitelným příspěvkem pro bádání díky mnoha fotografiím sledující celou výstavbu první linie plynovodu.

Československá televize mapovala výstavbu tranzitního plynovodu krátkými šoty v Televizních novinách. V roce 1972 se například natočily čtyři zábavné pořady, spojené s vylosováním MATESA, které se natáčely na některém z pracovišť tranzitního plynovodu.²⁰

¹⁷ Mikroregion Litovelsko. *Lidé a jejich osudy: Alois Volkman* [online]. [cit. 2015-06-06]. Dostupné z: <http://www.litovelsko.eu/dr-cs/194-volkman-alois.html/>

¹⁸ VOLKMAN, Alois. *Náměly Aeskulapovy*, s. 108.

¹⁹ VOTÝPKA, Vladimír a Ervin MATES. *Akce Transgas*, s. 17.

²⁰ Čs. televize pro tranzitní plynovod. *Tranzitní plynovod*. 1972, (1).

Také československý rozhlas vysílal denně informace o postupu výstavby. Vysílal se hodinový pořad „*Hrajeme budovatelům tranzitního plynovodu*“ s reportážemi z terénu. Pravidelně se vysílalo na stanici Praha, redaktorem byl Arnošt Marvan v pořadu „*Reportér hlásí z trasy plynovodu*“, dalšími byly pořady Horizont a Tribuna hospodářů.²¹ Všichni obyvatelé Československa dostávali pravidelnou dávku informací ze všech médií. Těmto informacím neunikli ani Češi a Slováci žijící v zahraničí, československé zahraniční vysílání, které znali posluchači v zahraničí pod označením Radio Praha, přinášelo relace v němčině, francouzštině, italštině, španělštině, angličtině a arabštině.²²

Postup výstavby byl zaznamenáván i ve filmových týdenících, které byly promítány v kinech. Například součástí československého filmového týdeníku číslo 10 z roku 1973, byly krátké dokumenty z výstavby s názvy „*Tranzitní plynovod se blíží k hranicím NSR*“ a „*Most tranzitního plynovodu přes Vltavu*“.²³ V Rudém právu byly otiskovány zprávy s titulky jako „*My opravdu chceme těch 38 kilometrů udělat*“, „*Magistrála mírové spolupráce*“, „*Plynová řeka mohutní*“, „*Dělníci spěchají – výzkum a projekce má čas?*“, „*Tranzitní plynovod roste*“, „*Ocelový most do Evropy*“, to vše byla ideologická hesla zaznamenávající průběh výstavby.

Pro další propagaci tohoto díla i v zahraničí vznikaly další krátké filmy, které natáčel Krátký film. Agentura Sportpropag Praha připravila celý cyklus s názvem „*Zelenou pro Transgaz*“, jednalo se o černobílé filmové reportáže „*Ani voda nás nezastaví*“ nebo například „*Dvanáctistovka do finiše*“.²⁴

Tranzitní plynovod se dostal i na velká filmová plátna, režisér Juraj Jakubisko natočil v roce 1972 dokumentární film zachycující výstavbu na západním Slovensku. Ve filmu můžeme pozorovat dělníky při práci a ve volném čase, jsou tam zaznamenané s nimi i rozhovory, tento dokument se snaží oslavovat jejich práci. „*Plynovod je gigantickým pomníkom ľudskej práce a preto prívlastok o stavbe epochy má svoj oprávnený význam.*“²⁵ Velmi osobitá hudba s radostným podtónem a budovatelské verše o plynovodu dokreslují celý dokument: „*Dobré ráno asfaltové rieky splavné pre*

²¹ Čs. rozhlas pro tranzitní plynovod. *Tranzitní plynovod*. 1972, (2).

²² Rozhlas. *Tranzitní plynovod*. 1972, (10).

²³ Distribuční premiéry. *Filmový informační bulletin*. 1973, (21).

²⁴ Filmový cyklus o stavbě století. *Tranzitní plynovod*. 1972, (11).

²⁵ Film „*Stavba storočia*“ (1972), režie Juraj Jakubisko

*rozvážanie mlieka, uhlia a chleba/ dobré ráno, kameň/ dobré ráno, železo chutnajúce trpkou rozospatými ústami dňa dobré ráno, oheň/ a dobré ráno, vám, ľudia ohňa a železa/ staviteľia tajomných ciest./*²⁶ Pokud si odmyslíme ideologickou stránkou dokumentu a zaměříme se na technické parametry, jsou tu v podstatě zachyceny jednotlivé fáze výstavby od rozvážení trubek, sváření až k jejich uložení a zahrabání, což může být cenným zdrojem informací pro dokreslení jednotlivých prací, které na plynovodu probíhaly.

Národní podnik Tranzitní plynovod společně s Československým svazem novinářů vyhlašoval také soutěž ve zpravodajství, publicistice a fotografii o budování plynovodu v pravidelných půlročních intervalech. Do soutěže se přihlašovaly fotografie otištěné v československém tisku odvyšované v československém rozhlasu a televizi. Ceny do soutěže byly v celkové hodnotě 64 000 Kčs.²⁷

²⁶ Film „*Stavba storočia*“ (1972), režie Juraj Jakubisko

²⁷ Soutěž pro novináře a fotoreportéry. *Tranzitní plynovod*. 1971, (11).

3. Historie plynárenství

3.1 Vývoj plynárenství

Historie zemního plynu je velmi dlouhá, sahající do dávné minulosti, až do 10. století před naším letopočtem, kdy přírodní zemní plyn těžili Číňané z vrtů hlubokých až 200 metrů a rozváděli vyvěrající plyn bambusovými trubkami do solivarů, sušáren a příbytků, aby jím topili a svítili. Také řecký historik Ktésias se zmiňuje ve svém díle z doby 400 let před naším letopočtem o používání zemního plynu jako topiva a při kultovních obřadech a v domácnostech. Současné využívání zemního plynu má svůj počátek v USA na začátku 20. let 19. století. V roce 1820 v Pittsburghu v Pensylvánii se při vrtech na slanou vodu narazilo na zemní plyn, který vzplanul a zničil vrtné zařízení, avšak k využití tohoto zemního plynu ještě nedošlo. Za rok na to objevili vesničané ve Fredonii zemní plyn v podobě bublinek v potoce a začali se bavit tím, že tyto bublinky zapalovali. Vyvrtali pak primitivním způsobem asi 8 metrů hluboký vrt a plyn rozváděli dřevěným potrubím do svých domů k osvětlování a dalším účelům. V roce 1823 byl zemní plyn zaveden již do New Yorku a použit k veřejnému osvětlení. V roce 1865 byla ve Fredonii založena první společnost pro rozvod zemního plynu a použití zemního plynu v USA se začalo šířit čím dál více. Opravdu významné ložisko zemního plynu bylo nalezeno až v roce 1918 ve státě Texas. Mezitím se začal objevovat zemní plyn i v Evropě. U nás byla navrtána ložiska ropy a zemního plynu poprvé v roce 1901 u Hodonína v hloubce 217 metrů.²⁸

V České republice byla a stále jsou nalezená ložiska většinou ve starých příbřežních oblastech moří, která byla na našem území v třetihorách a druhohorách. Mezi nejvýznamnější ložiska České republiky patří naleziště ve vídeňské pánvi na jižní Moravě. Na Moravě byly od dávných časů známy četné povrchové projevy přírodních uhlovodíků. V horských oblastech Bílých Karpat a Beskyd, ale také kolem řeky Moravy v Dolnomoravském úvalu se vedle přímých výronů plynu a pramenů ropy objevovaly přírodní uhlovodíky i ve studních kopaných na vodu.²⁹ Na Slovensku jsou nejvýznamnější naleziště na jihozápadě, blízko měst Malacky, Plavecký Štvrtok, Láb, Suchohrad, Zohor

²⁸ BENEŠ, Miloš. *Plynárenství 1847-1997*, s. 16.

²⁹ MOLDAN, Bedřich. *Dopis do budoucnosti: Letter to the future*, s. 16.

a Gajary. Největší naleziště bylo u obce Vysoká pri Morave, které zasahovalo i na území Rakouska.³⁰

Za počátek českého plynárenství je považován rok 1847, kdy byla zprovozněna plynárna v Praze - Karlíně. Plyn byl užíván k osvětlování ulic. Odtud pochází název svítiplyn. Svítiplyn je plynné palivo s vysokým obsahem vodíku, vyráběné původně karbonizací černého plynového uhlí, později pak zplyňováním hnědého uhlí.³¹ Počet plynáren rychle rostl, takže od vzniku Československé republiky v roce 1918 až do počátku 2. světové války bylo v provozu 79 závodů. Poválečné znárodnění plynárenství vytvořilo podmínky pro systémové řešení dalšího rozvoje plynárenství, naznačené ve *Vývojovém plánu československého plynárenství*, které zpracoval prof. Riedl³², tento plán byl projednán a schválen na památném zasedání na Kunětické hoře v roce 1947. Tento plán navrhl a odůvodnil základní směry přechodu z lokálního zásobování plynem na komplexní systémové řešení výroby svítiplynu a její koncentraci do centrálních zdrojů spolu s vytvořením republikové integrované sítě dálkových plynovodů. Plán byl postupně realizován. Byla postavena řada systémově významných plynovodů, například Pardubice-Olomouc, jihočeská magistrála k přepravě svítiplynu z tlakové plynárny Vřesová do Lobodic, kde byl zřízen první akviferový³³ podzemní zásobník plynu v České republice. Užití svítiplynu vrcholilo v polovině 80. let minulého století dodávkami v úrovni 3,8 - 3,9 mld. m³/rok. další rozvoj výroby svítiplynu z uhlí byl limitován ekologickými hledisky, obdobně jako další rozvoj zásobování teplem na bázi centralizovaných zdrojů spalujících ekologicky nekvalitní hnědé uhlí a s tím spojených gigantických nadzemních tepelných přivaděčů do spotřebních oblastí.³⁴

³⁰ SOJKA, Demián et al. *30 rokov tranzitnej prepravy zemného plynu na Slovensku*, s. 19.

³¹ *Encyklopedie plynárenství: [plynárenské údaje]*, s. 370.

³² Z popudu prof. Riedla vznikla v r. 1949 plynárenská specializace na průmyslové škole v Hradci Králové a v r. 1953 se zasloužil o vznik Fakulty technologie paliva vody na VŠCHT v Praze a založil jednu její katedru, a to katedru koksárenství a plynárenství. Zavedl novou učební disciplínu Hospodaření energiemi a postgraduální kurzy pro plynárenské inženýry. (in: riedl.wz.cz/odkazy/profesor/profesorRiedl.htm)

³³ z angl. (groundwater) aquifer - vodonosný horizont nebo kolektor - podzemní vrstva nasáklá čerstvou vodou, často obrovský podzemní prostor nasycený vodou (in: <http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/akvifer>)

³⁴ ČECH, Miloslav, Petr FOŠENBAUER a Jaroslav PETROŠ. *Tranzitní plynovod 1970-2010*, s. 3.

3.2 Přechod od svítiplynu na zemní plyn

Na počátku šedesátých let minulého století už bylo zřejmé, že rozvoj plynofikace založených na zdrojích svítiplynu vyráběného z hnědého uhlí je zdrojově stále více limitován. Na druhé straně objevy rozsáhlých zdrojů zemního plynu v západní i východní Evropě naznačovaly, že budoucnost plynárenství bude spočívat ve využití tohoto přírodního zdroje. Přechod na zemní plyn znamenal v plynárenství tak zásadní změnu, jaká se v dosavadní dlouhé historii odvětví nevyskytovala. Zavedení zemního plynu umožnilo z hlediska zdrojů podstatné rozšiřování plynovodních sítí a tím také dostupnost tohoto moderního energetického média pro většinu subjektů podnikatelské sféry i obyvatelstva.³⁵

Bylo evidentní, že zastavení dalšího zhoršování životního prostředí, zejména stavu ovzduší a devastace krajiny v uhelných oblastech, se neobejde bez změny struktury palivo-energetické základny. Vhodnou alternativou se jevilo širší užití zemního plynu provázené decentralizací zásobování teplem, například plynovými blokovými či domovními kotelny nebo individuálním vytápěním bytů plynovými agregáty.³⁶

Celá záměna plynu byla připravena tak, aby omezení dodávky plynu odběratelům bylo minimální. Po vpuštění zemního plynu do oddělené části sítě se zemní svítiplyn vytěšňoval přímo zemním plynem do odhořivacích zařízení umístěných na venkovních plynovodech, kde docházelo ke spalování nestandardní směsi.³⁷ Poté již čistý zemní plyn proudil do odběrních zařízení, tedy do jejich částí přestavěných v předstihu, případně do spotřebičů přestavěných již kompletně.³⁸ Docházelo i ke komplikacím v druhé polovině osmdesátých let, kdy se využívaly staré rozvody, zaměnit něco něčím může být jednoduché, ale zaměnit jeden plyn proudící v potrubním systému jiným na první pohled také. Zemní plyn má v oblasti spotřeby řadu výhod proti dosavadnímu používání svítiplynu, a to zejména svou více než dvojnásobnou výhřevností, nejedovatostí a také tím, že zplodiny jeho hoření obsahují právě výrazně nižší hodnoty obsahu škodlivin. To jednak násobí přepravní možnosti stávajících rozvodů a současně příznivě ovlivňuje důsledky jeho působení na okolí. Proto byla veškerá pozornost zaměřena na možnosti dovozu zemního

³⁵ BEDNÁŘ, Jaroslav. *Historický kalendář plynárenství východních Čech*, s. 57.

³⁶ ČECH, Miloslav, Petr FOŠENBAUER a Jaroslav PETROŠ. *Tranzitní plynovod 1970-2010*, s. 4.

³⁷ Obr. 3 v příloze diplomové práce

³⁸ JURÍČEK, Libor a Josef MAREK. *Svítiplyn: Na severní Moravě a v Slezsku*, s. 77.

plynu. Poslední etapou vývoje českého plynárenství je etapa rozvoje přímé spotřeby zemního plynu, která byla prakticky zahájena výstavbou mezistátního plynovodu *Bratrství* v roce 1967, kterým byl do naší republiky přiveden sovětský zemní plyn a vedla k plynifikaci Slovenska a později jižní Moravy zemním plynem.³⁹

3.3 První mezistátní plynovod „Bratrství“ SSSR-ČSSR

Nákup zemního plynu v zahraničí byl spojen s potřebou devizových prostředků, kterých byl, v rámci socialistického hospodářství, chronický nedostatek. Proto také ztroskotal společný projekt Československa a Rakouska na dovoz zkapalněného zemního plynu z Alžírka z terminálu Arzew do jugoslávského přístavu Koper. Zájem na dovoz alžírského plynu projevilo i Rakousko. Cena plynu vypočtená podle tehdy platných kurzů měn byla nižší, než cena plynu stejné výhřevnosti vyráběného v tlakové plynárně. Za riziko projektu bylo možno považovat výstavbu potřebných plynovodů na cizích územích, zejména pro případ nedodržení dodávek alžírského dodavatele. Příslušné státní orgány nechtěly bohužel přijmout trvalý závazek úhrady plynu v devizách, a proto studijní záměr odmítly. Česká strana se obrátila tedy na SSSR s požadavkem nákupu (bezdevizovou formou výměny zboží) zemního plynu na slovensko - ukrajinské hranici. Výsledkem mezistátních jednání byl příslib dodávky 1,0 mld. m³/ rok. K jeho přepravě byl postaven a zprovozněn mezistátní plynovod DN 700 s maximálním provozním tlakem 5,5 MPa. Zprovoznění tohoto plynovodu umožnilo i přechodnou tranzitní přepravu ruského plynu do Rakouska od roku 1969.⁴⁰

Na vládní úrovni se výstavba mezistátního plynovodu řešila již v roce 1964, kdy proběhly konzultace se Sovětským svazem. Tehdejší ministr paliv a energetiky Josef Odvárka v dopise místopředsedovi vlády Otakarovi Šimůnkovi píše: „*Vážený soudruhu, ve dnech 28. listopadu – 11. prosince 1964 se konala v Praze konzultace se sovětskými specialisty z projektového útvaru Giprogaz v Kijevě. Při této konzultaci bylo zpracováno společné československo-sovětské řešení výstavby plynovodu SSSR-ČSSR, které Ti v příloze předkládám. Vzhledem k tomu, že se jedná o významnou záležitost, považuji za nutné*

³⁹ JUŘÍČEK, Libor a Josef MAREK. *Svítiplyn: Na severní Moravě a v Slezsku*, s. 76.

⁴⁰ ČECH, Miloslav, Petr FOŠENBAUER a Jaroslav PETROŠ. *Tranzitní plynovod 1970-2010*, s. 11.

v první polovině ledna tento dokument potvrdit v Moskvě.⁴¹ V tomto dokumentu je uveden politicko-hospodářský úvod, bilance rozdělení zemního plynu na našem území, technické řešení plynovodu a také schéma trasy plynovodu.⁴² Dohoda uzavřena mezi Československem a Sovětským svazem byla podepsána 10. 9. 1968, až čtyři roky poté. Druhý den poté o tom byla informována veřejnost v deníku Rudé právo, titulní článek se nazýval „V Moskvě byly podepsány čs.-sovětské dohody“. Píše se zde, že „v průběhu rozhovorů byla posouzena řada závažných ekonomických otázek zajímajících oba státy. Byly prozkoumány zejména otázky dodávek plynu, ropy, železorné suroviny a jiného zboží ze sovětského svazu do Československa a také dodávek ocelových trub pro plynovody, těžkých nákladních automobilů, zařízení, stávkového zboží, obuvi a dalšího zboží z Československa do Sovětského svazu.[...] V průběhu této schůzky proběhla široká výměna názorů o politických otázkách vyplývajících z uskutečňování sovětsko-československých rozhovorů, které se konaly v Moskvě od 23. srpna do 26. srpna 1968.“⁴³ Dohoda byla podepsána předsedou vlády ČSSR Oldřichem Černíkem a předsedou rady ministrů SSSR Alexejem Kosyginem, doba platnosti byla dána do roku 1980. V této dohodě se mimo jiné píše, že v letech 1968 až 1970 dodá Československo do Sovětského svazu ocelové trubky velkého průměru, celkem 1000 tun a těžké nákladní automobily v počtu 380 kusů. Dodávky zemního plynu z SSSR do ČSSR se budou platit v převoditelných rublech a prostředky, které budou poukázány k úhradě hodnoty zemního plynu dodávaného v letech 1970-1973 budou používány v odpovídající sumě k úhradě hodnoty zboží dodávaného z ČSSR do SSSR v letech 1968-1970. Z běžného účtu banky pro zahraniční obchod SSSR u Mezinárodní banky hospodářské spolupráce budou převedeny na účet Československé obchodní banky ve stejné Mezinárodní bance uvedené sumy včetně 2% úroku: k 1. 7. 1971 to bude 10 mil. převoditelných rublů, k 1.7.1972 12 mil. převoditelných rublů, k 1.7.1973 15 mil. převoditelných rublů a k 1.1.1974 5,3 mil. převoditelných rublů.⁴⁴

Pozitivní zkušenosti z tranzitu ruského plynu do Rakouska a také potřeba získání devizových prostředků na nákup západních technologií a materiálů byly podnětem k zintenzivnění jednání se sovětským svazem a státy západní Evropy – SRN, Rakousko,

⁴¹ Národní archiv Praha, fond Úřad vlády ČSR/ ČR, Praha 1970 – Usnesení vlády, značka fondu: ÚV ČSR/ČR-RŽP, signatura: 203/1/33, karton 120

⁴² Obr. 4 v příloze diplomové práce

⁴³ V Moskvě byly podepsány čs.- sovětské dohody. *Rudé právo*. 1968, 48(251).

⁴⁴ Národní archiv Praha, fond Úřad vlády ČSR/ ČR, Praha 1970 – Usnesení vlády, značka fondu: ÚV ČSR/ČR-RŽP. signatura: 203/1/33, karton 121

Itálie a Francie, o prodeji ruského zemního plynu do těchto zemí. Připojilo se k nim i NDR, které však nabízelo platbu za plyn formou dodávky zboží.⁴⁵

Ke konci sedmdesátých let přesahovaly zásoby zemního plynu a nafty na území Sovětského svazu 16 bilionů m³, z nichž 13 bilionů činil přírůstek zásob ověřených v letech 1965 až 1970. Na východě SSSR vznikla obrovská základna těžby ropy a plynu. Sovětský svaz mohl použít tyto zdroje pro rozvoj své ekonomiky i otevřením dodávek do zemí západní Evropy.⁴⁶

Vznikaly i protichůdné názory, které výstavbu tranzitního plynovodu vnímaly spíše jako negativní plán. Za tímto protichůdným názorem si stálo USA, konkrétně Anthony J. Blinken⁴⁷ prohlásil, že Rada národní bezpečnosti (National Security Council) se obává toho, že západní Evropa „*se vystaví potenciální energetické závislosti a nebezpečnému politickému vlivu tím, že se tolik spolehne na dodávky plynu ze SSSR*“. Prezident Ronald Reagan zakázal prodej amerických zařízení a technologií pro výstavbu plynovodů a požádal také své západoevropské protějšky, aby následovaly jeho příkladu. Nestalo se tak. Evropané označili tuto příležitost za „*obchod století*“ a francouzský ministr zahraničí nazval kroky USA „*hospodářskou válkou proti spojencům v západní Evropě*“.⁴⁸

Období, ve kterém vznikala tato stavba, v 70. letech, bylo obdobím tzv. normalizace. Jednalo se o samostatnou etapu ve vývoji komunistického systému v Československu, charakteristickým rysem normalizačního režimu bylo obnovení vedoucí role KSČ a orientace na tzv. konzumní socialismus. Vládnoucí garnitura zajistila občanům jistou životní úroveň a sociální jistoty a na oplátku po občanech žádala, aby se vzdali účasti na věcech veřejných a realizovali se v soukromé sféře.⁴⁹ V této době se začalo s plánováním a výstavbou tranzitního plynovodu. Předseda vlády Lubomír Štrougal pronesl na XIV. sjezdu KSČ zprávu, ve které zaměřil svá slova také na hospodářský vývoj země během další páté pětiletky: „*Současná složitá mezinárodní situace vyžaduje, aby strana svou hospodářskou politikou posilovala a rozvíjela obranyschopnost země.[...] Abychom překonali nedostatky z minulého období, klademe si náročné úkoly v rozvoji*

⁴⁵ ČECH, Miloslav, Petr FOŠENBAUER a Jaroslav PETROŠ. *Tranzitní plynovod 1970-2010*, s. 11.

⁴⁶ BLAŽEK, Ladislav. *Ohřejeme se v 21. století?: o výstavbě a rozvoji palivo-energetické základny*, s. 135.

⁴⁷ Poradce pro národní bezpečnost USA

⁴⁸ ORBÁN, Anita. *Moc, energie a nový ruský imperialismus*, s. 17.

⁴⁹ OTÁHAL, Milan. *Normalizace 1969-1989: příspěvek ke stavu bádání*, s. 5.

*palivové a energetické základny. U paliv a energie nejde jen o zvyšování jejich výroby a dovozu, ale především o to, zlepšit národohospodářskou účinnost palivového a energetického hospodářství. Proto si klademe za úkol zvyšovat podíl ušlechtilých paliv, ropy a zemního plynu, jejich podíl v palivové a energetické bilanci stoupne z dosavadních 21% na více než 31% v roce 1975. Pro investiční výstavbu v odvětví paliv a energetiky bylo celkem určeno 60 miliard Kčs.*⁵⁰ Předseda vlády Štrougal zdůrazňoval během svého projevu, že musíme ještě více a intenzivněji spolupracovat se Sovětským svazem. A tuto spolupráci máme brát jako štěstí pro pracující lid a pro celou republiku. Štrougal také prohlásil, že v nadcházející pětiletce bude téměř 90% přírůstku prvotních energetických zdrojů kryto dovozem, zejména ze SSSR, dovoz zemního plynu stoupne na trojnásobek: *“Mimořádnou úlohu tu bude hrát tranzitní plynovod pro přepravu sovětského zemního plynu přes území ČSSR do NDR a dalších evropských zemí. Jeho výstavba je největší akcí této pětiletky.”*⁵¹ Tehdejší československá energetika nebyla úplně v nejlepším stavu, Štrougalova představa o budoucím hospodářském rozvoji byla založena na velkých rozvojových projektech, jakým byl právě i tranzitní plynovod.

3.4 Tranzitní plynovod – jak to vše začalo

V sedmdesátých letech bylo na území Sovětského svazu – zejména západní Sibíři, ověřena bohatá ložiska zemního plynu a nafty. Na východě SSSR vznikla obrovská základna těžby ropy a plynu. Sovětský svaz mohl tyto zdroje využít pro rozvoj své ekonomiky i otevřením dodávek do zemí západní Evropy. Sovětští představitelé plynárenství zahájili intenzivní jednání o možnostech dodávek zemního plynu do Itálie, SRN, Francie a NDR. Je zřejmé, že k tomu přispěly i příznivé zkušenosti z exportu plynu plynovodem Bratrství a tranzitní přepravy přes území ČSSR.⁵²

V první fázi dával Sovětský svaz přednost rozdělení dopravy, a to do západní Evropy z Minsku přes Polsko do NDR, do Rakouska a Itálie přes Československo. Například o podpisu smlouvy s německou energetickou společností Ruhrgas na 3 mld. m³/ rok a dovozu 1,2 mil. tun trub od firmy Mannesmann v únoru 1970, se

⁵⁰ *Hlavní směry hospodářské politiky strany v letech 1971-1975: Referát člena předsednictva ÚV KSČ L. Štrougala.* Praha: Svoboda, 1971, s. 12-14.

⁵¹ Tamtéž, s. 26.

⁵² BLAŽEK, Ladislav. *Ohřejeme se v 21. století?: o výstavbě a rozvoji palivo-energetické základny*, s. 135.

zahájením dopravy v říjnu 1970, se České plynárenské podniky dozvěděly pouze ze západoněmeckého rozhlasu. Před začátkem výstavby u nás, se jednalo o polské variantě, kdy se přistoupilo již k částečnému rozvozu trub DN 900 z NDR na polském území, nakonec tento plán skončil z politických i ekonomických důvodů neúspěšně.⁵³ Jedna varianta důvodu může být, že si Polsko řeklo o neúměrně vysoké tranzitní poplatky za tranzit plynu přes jejich území a dalším důvodem mohly být negativní vzájemné vztahy Polska a Sovětského svazu ještě z dob 2. světové války.⁵⁴ Nezávislý zpravodajský portál Aeronet.cz se k polsko-sovětským vztahům vyjadřuje následovně: „*Veškerá zahraničně – politická rozhodnutí přicházela z Moskvy a hospodářsky se polská ekonomika provázala nejen se sověty, ale i s ostatními státy východního bloku prostřednictvím Rady vzájemné hospodářské pomoci (RVHP). V této době, i díky silné polské menšině v samotných Spojených státech, mělo Polsko prioritní postavení z hlediska snahy amerických složek o změny režimů v socialistických státech. Už tehdy bylo cílem Američanů udělat z Polska trojského koně socialistického tábora a jeho prostřednictvím ovlivnit zbývající sovětské vazaly v Evropě.*“⁵⁵ Důvody neprovedení výstavby na polském území nejsou jasné, zůstávají v úrovni domněnek a spekulací.

Pro Československo to byla tehdy velká příležitost jak získat ruský zemní plyn za přijatelnou cenu, jakým byl tranzitní poplatek, bez trvalých nároků na tehdy nedostatkové devizové prostředky. Tranzitní poplatek byl vyjádřen nejen cenově, ale také právě v zaručených objemech dodávky plynu pro tuzemské potřeby.⁵⁶ Sovětská strana se obrátila na České plynárenské podniky ve druhém čtvrtletí 1970 s požadavkem dopravy přes území ČSSR. České plynárenské podniky tehdy zhodnotily všechny dosavadní zkušenosti s opatřováním plynu za volné měny i technické, kapacitní a organizační schopnosti podřízených podniků. I když se zdály politickým a vládním představitelům Československa termíny výstavby poněkud riskantní, báli se důsledků neplnění mezinárodních závazků nejen vůči SSSR, ale i v evropském měřítku, shledali nakonec

⁵³ SVOBODA, Alexandr a kol. *Plynárenská příručka: 150 let plynárenství v Čechách a na Moravě*, s. 1140.

⁵⁴ Důsledkem německo – sovětského paktu o neútočení tzv. Molotov – Ribbentrop paktu z roku 1939 bylo v podstatě čtvrté dělení Polska. Polsko přestalo opět existovat, rozdělené mezi Německo a Sovětský svaz, Tento pakt je spolu s „Katyňským masakrem“, při kterém bylo sovětskou armádou zabito cca 15 000 zajatých Poláků, jednou z nejbolestivějších etap polsko – ruských vztahů. (in: NEHASIL, Eduard. *Polský trojský kůň*. *AE News* [online]. 2014 [cit. 2015-06-21]. Dostupné z: <http://aeronet.cz/news/polsky-trojsky-kun/>)

⁵⁵ NEHASIL, Eduard. *Polský trojský kůň*. *AE News* [online]. 2014 [cit. 2015-06-21]. Dostupné z: <http://aeronet.cz/news/polsky-trojsky-kun/>

⁵⁶ ČECH, Miloslav, Petr FOŠENBAUER a Jaroslav PETROŠ. *Tranzitní plynovod 1970-2010*, s. 12.

realizaci tranzitní služby jedinou reálnou příležitostí získat větší množství plynu v ekonomicky přijatelných podmínkách a v rámci oboustranného zájmu exportéra i tranzitéra.⁵⁷

Po řadě jednání na nejvyšší vládní úrovni byla nabídka sovětské strany přijata. Český plynárenský podnik byl pověřen realizací stavby s plnou odpovědností za dodržení schválené koncepce řešení, dodržení termínů zprovoznění a potřebné kvality tranzitní soustavy vedené přes území Československa. Na počátečních jednáních zúčastněných zemí SSSR, NDR a ČSSR v dubnu a květnu 1970 bylo dohodnuto, že hlavním dokumentem definujícím základní parametry přepravní soustavy a principy technického řešení přepravy plynu v dohodnutých termínech postupné realizace bude *Generální schéma tranzitní přepravy na území Československa*. Vypracováním *Generálního schématu* byl pověřen podnik Plynoprojekt Praha.⁵⁸ Zadání sovětské strany určilo na tehdejší dobu neuvěřitelný rozsah dopravního výkonu 28 mld. m³ ročně, který měl být dosažen v roce 1980 a to dodávkou 11,5 mld. m³ do Baumgartenu (Rakousko, Itálie), 5 mld. m³ do Waidhausu (SRN), 7 mld. m³ na Horu sv. Kateřiny (NDR) a 4,5 mld. m³ pro potřeby Československa, včetně pohonu.⁵⁹

V té době utajovaném vládním usnesení z 12. 12. 1970 se píše, že vláda vzala na vědomí, že *“v rámci devizového plánu na rok 1971 jsou zajištěny nenávratné devizové prostředky na nákup stavebních strojů a mechanismů z kapitalistických států ve výši 73 mil. Kčs”*⁶⁰, dále že vláda vyslovila souhlas *„a) aby pro zabezpečení provozu tranzitního plynovodu v místech výstavby kompresních stanic a údržbových závodů bylo vybudováno 250 až 300 bytových jednotek, b) s vyhlášením nábory pracovníků prováděného národním výborem, c) s použitím vojenské výpomoci v nezbytně nutném rozsahu [...]”*.⁶¹ Dle tohoto usnesení se mělo nabírat na území ČSR 1030 pracovníků a na území SSR 1670 pracovníků. Tímto usnesením vláda také jmenovala zmocněnce vlády ČSSR pro otázky spojené s tranzitní soustavou plynovodu náměstka ministra paliv a energetiky ČSSR, Josefa Odvárku. Přílohou k tomuto usnesení jsou také zásady mzdové preference, která určuje preferenční příplatek, a to ve výši 20% - 22% pro dělníky a inženýrsko-technické

⁵⁷ SVOBODA, Alexandr a kol. *Plynárenská příručka: 150 let plynárenství v Čechách a na Moravě*, s. 1141.

⁵⁸ ČECH, Miloslav, Petr FOŠENBAUER a Jaroslav PETROŠ. *Tranzitní plynovod 1970-2010*, s. 13.

⁵⁹ SVOBODA, Alexandr a kol. *Plynárenská příručka: 150 let plynárenství v Čechách a na Moravě*, s. 1141.

⁶⁰ Národní archiv Praha, fond Úřad vlády ČSR/ ČR, Praha 1970 – Usnesení vlády, značka fondu: ÚV ČSR/ČR-RŽP. signatura: 203/1/33, karton 121

⁶¹ Tamtéž

pracovníky a dále 10% zvláštní odměnu za plnění stanovených úkolů a termínů. Pracovníkům získaných nábořem národního výboru náleží náborový příspěvek podle délky pracovního závazku: „1200 Kčs při uzavření pracovní smlouvy na 1 rok; 5000 Kčs při uzavření pracovní smlouvy na 3 roky, při nástupu se vyplatí záloha ve výši 1500 Kčs.“⁶² Další přílohou byly zásady a režim vnitřního financování a úvěrování.

Projekt organizace výstavby soustavy, která v prvním koncepčním uspořádání na výkon 28 mld.m³/ ročně zahrnovala asi 2000 km plynovodů a 6 kompresních stanic a další příslušenství, byl zpracován tak, aby zajistil plnění tranzitní dopravy plynu do předávacích stanic mezinárodních i vnitrostátních v množstvích, termínech a ostatních parametrech. Mezistátní smlouva stanovila zahájení dopravy do Baumgartenu k 31. 12. 1972, na Horu sv. Kateřiny k 1. 4. 1973 a do Waidhausu k 31. 10. 1973. Jak rychlé bylo tempo přípravy tranzitního plynovodu, můžeme posoudit u následujícího přehledu důležitých rozhodnutí, které nemělo obdoby u jinak nekonkrétních a táhlých jednání v rámci RVHP:

zahájení prací na generálním řešení.....2. čtvrtletí 1970
schválení Generálního řešení.....24. 10. 1970
stanovení zásad tranzitního poplatku.....13. 11. 1970
schválení výstavby tranzitní soustavy předsednictvem vlády ČSSR.....12. 12. 1970
podpis mezistátní dohody ČSSR, SSSR a NDR.....21. 12. 1970.⁶³

Podpisem smlouvy v prosinci 1970 mezi vládami SSSR, ČSSR a NDR, československá vláda rozhodla, že v této souvislosti bude investorem československé přepravní soustavy na území Československa a jejím provozovatelem výrobně hospodářská jednotka (VHJ) České plynárenské podniky Praha. VHJ České plynárenské podniky byla v té době státním správcem a provozovatelem plynárenského odvětví na území tehdejší ČSSR. Organizačně se jednalo o šest regionálních podniků⁶⁴, projektový ústav Plynoprojekt Praha a národní podnik Plynostav Pardubice, to vše bylo v rámci jedné VHJ České plynárenské podniky. Výstavba první etapy výstavby tranzitního plynovodu

⁶² Národní archiv Praha, fond Úřad vlády ČSR/ ČR, Praha 1970 – Usnesení vlády, značka fondu: ÚV ČSR/ČR-RŽP. signatura: 203/1/33, karton 121

⁶³ SVOBODA, Alexandr a kol. *Plynárenská příručka: 150 let plynárenství v Čechách a na Moravě*, s. 1145.

⁶⁴ Středočeské plynárny Praha, Severočeské plynárny Ústí nad Labem, Západočeské plynárny Plzeň, Východočeské plynárny Hradec Králové, Severomoravské plynárny Ostrava, Jihomoravské plynárny Brno

byla zahájena symbolicky vládním zmocněncem Josefem Odvárkou 29. 1. 1971.⁶⁵ Z velkého počtu dodavatelů je potřeba zmínit alespoň První brněnskou, ČKD Praha, Ferox Děčín, armaturky ČKD Blansko, ČKD Dolní Benešov, Elektrotechnické závody a stavebně-montážní organizace Plynostav Pardubice, Potrubí Praha, Hydrostav Bratislava. Například pro podnik Potrubí Praha to znamenalo získání základních prostředků ve výši zhruba 27 mil. Kčs a možnost plnění plánu výroby zboží v letech 1971 a 1972.⁶⁶

Podle podepsané dohody z roku 1970 mělo SSSR zajistit 2000 tun trub o průměru 1220 mm, které měly být československou stranou postupně navraceny dodávkami trub z ČSSR, avšak v rozměrech, které se vyráběly u nás. Dále SSSR zajistí dodávky strojů, zařízení a materiálu, potřebného pro výstavbu tranzitního plynovodu. Poplatek za přepravu zemního plynu bude SSSR hradit dodávkami zemního plynu pro ČSSR a to nad rámec dosud uzavřených dohod na dodávku zemního plynu. Za dobu platnosti smlouvy, která byla uzavřena na 30 let (od 1. 1. 1973 do 31. 12. 2002), obdrží ČSSR kolem 45 mld. m³ zemního plynu. V časopise *Plyn* z roku 1971 se uvádí, že tranzitní plynovod patří mezi projekty, jejichž realizace bude příznivě ovlivňovat politické vztahy mezi SSSR a západními zeměmi.⁶⁷ Touto cestou by se ale dalo říci, že si SSSR chtělo zajistit jisté obchodní vztahy do budoucna se západními zeměmi. Pro Evropu to ale mělo i negativní dopad, znamenalo to potencionální závislost na ruském plynu.

Až tři měsíce po zahájení výstavby tranzitního plynovodu byl zřízen 1. 4. 1971 národní podnik Tranzitní plynovod jako součást VHJ České plynárenské podniky, pověřený realizací výstavby a provozováním československé tranzitní soustavy. Ředitelem byl jmenován Václav Hrádek.⁶⁸ Tranzitní plynovod, národní podnik, ihned po založení začal s náborem nových pracovníků.

⁶⁵ Obr. 5 v příloze diplomové práce

⁶⁶ Tranzitní plynovod. *Potrubář: závodní časopis pracujících n. p. Potrubí*. 1971, XVIII.(10).

⁶⁷ HRÁDEK, Václav. Dohoda se SSSR o tranzitu zemního plynu podepsána. *Plyn*. 1971, 51(2).

⁶⁸ ČECH, Miloslav, Petr FOŠENBAUER a Jaroslav PETROŠ. *Tranzitní plynovod 1970-2010*, s. 46.

4. Životy lidí podílejících se na výstavbě tranzitního plynovodu

4.1 Cesta k oboru plynárenství

Cesta k tomuto oboru byla pro mnohé pracovníky v oboru plynárenství složitá, ale to úsilí předčily okamžiky, na které v současné době rádi vzpomínají. Většinu z nich provázal plynárenský obor po celý jejich život. Hlavním kritériem pro výběr oboru byl zájem o techniku. Ze středních škol navštěvovali nejčastěji Strojní průmyslovou školu nebo Všeobecnou vzdělávací střední školu. Většina pamětníků vzpomíná na školní léta a dětství velmi ráda, bylo to takové „standardní, jaké může dětství v padesátých a šedesátých letech být“⁶⁹ a „pestré a z dnešního pohledu spokojené“⁷⁰. Demián Sojka vzpomíná rád na školní léta, protože to byla příležitost odejít od rodičů již v patnácti letech na zkušenou. „Zaujímavé bola voľba povolania nás alebo mňa v tých Vítkovických železiarňach, kde som nastúpil, tak tam nás zobrali ráno na štadión, futbalový štadión a po atletickej dráhe sme chodili dokola a každých dvadsať metrov bola tabuľa, tak tam bolo napísané, že hutník, elektrikár, zámočník, murár...a my sme po tej atletickej dráhe chodili dookola a vyberali sme si povolanie, predstavte si to zaujímavé, že. A pri každej tej tabuľke stál jeden pracovník toho strediska učňovského, ktorý tam mal papier a tam hneď si musel zostať a hneď mu to tam museli podpísať.“⁷¹ Do Vítkovických železáren v padesátých letech odešlo studovat mnoho mladých chlapců, v rámci industrializace Slovenska. Odchodem pracovníků do Čech se mělo snížit přelidnění slovenské vesnice a pracovní migrace Slováků ze západního Slovenska měla přispět k industrializaci samotného Slovenska. Nemalou skupinu slovenských pracovníků tvořili ti, kteří přicházeli do českých podniků na zaškolení, na získání kvalifikace a potřebných pracovních návyků. Ti se po zaškolení vraceli zpátky na Slovensko, aby spolu s českými odborníky rozběhli výrobu v slovenských průmyslných podnicích. Poslední a celostátně preferovaný migrační trend průmyslné migrace směřoval do nejvíce rozvíjených průmyslných regionů, jakými bylo zpočátku Ostravsko a severočeská uhelná oblast.⁷² „Na Slovensku bolo málo priemyslu a bolo potrebovať, potrebovali pripraviť jako kádre pre ten priemysel, ktorý sa mal perspektívne budovať, aby sa budoval. Bolo nás tam zo Slovenska hodne, pri tejto príležitosti no a po jednom roku oni vybrali pracovníkov teda

⁶⁹ Rozhovor s Janem Nehodou, archiv autorky

⁷⁰ Rozhovor s Tomášem Carvanem, archiv autorky

⁷¹ Rozhovor s Demiánem Sojkou, archiv autorky

⁷² EZZEDINE-LUKŠÍKOVÁ, Petra. Slováci v ČR. *Socioweb* [online]. 2005 [cit. 2015-06-21]. Dostupné z: <http://www.socioweb.cz/index.php?disp=temata>

*tých chlapcov, ktorí mali ten lepší prospech na tej učňovskej škole. A hneď nás vyslali do priemyselnej školy, to sa aj dneska volá stredne priemyselné školy. A tak najprv nás ponúkali, že máme ísť do Frýdku Místku, ti ktorí nechceli tam ísť, tak nám vybavili, že môžeme ísť do Bratislavy.*⁷³ Výběr povolání v padesátých a šedesátých letech byl dle vyprávění narátorů jednodušší, primárně byl kladen důraz na technické obory. Člověk se tak nemusel bát, že nenajde zaměstnání v oboru, který studoval.

Práva absolventů vysokých škol byla v socialistické republice přesně stanovena. Před ukončením studia podniky vysílaly své zástupce k přesvědčovací akci studentů, na které předávali informace o podniku, o pracovišti a o výši platu. Každý absolvent měl své kádrové materiály a o jeho umístění po absolvování vysoké školy rozhodovala komise, která se skládala z děkana, vedoucího katedry, kádrového pracovníka, zástupce strany, zástupce Revolučního odborového hnutí nebo Československého svazu mládeže. Každý absolvent získal po tomto rozhodnutí tzv. „umístěnku“ a byl povinen nastoupit do zaměstnání nejpozději měsíc po ukončení studia a v podniku musel pracovat minimálně tři roky.⁷⁴

V období tzv. normalizace byl větší prostor otevřen technickým školám, komunistický režim chtěl vyškolit technickou elitu pro rozvoj národního hospodářství. Aby se zvýšil zájem mladých lidí o studium technických oborů, konkrétně v oblasti energetiky, vydávaly se různé brožury a propagační letáky nabízející možnosti studia i pro pracující při zaměstnání. Jednu takovou brožuru „*Staň se jedním z nás*“⁷⁵ vydalo Federální ministerstvo paliv a energetiky⁷⁶. Koncerny jako Ostravsko-karvinské doly, Československý uranový průmysl a také České plynárenské podniky se snažily získat mladé žáky, potenciální pracovníky do svých řad. Jedním z oborů, který se dal studovat při zaměstnání, byl i obor Plynárenství. Podmínky pro přijetí byly následující: „*Absolventi učebních oborů a ostatní pracovníci, kteří vykonali závěrečnou učňovskou zkoušku, mohou vstupovat pouze do studijního oboru SŠP navazující na odbornou oblast, v níž získali základní kvalifikaci (učební obor) nebo po pěti letech praxe v příslušném odvětví*

⁷³ Rozhovor s Demíanem Sojkou, archiv autorky

⁷⁴ Vysoké školství po únoru 1948. *Český statistický úřad* [online]. 2010 [cit. 2015-06-21]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/20534966/w-3314a4.doc/093d3bd3-164a-403d-8e02-53679af96c6c?version=1.0>.

⁷⁵ Obr. 6 v příloze k diplomové práci

⁷⁶ Toto ministerstvo vzniklo 1. 1. 1971, jednalo se o federální ústřední orgán státní správy pro oblast těžby pevných paliv, ropy a zemního plynu.

*národního hospodářství do studijního oboru, který tomuto odvětví odpovídá.*⁷⁷ Studium bylo buď dvouleté, nebo tříleté. Přihlásit se mohli zájemci v koncernových podnicích nebo přímo na učňovských zařízeních.⁷⁸

První setkání s plynem obecně jako s novým pojmem bylo pro některé narátory nezapomenutelným zážitkem. Přisuzují tomuto okamžiku důležitost ve svých vyprávěních. Když v roce 1961 došlo k požáru suchého plynojemu v pražské plynárně Michle, byl plynojem požárem zcela zničen. Z obavy před výbuchem plynojemu došlo k evakuaci obyvatel z okolí plynárny, včetně škol v okolí. Vratislav Ludvík vzpomíná na tuto událost s úsměvem. *„Protože učitelé zjistili, že je již konec vyučování, tak nás rozpustili a mě nenapadlo nic jiného s jedním kamarádem, že jsme do té Michle seběhli a plížili jsme se tam podél Botiče, tam jsme se dostali do areálu plynárny a zblízka jsme se koukali, jak to tam hasí, na ty vrtulníky a tak, bylo to strašně vzrušující a po letech jsem se dozvěděl, že jsme tam byli ve chvíli, kdy se očekával výbuch.*⁷⁹ Naštěstí během havárie výbuch nenastal a ani nevznikly ztráty na životech, či velké hmotné škody s výjimkou zničeného plynojemu. Zajímavé je, že ke konci války byl tento plynojem prostřelen dělostřeleckým zásahem, ale přestože v něm vznikla několikametrová díra, nedošlo ani k výbuchu, ani k požáru, zásah byl totiž v prostoru nad pístem plynojemu.⁸⁰

Pro budoucí povolání v plynárenství na vyšší technické úrovni, byl výběr vysoké školy důležitým kritériem, nejlepší volbou bylo dle narátorů buď České vysoké učení technické v Praze nebo Vysoké učení technické v Brně, ale nebylo to pravidlem, Miloslav Čech a Petr Crha například studovali na Vysoké škole chemicko-technologické v Praze a Přemysl Pejšek vystudoval na Karlově Univerzitě, obor Inženýrská geologie a hydrogeologie. Záleželo tedy na oboru, který je zajímal a kterému se chtěli v budoucnu věnovat. Během začátku svých studií ještě netušili, že budou později pracovat na výstavbě tranzitního plynovodu. O svých studiích se zmiňovali v tom smyslu, že jim tato škola dala dobrý základ a poznali tam mnoho skvělých učitelů, kteří je ještě více motivovali do dalších studií.

⁷⁷ KOLEKTIV AUTORŮ FEDERÁLNÍHO MINISTERSTVA PALIV A ENERGETIKY. *Resort paliv a energetiky ČSSR-důležitá součást národního hospodářství: Staň se jedním z nás*. Panorama, 1979, s. 42.

⁷⁸ Tamtéž

⁷⁹ Rozhovor s Vratislavem Ludvíkem, archiv autorky

⁸⁰ BENEŠ, Miloš. *Plynárenství 1847-1997*, s. 123.

Každého z pamětníků vedly jiné okolnosti k výběru této práce. Nejčastějším důvodem, proč si tuto práci mnozí narátoři vybrali, byl zájem o technické obory a možnost podílet se technicky na této „*Stavbě století*“, být součástí této stavby. Pro Jaroslava Petroše byl hlavní důvod zájem o techniku: „*Protože jsem pochopil, že ten tranzitní plynovod, respektive tranzitní systém je průřez všemi obory, které se dají v technice najít, ať už to je elektrotechnika, strojírenství, chemie...to mě lákalo.*“⁸¹ Druhým nejčastějším důvodem byla nutnost postarat se finančně o manželku s dětmi a zajistit pro rodinu služební byt, většina narátorů nastupovala do podniku Tranzitní plynovod v mladém věku již s rodinou. „*V té době já už jsem byl ženatý, měl jsem dceru malou a bydlel jsem s rodiči spolu se sestrou a jejím manželem, celá moje rodina ve dvoupokojovém bytě, to si asi nikdo z mladých nedokáže dnes představit, to hlavní kritérium, proč jsem tehdy změnil zaměstnání, byla možnost získání bytu, který jsem taky potom během jednoho a půl roku až dvou let získal jako podnikový pracovník Tranzitního plynovodu a proto jsem vlastně k Tranzitnímu plynovodu přešel.*“⁸² Josef Anděl vystudoval technickou kybernetiku, teorii řízení a chtěl i tuto školu uplatnit ve svém profesním životě. Důvodem v jeho případě byla právě možnost pracovat v oboru, který by ho bavil a kde by byla možnost práce s počítačem. V té době byl obor kybernetiky v Československu novým oborem a bylo těžké najít místo, kde by se dal uplatnit. „*Hledali jsme zaměstnání, kde bychom se dostali k těm řídicím počítačům, což nebylo jednoduchý, pak jsme objevili, že tady je záměr, ten tranzitní plynovod a někde jsme se dočetli v novinách, že by tam mělo být i řídicí centrum s řídicím počítačem, tak to byl ten důvod, proč jsme se ucházeli o tu práci v Tranzitním plynovodu.*“⁸³ Do práce k tranzitnímu plynovodu nastupoval 1. 11. 1972. Nástupní plat měl 1300 Kčs, což bylo, jak sám dodal, standardním platem absolventů v té době.⁸⁴ V sedmdesátých letech nastupoval Vratislav Ludvík do Tranzitního plynovodu s platem 1250 Kčs, po dvou měsících měl 1600 Kčs. Dle jeho názoru, platy i s prémiei byly vyšší u Tranzitního plynovodu ve srovnání s Českým plynárenským podnikem. „*Ty platy tam byly 2400 Kčs až 2800 Kčs maximálně se vším za vše, byl tam větší pracovní komfort, měla jste k dispozici všechno, co jste potřebovala i výpočetní techniku.*“⁸⁵ Stavěli se také podnikové byty pro zaměstnance, například v Říčanech u Prahy. „*Vznikly tam dva*

⁸¹ Rozhovor s Jaroslavem Petrošem, archiv autorky

⁸² Rozhovor s Janem Nehodou, archiv autorky

⁸³ Rozhovor s Josefem Andělem, archiv autorky

⁸⁴ Pro srovnání průměrná hrubá měsíční mzda zaměstnanců v civilním sektoru národního hospodářství v roce 1972 byla 2090 Kčs. (in: DOLEŽAL, Karel. Mzdy a ceny včera a dnes. *Měšec* [online]. 2006 [cit. 2015-06-22]. Dostupné z: <http://www.mesec.cz/clanky/mzdy-a-ceny-vcera-a-dnes/>)

⁸⁵ Rozhovor s Vratislavem Ludvíkem, archiv autorky

věžové domy a jedno školicí středisko, víc se toho nestihlo.“⁸⁶ Jejich výpovědi se shodovali v tom, že potřebovali stabilní finanční zázemí pro rodinu. Shodují se také ve svých výpovědích, že to byla monumentální stavba a podílet se na této stavbě bylo pro ně výjimečné a naplňující. V nitru duše to dělali i sami pro sebe. Během rozhovorů bylo znát na jejich projevu, že jsou pyšní na svůj podíl na této stavbě. Pro některé to byl také kariérní postup, který byl doprovázen nutností vstupu do komunistické strany. Na základě tlaku vedení podniku, vstoupil Karel 2. Pavlů v roce 1977 do strany. Byl vedoucím kompresních stanic: „*Děti ve škole, že jo, tak se nedalo nic dělat, aby tam taky nebyli sami blbci, nedalo se nic dělat, tak jsem vstoupil.*“⁸⁷ Práce na tranzitním plynovodu byla v období komunismu jednou z nejvíce prestižních. Jmenování do vyšších funkcí bylo podmíněno vstupem do komunistické strany.

Pro Petra Uhla byl výběr tohoto povolání dán potřebou najít si jakékoliv trvalé pracovní místo a hlavně zdroj příjmů. A jeho začátek práce na tranzitním plynovodu byl dán i náhodou. Petr Uhl byl odsouzen a vězněn od 15. prosince 1969 do 15. prosince 1973, za „*podvracení republiky*“. Po propuštění si hledal místo přes pracovní úřad. Nosil sebou novinový ústřížek, kde se psalo, za co byl odsouzen, že se nejednalo o násilnickou činnost. „*Potřeboval jsem peníze a mě pustili 15. prosince, tak 30. nebo 31. prosince 1973 kývli v národním podniku Potrubí Praha, i když věděli...já jsem samozřejmě znal poměry, nemohl jsem říkat: já jsem volnej, tak mě zaměstnejte, tak řekli, že ano. Zaměstnali mě jako konstruktéra na Národní třídě a já jsem tam vydržel rok 74, 5, 6, 7 a myslím, že k prvnímu lednu 78 jsem dostal výpověď.*“⁸⁸ Společně s kamarádem Jiřím Erbenem vymysleli, jak provádět metodu výpočtů tloušťky potrubí kompenzátorů podle teorie pevnosti a pružnosti. Pro Petra Uhla bylo působení v Potrubí Praha jen přestupní zastávkou k jeho další politické činnosti.

4.2 Plánování a začátek výstavby očima pamětníků

Termíny výstavby tranzitního plynovodu byly velmi krátké a zaměstnanci, kteří se měli podílet na výstavbě, neměli žádné zkušenosti s budováním tak rozsáhlé sítě plynovodů, tlak z vyšších míst byl znatelný. Bylo hodně skeptiků, kteří pochybovali, zda

⁸⁶ Rozhovor s Vratislavem Ludvíkem, archiv autorky

⁸⁷ Rozhovor s Karlem 2. Pavlů, archiv autorky

⁸⁸ Rozhovor s Petrem Uhlem, archiv autorky

se československé plynárenství podaří takovou obrovskou stavbu realizovat včas, v potřebné kvalitě a s přijatelnými náklady. Je také třeba uvést, že v odběratelských státech panovala ve vládních i odborných kruzích nedůvěra nejen ke zvládnutí celého záměru, ale i k možnosti zajistit odběr importovaného plynu v konkurenčním postavení k ropě.⁸⁹ „Někde na ministerstvu rozhodli, že se bude stavět plynovod a že se postaví do tehdy a do tehdy, pak se to dostalo na generální ředitelství Českých plynárenských podniků, tam se takhle pomlátili po prsou a řekli, že to o půl roku zkrátí, pak se to dostalo k těm dodavatelům samozřejmě a ti uzavřeli socialistický závazek, že to o další tři měsíce zkrátí a my se pak mohli zbláznit.“⁹⁰ Z vyprávění je zřejmé, že každý z podniků chtěl plnit socialistický závazek nad sto procent. A proto se snažili termíny více zkracovat. I když, jak většina narátorů vypráví, že to nebylo jednoduché, daly se všechny stanovené termíny realizace dodržet. „Ono to nebylo vůbec jednoduché, protože termíny výstavby si dneska asi nikdo nedovede představit, od rozhodnutí, to padlo v roce sedmdesát někdy v prosinci, kdy došlo k těm mezivládním dohodám, tak v podstatě do uvedení do provozu a tuším, že ta první větev do Rakouska, si to už přesně nepamatuju, měla být prvního první sedmdesát tři uvedena do provozu a to byly v podstatě dva roky a za tu dobu postavit v podstatě tisíc kilometrů plynovodu a k tomu ještě tedy tuším v té době dvě nebo tři kompresní stanice, které musely být, to bylo skutečně šibeniční.“⁹¹ Tím, že byl veden tlak z vyšších vládních míst a orgánů KSČ na dodržení termínů, museli narátoři pracovat i během svého volna. Když se stala nějaká nečekaná situace, která se musela okamžitě řešit, byli vedoucí pracovníci a technici odvoláni i z dovolených. „Vyjeli jsme s rodinou na Šumavu, a když jsem tam přijel, tak hoteliér řek, pane Matoušů, volali vás, máte se hned vrátit.“⁹² V případě, že byli již na místě a řešili nějaký technický problém, který byl na delší dobu, museli si obstarat něco k jídlu. „Nebo tam byl nějaký problém, že jsme neměli co jíst, tak já jsem poslal řidiče za ženou, aby nám něco uvařila. Připravila celej pekáč šunkofleků, musím říct, že na mě moc nezbylo.“⁹³ Na druhou stranu to byl perfektní servis od jejich manželek.

Před začátkem výstavby plynovodu se jednalo o polské variantě, která byla zamítnuta, i když již došlo k rozvozu trub na jejich území, nakonec tento plán skončil

⁸⁹ BLAŽEK, Ladislav. *Ohřejeme se v 21. století?: o výstavbě a rozvoji palivo-energetické základny*, s. 136.

⁹⁰ Rozhovor s Petrem Sochůrkem, archiv autorky

⁹¹ Rozhovor s Janem Nehodou, archiv autorky

⁹² Tamtéž

⁹³ Tamtéž

neúspěchem. Narátoři se k této problematice často sami vyjadřovali, aniž bych se je zeptala. Zdálo se to být zajímavým tématem pro každého z nich. Miloslav Čech uvádí jako jeden z možných důvodů, proč to tehdy přes Polsko nevedlo, výši tranzitních poplatků přes polské území. Na tomto vysvětlení se shodují i další narátoři. Je to tedy jedna z vysoce pravděpodobných možností vysvětlení. *„Ten plynovod měl vést přes Polsko do NDR, z NDR odbočka k nám, pak to mělo pokračovat do západního Německa, dole do Rakouska, odbočka na Francii a přes Rakousko do Itálie a když tohleto provedli, začali pokládat potrubí v Polsku, poláci napřed všechno, že zařídí, ale nechtěli říct za kolik se ten plyn bude přepravovat, to je takzvaný tranzitní poplatek, když se začali pokládat ty roury, tak přišli s tím, že ten poplatek bude činit padesát procent kupní ceny plynu...normálně ten poplatek dělá tak deset patnáct procent...samozřejmě, že tyhle země od toho odstoupili, že s nima nechtějí nic mít a začali rychle jednat s Rusy a s naší republikou, jestli by to mohlo vést přes nás.“⁹⁴* Vratislav Ludvík na toto téma pohlíží poněkud z jiného úhlu pohledu. Na jeho teorii je znát tendence jeho protiruského postoje. Vratislav Ludvík je častým přispěvatelem internetového magazínu *Česká pozice*⁹⁵, kde zveřejňuje články o energetice, jeho častými tématy jsou ruská ekonomika a ruský plyn a vztahy Ruska, jako energetického giganta, k ostatním zemím Evropské Unie. Jeho teorie o příčině invaze v roce 1968 na našem území, je zajímavým názorem, nad kterým se člověk pozastaví. Z této teorie i vyplývá jeho názor, proč tranzitní plynovod nevedl přes polské území. *„Přes Polsko to nešlo, protože by si Poláci nenechali stát okupovat cizími vojsky a určitě by z toho byla válka. [...] Tranzitní plynovod byl důsledkem politiky détente, protože už se ukázalo být otravným neustále soupeřit mezi východním blokem a západním blokem a dělat si naschvály a tak vznikla taková myšlenka, že by tady mohla existovat nějaká kooperace v oblastech, které by byly předmětem společného zájmu a našel se vývoz plynu...a já jsem přesvědčený, ale nemám o tom důkazy, že invaze v roce 1968 byla zčásti zapříčiněna i tím, že Rusové chtěli dostat toto území pod přímou kontrolu, neboť tento projekt byl a dodnes je nejvýznamnějším exportním projektem, jaký Rusko mělo.“⁹⁶* Článek s touto tematikou zveřejnil Vratislav Ludvík na webových stránkách *České pozice*.⁹⁷ Tato myšlenka je velmi zajímavá, jelikož se tento fakt nedá ověřit, zůstává jen v rovině domněnek, což mi potvrzuje i další narátor, Jan Ruml. Je to zajímavá teorie, dle jeho názoru, ale těžce

⁹⁴ Rozhovor s Miloslavem Čechem, archiv autorky

⁹⁵ Internetový magazín deníku Lidové noviny a serveru Lidovky.cz

⁹⁶ Rozhovor s Vratislavem Ludvíkem, archiv autorky

⁹⁷ LUDVÍK, Vratislav. Byl příčinou okupace v roce 1968 plynovod? *Česká pozice* [online]. 2010 [cit. 2015-06-18]. Dostupné z: http://ceskapozice.lidovky.cz/byl-pricinou-okupace-v-roce-1968-plynovod-fcr-/tema.aspx?c=A101201_122842_pozice_362

ověřitelná, spíše spekulativního charakteru a lehce nadsazená. Další výpovědi narátorů se shodují, že hlavní důvodem, proč se plynovod přes Polsko nevedl, byla neúměrná výše tranzitních poplatků, které požadovala polská strana. Tento fakt mi potvrzuje i další z mých narátorů Jan Nehoda, i když dodává, že osobně se těchto jednání neúčastnil, takže opět i tento názor se nedá ověřit. „Už byly dokonce rozvezeny trubky, a protože nedošlo k dohodě mezi bývalou sovětskou stranou a polskou stranou, zejména si myslím, ale já jsem u těch jednání nebyl, zejména v otázce tranzitních poplatků přes území Polska tehdy, tak bylo rozhodnuto, že potom to povede přes Československo.“⁹⁸ Dalším důvodem, proč bylo odstoupeno od polské varianty, je dle vyprávění narátorů, obecně známý fakt, že Polsko nemá vřelé vztahy s Ruskem již od 2. světové války. Zajímavý je také názor Přemysla Pejška, který pracoval u Plynoprojektu jako geolog a navrhoval celou trasu plynovodu. „Ono to bylo tenkrát tak, že byly ty polský události a Poláci Sověty moc nepreferovali a řekli prostě, že přes jejich území to nepůjde, naše vláda byla k Sovětům taková loajální a řekla, že jo...ale i když výstavbově, když se podíváte na ten terén, na tu konfiguraci, tak jen blbec by to táhnul přes nás, protože to Polsko to je rovina a tady u nás ty kopce, je to komplikovaný.“⁹⁹ Po neúspěšné polské variantě se Sovětský svaz obrátil tehdy na České plynárenské podniky s požadavkem dopravy celého exportovaného množství plynu přes území Československa. Zajímavostí je, že představitelé tehdy samostatného slovenského plynárenství neměli v té době zájem vstupovat do uvažovaného projektu přepravy zemního plynu přes československé území. Preferovali dostavbu mezistátního plynovodu na cílovou kapacitu, která se jevila jako dostatečná z pohledu uvažované potřeby plynu na Slovensku.¹⁰⁰ „Já si myslím, že v té době, pokud zase mám nějaké informace, že československé vládní orgány s tím nebyly až tak nadšení, protože to spíš byla iniciativa plynárenského průmyslu a speciálně českého plynárenského průmyslu, protože na Slovensko tehdy vedl plynovod Bratrství, který zásoboval v dostatečné míře celé Slovensko zemním plynem.“¹⁰¹ Pro Slovensko byl mezistátní plynovod dostačující pro zásobování zemním plynem. V knížce Demiána Sojky se píše, že mezistátní plynovod Bratrství zajistil technicko-technologický vývoj slovenského plynárenství, zkvalitnil jeho organizační strukturu, zvýšil vzdělanost a odbornou kvalifikaci jeho pracovníků. Podpořil také

⁹⁸ Rozhovor s Janem Nehodou, archiv autorky

⁹⁹ První rozhovor s Přemyslem Pejškem, archiv autorky

¹⁰⁰ ČECH, Miloslav, Petr FOŠENBAUER a Jaroslav PETROŠ. *Tranzitní plynovod 1970-2010*, s. 12.

¹⁰¹ Rozhovor s Janem Nehodou, archiv autorky

vnitrostátní dálkovou soustavu, plynofikaci měst a obcí a napomáhal růstu ostatních odvětví národního hospodářství, která zemní plyn začala používat.¹⁰²

Důvodem, proč se tranzitní plynovod stavěl přes Československo, bylo nejenom získání velkého množství ruského plynu za úhradu tranzitních poplatků, ale jedním z dalších důvodů podle Pavla Brychty bylo i zlepšení životního prostředí u nás. „*Všechny ty takzvané socialistický státy měly hroznej nedostatek konvertibilní měny, že jo takže to byl ten hlavní důvod, proč se vlastně tohleto dělalo, i když samozřejmě v případě Československé republiky šlo už o to, co jsem říkal, to znamená o ten stav toho životního prostředí, že v tom Podkrušnohoří to vypadalo opravdu už jako velice špatně.*“¹⁰³ V důsledku používání svítiplynu se životní prostředí zhoršovalo.

Hlavním dokumentem výstavby, kde se definovaly základní parametry přepravní soustavy a principy technického řešení v dohodnutých termínech, bylo *Generální schéma tranzitní přepravy na území Československa*. Miloslav Čech si termín podpisu mezinárodní dohody pamatuje v souvislosti s narozením Stalina. Toto datum bylo v období komunismu oslavováno. „*Udělal se napřed technická příprava, tomu se říkalo Generální schéma řešení té výstavby, to udělal Plynoprojekt v létě a 21. 12. 1970 na narozeniny Stalina...to si pamatuju...se uzavřela mezinárodní dohoda, Rusové, my a východní Němci na výstavbu československého tranzitního plynovodu.*“¹⁰⁴ Ještě před podpisem mezinárodní dohody bylo sepsáno vládní usnesení s datem 12. 12. 1970, byl to tajný dokument, „*který nikdo neviděl a nemělo ani vládní číslo a které bylo takovým tím šémem, který měl probudit toho golema, protože kam se přišlo, tak se říkalo: v souladu s vládním usnesením z 12. 12. 1970*“¹⁰⁵. Po přečtení jsou pro Vratislava Ludvíka zajímavé dvě fakta z tohoto usnesení, a to „*totální područí pod Sovětským svazem, a zda se nám to vyplatí, zda jsme schopní to ekonomicky vůbec zvládnout.*“¹⁰⁶ Toto není jediné, co by se dalo z tohoto dokumentu vyčíst, obsahuje také zásady mzdové preference, zásady vnitřního financování a úvěrování a další fakta týkající se plánu výstavby. Více o vládním usnesení bylo zmíněno v kapitole „3.4 Tranzitní plynovod – jak to vše začalo“ této diplomové práce. Tímto vládním usnesením z 12. 12. 1970 byl také jmenován do úřadu vládní zmocněnec pro výstavbu Josef Odvárka,

¹⁰² SOJKA, Demián et al. *30 rokov tranzitnej prepravy zemného plynu na Slovensku*, s. 20.

¹⁰³ Rozhovor s Pavlem Brychtou, archiv autorky

¹⁰⁴ Rozhovor s Miloslavem Čechem, archiv autorky

¹⁰⁵ Rozhovor s Vratislavem Ludvíkem, archiv autorky

¹⁰⁶ Rozhovor s Vratislavem Ludvíkem, archiv autorky

jeho kompetence byly rozsáhlé. „Měl pravomoc téměř příkazovací i k ministrům...vládní zmocněnec si tehdy pozval ministra energetiky Matušku a uložil mu úkol, načež ministr obešel stůl a uložil úkol vládnímu zmocněnci, aby to realizoval.“¹⁰⁷ Petr Crha toto vypráví s lehkou ironií. Toto ale teoreticky možné je, vládní zmocněnec kontroloval všechny resorty, které měli výstavbu na starosti a řídil tím i celou stavbu, podával zprávy o jejím průběhu a mohl tedy i některé úkoly udělovat ministrovi, aby se mohl plnit socialistický závazek, číslo jedna.

Miloslav Čech, jeden z nejstarších pamětníků, pracoval v Tranzitním plynovodu hned od počátku. Od 1. dubna 1972 byl zřízen v tomto podniku provozní úsek, kde pracoval jako provozní náměstek. Bohužel musel nechat manželku s rodinou v Ostravě a bydlet v hotelu, v pronajatém pokoji. Sice to pro něj byly těžké začátky, ale vidina budování této stavby „pod jeho rukama“ byla silnější. Byl u prvopočátků, kdy se nabírali noví pracovníci a vytvářela se organizační struktura. „Měl jsem půl roku na to, abych vybudoval úsek, abych zajistil lidi na provoz první liniové části, která se stavěla na Slovensku, abych od 30. září do konce roku uvedl tento úsek do provozu...takže jsem se mohl zbláznit...bylo to nejhorší období v celé mé praxi, že jsem měl takovéhle napětí. Když jsem nastoupil do té funkce, tam neexistovalo nic. [...] Ten projekt přípravy jsem musel nechat schválit a obhajoval jsem to před lidma, který o plynárenství nic nevěděli.“¹⁰⁸ Když vznikl národní podnik Tranzitní plynovod, bylo důležité sehnat zaměstnance, kteří by tomu rozuměli, ale do té doby se ještě nikdo s budováním tak velké stavby nesetkal. Bylo málo zkušených lidí a vyučených v oboru, pracovalo tam i mnoho lidí z jiných profesí a učili se za běhu. „Když vznikl Tranzitní plynovod tak se samozřejmě pro charakter tý jeho budoucí činnosti, museli sehnat profese, který s plynárenstvím neměly prakticky předtím co do činění, že jo. Já jsem byl jedním z nich, já jsem se o plynu dověděl, až když jsem s ním začal topit nebo jak bych to řekl, byli tam lidi ze strojírenství, leteckého průmyslu.“¹⁰⁹ Mnoho narátorů se vyjádřilo, že v podstatě na začátku výstavby „vařili z vody“. Neměli potřebné zkušenosti a do práce k Tranzitnímu plynovodu nastoupili hned po škole, chyběla jim i dostatečná praxe v terénu. Také dostupnost odborné literatury byla dle vyprávění narátorů omezena na ruské a částečně německé a americké prameny.

¹⁰⁷ Rozhovor s Petrem Crhou, archiv autorky

¹⁰⁸ Rozhovor s Miloslavem Čechem, archiv autorky

¹⁰⁹ Rozhovor s Miroslavem Matoušů, archiv autorky

Jelikož se jednalo o úplně nový podnik, nebyly ještě počítače a čekalo se na jejich dodání. Josef Anděl, který nastupoval do oddělení k řídícím počítačům, musel čekat a mezitím pracovat i na jiných pozicích. Zde se výpovědi narátorů shodují, že na začátku výstavby dělali všichni všechno, vzájemně se na svých pozicích zastupovali, i když neměli žádné zkušenosti. „Bylo to takové pionýrské, když nebyli dispečeri, tak jsme za ně zaskakovali třeba.“¹¹⁰ První rok to fungovalo bez kompresních stanic, ty se zapojovaly až později. Vše ze začátku bylo takové „syrové“¹¹¹, ale pro mnohé narátory zajímavé. Někteří narátoři nastupovali do tranzitního plynovodu až po zahájení výstavby, což nebylo bráno jako nevýhoda. Pro Tomáše Carvana byla tato práce zajímavá. „Nastoupil jsem už do rozjetého vlaku a o to to bylo zajímavější.“¹¹² I když to pro něj znamenalo každodenní dojíždění z Kladna, dalo se to podle něj překonat. Ta práce stála za to, byla to zajímavá práce, kde musel stále něco řešit. Pro ty narátory, kteří dojížděli do práce z daleka, to nebylo překážkou. Tuto práci brala většina narátorů jako poslání.

Nákup materiálu měl na starosti útvar investiční výstavby, který byl centrálně řízený. Většina materiálu se dovážela ze západu, i když bylo hodně dodavatelů, kteří se podíleli na výstavbě, materiál měl nakupovat pouze Tranzitní plynovod a celé to koordinovat. Všechny dovozy byly řešeny přes Podniky zahraničního obchodu, nebylo to řešené přímo. Podnik zahraničního obchodu byl speciální subjekt komunistického hospodářského práva, který byl fakticky řízen Státní bezpečností a sloužil rovněž potřebám rozvědky.¹¹³ Plánovací proces byl v té době velmi složitý a komplikovaný. Tím, že stavba byla rozšířená po celé republice, měla více dodavatelů. V té době nebyly zkušenosti s výstavbou takových velkých profilů, manipulace s tak velkým potrubím byla složitá. Tomáš Carvan, který pracoval v úseku investic, měl na starosti nákup a koordinaci materiálu. „Ten hlavní dodavatel potrubí nepřistoupil na to, aby dodával těm jednotlivým dodavatelům určité počty vagónů, tak jak potřebovali, posílal ucelené vlaky, takže to se muselo zkoordinovat tak že ty ucelené vlaky někam přišly do České republiky, tady se to různě rozpojilo, zjednodušeně řečeno, přehodili se ty správný výhybky těm jednotlivým dodavatelům a tam to šlo...na jednom vagónu se vezlo jen pět trubek.“¹¹⁴ Stávalo se také, že se některé vagony cestou ztratily. Někdy i trubní materiál chyběl, proto se kupovalo těch

¹¹⁰ Rozhovor s Josefem Andělem, archiv autorky

¹¹¹ Rozhovor s Josefem Andělem, archiv autorky

¹¹² Rozvor s Tomášem Carvanem, archiv autorky

¹¹³ Podnik zahraničního obchodu. *Iuridictum: Encyklopedie o právu* [online]. 2009 [cit. 2015-06-21]. Dostupné z: http://iuridictum.pecina.cz/w/Podnik_zahrani%C4%8Dn%C3%ADho_obchodu

¹¹⁴ Rozhovor s Tomášem Carvanem, archiv autorky

trubek více, říkalo se tomu „prořez“¹¹⁵. A někdy zase vedení chtělo materiálu nakoupit méně, v rámci šetření finančních prostředků. Došlo pak k tomu, že se muselo létat vrtulníkem a kontrolovat přímo na trase, kde jsou ještě nějaké zapomenuté trubky.

Demián Sojka mi vyprávěl o průběhu výstavby na Slovensku, zajímavá informace byla, že během výstavby první linie se už vědělo, že se bude stavět druhá a i pátá linie. V dnešní době se vše řídí dálkově z dispečinku, v té době se muselo vše kontrolovat osobně z terénu. „*My sme museli fyzicky riešiť bezpečnosť toho plynovodu, takým spôsobom, že sme mali pochôdzkarov, ktorý chodili po tej trase, mali desať kilometrov prejsť po tej trase s tým, že bez ohľadu na to, či tam boli nejaké plodiny, to nebolo vyčistené ten pruh, kde bol tranzitný plynovod.*“¹¹⁶ Jednou za dva týdny se dělala letecká kontrola vrtulníkem po celé trase a toho se Demián Sojka účastnil, zajímavostí bylo, že se helikoptéra musela orientovat podle orientačních sloupků, které byly po celé trase. „*Hore mali taký tanier biely a to znamená keď ta helikoptéra, ten pilot išiel, tak videl od jedného toho stĺpika po ten druhý, ako po tej trase má ísť, aj napriek tomu poblúdil.*“¹¹⁷ Letecká inspekce potrubí tranzitního plynovodu se začala provádět již v roce 1973, tedy v podstatě od samého zahájení provozu. Od počátku se kontroly prováděly vrtulníky firmy Slovair, která se specializovala na zakázky podobného druhu. Později se tyto kontroly prováděly lehkými letadly firmy Air speciál, jež se od Slovairu oddělila po rozpadu Československa.¹¹⁸

Zázemí dělníků na stavbě bylo slušné, jak vypráví Miloslav Matoušů a hlavně zřejmě dle vedoucích pracovníků, neměli důvod ke stížnostem, na tu dobu měli vysoké výdělky. „*V podstatě na liniový části, se ti svářeči vozili k čelu, kde se vařilo, že jo, buď autobusama nebo téma gazíkama, a vždycky měli základnu, kde měli v podstatě z těch buněk slušně vybavenou, s kuchyní, ...takže ty lidi dělali od nevidím do nevidím, to jo, ale musím vás upozornit, že prostě to pro ně bylo atraktivní zaměstnání, protože ty výdělky, který oni tam měli, nebyly standardní, ostatně to je asi do dneška*“¹¹⁹. Na druhou stranu to měli těžší jejich manželky, které musely zůstat doma, staraly se o rodinu a byly na nějakou dobu odloučeny od manželů. Tento negativní jev se více začal objevovat během výstavby

¹¹⁵ Rozhovor s Tomášem Carvanem, archiv autorky

¹¹⁶ Rozhovor s Demiánem Sojkou, archiv autorky

¹¹⁷ Rozhovor s Demiánem Sojkou, archiv autorky

¹¹⁸ BARTOŠ, Günter. Kontrola z nadhledu: letecká inspekce potrubí. *Transgas*. 1994, XXII.(6).

¹¹⁹ Rozhovor s Miloslavem Matoušů, archiv autorky

v bývalém Sovětském svazu, kdy pracovníci plynovodu zůstávali i několik měsíců bez rodin. Každá práce má svá pro a proti.

Se vznikem tranzitního plynovodu bylo nezbytné vybudovat technologii, s jejíž pomocí byl celý systém řízen. Vznikla potřeba velmi specifických komunikačních služeb, kterou veřejné komunikační prostředky v té době nemohly uspokojit. Proto v návaznosti na výstavbu linie a kompresních stanic, byl paralelně budován privátní komunikační systém založený na metalickém kabelu, položeném podél celé trasy plynovodu.¹²⁰ V roce 1977 bylo na Vinohradské třídě postaveno dispečerské centrum Tranzitního plynovodu, soustřeďovaly se zde informace o přepravě plynu. Tyto informace dodával sdělovací kabel, který vedl podél celé soustavy, na něj byla připojena přenosová zařízení umožňující i telefonické a dálkopisné spojení podél trasy. Všechny údaje byly v dispečerském centru zpracovány a odtud distribuovány povely na další místa, která zajišťovala další chod plynovodu.¹²¹ Jednalo se o metalické kabely, protože v té době ještě optické nebyly. Ty se pokládaly až po roce 1992. V té době to byla novinka. „*Bylo to tady takový novum, vůbec ta technika, my jsme byli moc rádi, že jsme měli tu možnost se vlastně nějakým způsobem dostat k něčemu takovému.*“¹²² Fungoval tam jeden hlavní a jeden záložní počítač. Při pokládce kabelů se stávalo, že se při kladení trubek kabely trhaly. Potom se tedy stavělo dále, většinou 2 až 10 metrů od plynovodu.¹²³

Komplikace ze stran obcí a jejich starostů během výstavby nebyly, jednalo se o důležitý státní úkol, nikdo si nedovolil něco namítat. Spíše se řešily drobné problémy po výstavbě. „*Zádrhele byly spíš po výstavbě, že ten provádějící podnik neudělal tu konečnou úpravu, tak jak měl, že někde nechali výkopy například.*“¹²⁴ Po vysekání lesa probíhala rekultivace. Byly dva druhy, jedna technická a druhá biologická. Tuto rekultivaci měl na starosti Přemysl Pejšek, který pracoval u Plynoprojektu jako geolog a později jako „HIP“¹²⁵. „*Někdy byla roční, někdy dvouroční, že se to zoralo, vysadilo se tam nějaké obilí, to se zaoralo, jenomže byl problém taky, že JZD místo toho, aby to udělali, tak sebrali*

¹²⁰ BARTOŠ, Günter. Optický kabel: příjezdová cesta na informační dálnici? *Transgas*. 1995, XXIII.(2).

¹²¹ *Archiv ČT24: Budování plynovodů* [online]. [cit. 2015-06-05]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/10116288585-archiv-ct24/209452801350004>

¹²² Rozhovor s Josefem Andělem, archiv autorky

¹²³ Tamtéž

¹²⁴ Rozhovor s Přemyslem Pejškem, archiv autorky

¹²⁵ Hlavní inženýři projektu

peníze a neudělali to a pak si stěžovali, že to tam není.“¹²⁶ Tyto rekultivační práce zajišťovala specializovaná organizace Ministerstva a výživy, a to Státní meliorační v Praze a Štátní meliorační správa v Bratislavě, jako subdodavatelé generálních dodavatelů stavby.¹²⁷

Během výstavby probíhaly také archeologické výzkumy. Podařilo se najít a zachránit mnoho nalezišť, například v roce 1973 v obci Ižkovce a Velké Raškovce se podařilo odkrýt keltské pohřebiště. A v roce 1977 bylo na stavbě plynovodu, spojujícím obce Ořech a Slivenec, zachyceno devět archeologických objektů, datovatelných do doby halštatské, časné doby laténské a především starší doby římské.¹²⁸ Otázka archeologických objevů během výstavby nebyla předmětem vyprávění narátorů. Tuto tematiku jsem dohledala v dobových materiálech. Otázkou zůstává, zdali na druhou stranu nebylo mnoho památek i zničeno během těchto výkopů.

Některé závažné technické problémy stavby bylo nutné řešit výzkumem až během výstavby, tento výzkum měl na starosti Státní výzkumný ústav materiálu v Praze (SVÚM). Zjišťovali vady potrubí metodami nedestruktivního zkoušení a otázky vlivu vad ve svárech na provozní spolehlivost plynovodu. Ve SVÚMu pracovala paní Pavelková. S vadami způsobenými špatnou izolací se setkává ještě dnes. „*Tím, že jsme brali většinu materiálu ze zahraničí, z Itálie, Německa, Francie, tak tam nejsou problémy typu výrobních vad, ale jsou tam třeba problémy typu, že se v té době neaplikovala tovární izolace, aplikovala se izolace přímo na poli, na té stavbě, to znamená ta čistota povrchu samozřejmě byla horší a hlavně ta kázeň, ta technologie nanášení těch izolací, ten systém páskové izolace nám působí velké problémy na plynovodu DN800 a DN1000.*“¹²⁹ Jedna z prvních technik izolací na plynovodech, byla pásková izolace. Byla považována za méně kvalitní. Docházelo k častým korozím. „*Byla nejhorší plynárenskou technologií v historii...byla to otázka peněz a stejné izolace se používaly i v Sovětském svazu a v Kanadě například, jak zleva nebo zprava, kritici neměli šanci.*“¹³⁰ Tato problematika se potvrzuje i ve vyprávění

¹²⁶ Rozhovor s Přemyslem Pejškem, archiv autorky

¹²⁷ Rekultivace. *Tranzitní plynovod*. 1972 (9).

¹²⁸ Záchranný archeologický výzkum při stavbě plynovodu na k.ú. Ořech, Praha-Západ. Příspěvek k poznání osídlení z časné doby laténské a starší doby římské. In: *Archaeologica Pragensia* [online]. 2008 [cit. 2015-06-19].

¹²⁹ Rozhovor s Romanou Pavelkovou, archiv autorky

¹³⁰ Rozhovor s Jaroslavem Petrošem, archiv autorky

ostatních narátorů. Postupem času se páskové izolace vyvíjely. Dle většiny narátorů jsou původní asfaltové izolace lepší.

Během výstavby navštěvovali stavbu i nejvyšší straničtí a státní představitelé, například v roce 1973 zavítali na první kompresorovou stanici ve Velkých Kapušanech, generální tajemník ÚV KSČ Gustav Husák společně s předsedou vlády ČSSR Lubomírem Štrougalem, dále s Jozefem Lenártem, prvním tajemníkem ÚV KSS a předsedou vlády SSR Peterem Colotkou.¹³¹ Při příležitosti této návštěvy byl předán socialistický závazek k 55. výročí VŘSR zkrátit uvedení do provozu na 1. října 1973.¹³² V roce 1979 zavítal na kompresní stanici v Kouřimi Ladislav Gerle, náměstek ministra pro technický rozvoj a investice předsedy vlády Štrougala. Z této návštěvy má Miloslav Čech pořízenou fotografii.¹³³

4.3 Uvádění do provozu a první dodávky plynu

Dne 27. 11. 1972 předložil ministr paliv a energetiky Matuška předsednictvu vlády ČSR zprávu o připravenosti tranzitního plynovodu k zahájení provozu. Zpráva obsahuje i návrh na slavnostní zahájení provozu za účasti stranických a vládních delegací ČSSR a SSSR ve dnech 27. - 29. prosince 1972. Předsednictvo vlády schválilo finanční rozpočet na slavnostní zahájení ve výši „200 tisíc Kčs, které budou hrazeny z úspor schváleného rozpočtu ministerstva paliv a energetiky na rok 1972 a tento schválený limit může být překročen nejvýše o částku 100 tisíc Kčs“¹³⁴, dále se zde píše, že „při příležitosti slavnostního zahájení provozu východního úseku tranzitního plynovodu budou propůjčena státní vyznamenání nejlepším pracovníkům a kolektivům, kteří se zasloužili o výstavbu tohoto úseku“¹³⁵. Dále schvaluje jmenovitě vyslání vládní delegace.

Východní úsek tranzitního plynovodu byl dán do provozu na slavnostně vyzdobené stavbě kompresní stanice ve Velkých Kapušanech dne 9. ledna 1973. „Byli tam ti největší politici, co tam mohli bejt, byla tam hranice, roura, ted' to tam jako hořelo, byli tam svářeči, jeden s naší vlajkou a jeden se sovětskou vlajkou a ted' to tam švajcovali, ted' to

¹³¹ Obr. 7 v příloze diplomové práce

¹³² Nejvyšší straničtí a státní představitelé. *Tranzitní plynovod*. 1972 (8).

¹³³ Obr. 8 v příloze diplomové práce

¹³⁴ Národní archiv Praha, fond Úřad vlády ČSR/ ČR, Praha 1970 – Usnesení vlády, značka fondu: ÚV ČSR/ČR-RŽP, signatura: 203/1/33, karton 139

¹³⁵ Tamtéž

*tam hořelo ten poslední svar, ...ale nikdo neviděl, že to potrubí na obou koncích končí po nějakých třech trubkách, protože to samozřejmě nebylo ještě dostavěný, ale ten slavnostní svar se musel udělat, takže jeden konec byl zacpanej, u druhého konce byl hnán propan butan z láhve, aby to jako hořelo, když to oni svařují, aby to bylo vidět jako, že je tam ten plyn, takže na to poklepali, svařili to a podali si ruce a odklopili ty helmy, pak se na sebe zazubili.*¹³⁶ Zahájení se zúčastnila vládní delegace ČSSR v čele s federálním ministrem paliv a energetiky Jaromírem Matuškem a delegace SSSR vedená N. A. Gončarovem. „Po československé a sovětské národní hymně a projevech, zaplály v 11 hodin a 14 minut dva slavnostní flambony a vedoucí obou delegací pozdravili všechny budovatele velkého díla a poděkovali jim za obětavost a úsilí při plnění úkolů. Více než 500 pracovníků všech zúčastněných organizací obdrželo v průběhu stavby odznak Budovatele tranzitního plynovodu a další jednotlivci i kolektivy diplomy. Přítomni budovatelé odeslali pozdravné telegramy generálnímu tajemníkovi ÚV KSSS s. L. I. Brežněvovi a generálnímu tajemníkovi ÚV KSČ s. G. Husákovi.“¹³⁷ Těsně před tímto zahájením se stala nehoda ve Velkých Kapušanech. Tlakovalo se tam potrubí vzduchem a vybuchlo tam osmdesát atmosfér, betonové bloky litaly tři kilometry daleko. Hned po té nehodě se to zaměstnanci Tranzitního plynovodu snažili zamaskovat. „Natáhlo se rudý sukno a Kosygin přijel.“¹³⁸ Nechtěli, aby delegace ze Sovětského svazu poznala, že se něco stalo.

V časopise *Potrubář*, který vydával podnik Potrubí Praha, se pravidelně informovali zaměstnanci o probíhající výstavbě. Ke konci výstavby první linie se psalo, že „I když pracovníci n.p. Potrubí Praha začali výstavbu svého úseku jako poslední, izolace a zához skončili jako první, přes počáteční obtíže se strojním vybavením, problémy s výkladkou hromadícího se potrubí na železničních stanicích, všechno to dosáhli díky hrdinské práci svářečů – potrubářů a dalších pracovníků a díky plnému pochopení sovětských soudruhů, kteří v maximální míře a krátkém čase dodali potřebné stroje i za cenu, že je vzali ze svých staveb“.¹³⁹ Oslavování svářečů jako hrdinů bylo velmi častým jevem, k tomu patřilo i odměňování ve formě diplomů, odznaků „Budovatelů TP“ či pamětních mincí „Účastník 1. etapy výstavby tranzitního plynovodu“¹⁴⁰. Odměňovalo se na

¹³⁶ Rozhovor s Vratislavem Ludvíkem, archiv autorky

¹³⁷ Zahájení provozu na východním úseku tranzitního plynovodu. *Plyn*. 1973, 53(2).

¹³⁸ Rozhovor s Josefem Andělem, archiv autorky

¹³⁹ O tranzitním plynovodu jinak. *Potrubář: závodní časopis pracujících n. p. Potrubí*. 1971, XIX.(13).

¹⁴⁰ Obr. 9 v příloze diplomové práce

celostátních aktivech budovatelů tranzitního plynovodu, kde se pravidelně vyhlášovaly výsledky socialistické soutěže za každý měsíc.¹⁴¹

Uvádění do provozu první linie probíhalo postupně. Základním dokumentem se stal Projekt organizace, technické přípravy a procesu uvádění do provozu. Před zahájením operace odvzdušňování ucelených úseků plynovodu byla vždy vytvořena časově omezená pásma oddělující úseky plněné plynem od nedokončených úseků s probíhající montáží.¹⁴² „Vytvorili sa také pracovné skupiny a postupne určitý úsek vždycky niekoľko kilometrov....medzi jednotlivými kompresorovými stanicami, sú také uzávery trasové štyri tri, podľa toho aká je dlhá ta trasa, takže to sa napúšťa ten plyn tak, že od jedného po druhý sa vytvorila skupina a tá sledovala jako ten plyn prúdi, najprv sa musí vytlačiť vzduch a vytlačal sa takým spôsobom, že sa tam napustil dusík, to je inertný plyn, ktorý nerobí výbušnú zmes spolu s plynom, vytlačí sa vzduch, aby sa nemiešal s plynom no a keď tam ten plyn je, tam bol jeden pracovník a mal prístroj...mal nahlásiť, že už tam je plyn a sa to uzatvorilo, natlakovalo sa to na určitý tlak a išlo sa na ďalší úsek tak sa to plnilo.“¹⁴³ Během spouštění provozu nebylo na koho se obrátit, takže ten první rok, když se pustily stroje, museli být všichni v pohotovosti. Na mnohé narátory byl kladen tlak, aby byli k dispozici, kdykoliv je někdo z podniku zavolá. „O Vánocích mně to manželka měřila, že jsem byl asi 60 hodin u telefonu, dával jsem jim pokyny po telefonu, když si nevěděli rady.“¹⁴⁴ Když se plynovod pouštěl do provozu, nastávaly složité situace, kdy nikdo nevěděl, kolik například pustit plynu do té trubky, nikdo s tím neměl zkušenosti. „To ste si nevedeli predstavit koľko môžeme, či to môžeme viac lebo menej.“¹⁴⁵ Byl nedostatek odborné literatury a většinou pracovníků chyběla praxe s uváděním do provozu tak rozsáhle plynovodní soustavy. V tomto se pamětníci shodují, že byli nuceni učit se za běhu, ale to neznamenal, že by to poznamenalo negativně kvalitu výstavby.

Často se stávalo, že museli pracovníci tranzitního plynovodu vyjet na zahraniční služební cestu. Cestovalo se nejenom na východ, ale také na západ do Francie a Itálie. Obzvláště v komunistickém režimu 70. a 80. let, příležitost vycestovat v rámci služební cesty do zahraničí, byla pro každého narátora zajímavá. „Na vlastní oči jsem se setkal

¹⁴¹ Vyznamenání nejlepším. *Tranzitní plynovod*. 1972, (3).

¹⁴² SVOBODA, Alexandr a kol. *Plynárenská příručka: 150 let plynárenství v Čechách a na Moravě*, s. 1151.

¹⁴³ Rozhovor s Demiánem Sojkou, archiv autorky

¹⁴⁴ Rozhovor s Karlem 2. Pavlů, archiv autorky

¹⁴⁵ Rozhovor s Demiánem Sojkou, archiv autorky

*s jiným světem, takže i jako pracovník Tranzitního plynovodu jsem měl možnost poznat život úplně jinde, jak to řeknu na východě, tak na západě, no samozřejmě nechci tím říct, že jsme tím západem byli okouzlení, ale to v tehdejší době, kdy vlastně jediná šance jet na dovolenou, byla do Jugoslávie, tak ten poznatek byl trochu jiný.*¹⁴⁶ Vnímali to jako možnost podívat se jinam a porovnat život na západě a u nás. Bylo to pro tyto narátory privilegium.

Když začínal provoz, dal Miloslav Čech, který pracoval jako provozní náměstek u Tranzitního plynovodu, dohromady havarijní služby, požární službu a závazné předpisy a domluvil s organizacemi spolupráci. Zřídil, během dvou let, požární útvar se 118 zaměstnanci a zároveň se stal i jejich velitelem. Pravidelně, každý rok, se dělala havarijní cvičení se svářeči, jak na našem území, tak i v Německu. Techniku a vybavení sehnal díky rezervnímu fondu. *„Tenkrát ještě za socialismu, když bylo plánovaný hospodářství, jak byla hlavní správa...tak rozdělával takzvaný fond na nákup strojů nezahrnutých do rozpočtu, takže to, co nebylo v projektu se muselo kupovat ze zvláštních peněz, koncern to rozdával všem krajským podnikům a já jsem šel za tím odborným ředitelem a žádal jsem, ať mi dá víc peněz, abych mohl nakoupit tyhle požární věci a on mi řekl, že ty podniky stejně neutratí ty peníze všechny, že to vrátí, abych si tu požární techniku zajistil, udělal si smlouvu o budoucí smlouvě a v září, abych s tím přišel k němu znova a on do té doby obvolal všechny ty podniky, aby mu přiznali, kolik peněz vrátí, on mi je pak všechny dal a do konce roku my jsme nakupovali ty požární vozy a jeřáby.*¹⁴⁷ Tady je evidentní, že problém se zajišťováním financí nad rámec projektu vůbec nebyl, peníze se jednoduše vzaly někde jinde.

Potápěči dělali pravidelné kontroly dna řek, kde byly položeny plynovody. Tranzitní plynovod na své cestě napříč Československem překračuje 22 vodních toků. Pro první linii se vybudovaly speciální trubkové obloukové mosty, vyrobené podle jednotného projektu, ale nejrůznějšího rozpětí. Generálním projektantem byl od začátku výstavby Plynoprojekt Praha. Nejdelší potrubní mosty měří 126,1 m a překlenuly Váh, řeku Moravu u Lanžhota a Vltavu u Veltrus.¹⁴⁸ K největším přemostěním patří montáž nosné konstrukce přes řeku Vltavu u Veltrus, rozpětí mostu je 126 metrů a celý váží 164 tun, vyrobily jej

¹⁴⁶ Rozhovor s Janem Nehodou, archiv autorky

¹⁴⁷ Rozhovor s Miloslavem Čechem, archiv autorky

¹⁴⁸ Jak přes řeku? *Transgas*. 1991, XIX.(7).

Jihomoravské trubkárny a tažírny ve Veselí nad Moravou, instalovali ho dělníci chrudimských Tramontází pomocí padesátimetrového jeřábu a pomocných stožárů.¹⁴⁹ Hasiči a potápěč, podílející se na výstavbě, byli zaměstnanci Tranzitního plynovodu. „Byli vyškolení, nesměli se dívat jinak než před sebe, museli zapisovat čísla svarů, nad nimi šel pěšák s vysílačkou, pořád byli v kontaktu, kdyby se něco stalo.“¹⁵⁰ Byli školení na práci ve tmě, když se dělali pravidelné kontroly vnitřku potrubí. Pro hasiče byla zřízena interní podniková požární škola, výcviku se později zúčastňovali i požární technici z jiných plynárenských organizací. Havarijní služba tranzitního plynovodu byla zorganizována pro provedení samostatných zásahů a jejich likvidaci i pro řízení likvidace za spoluúčasti odborných čet stavebních organizací na základě smluv o havarijní pomoci.¹⁵¹

Karel 2. Pavlů napsal scénář k instruktážnímu filmu pro nové zaměstnance, kteří měli pracovat na turbínách na kompresních stanicích. Postavil také trenažér na zaškolování obsluhy turbosoustrojí kompresních stanic.¹⁵² „Postavili jsme panel, to mi dělali taky ti elektrikáři a oni ti kluci tam chodili a startovali turbínu a já jsem jim dělal různý provozní situace, to jsem měl takový pultík a stolek, takže jsem dělal třeba překročení teploty, otáčky a takové věci jsem tam nastavoval, to byla strašná výhoda, kterou si všichni pochvalovali.“¹⁵³ Karel 2. Pavlů je hrdý na to, že díky němu bylo vyškoleny mnoho dalších pracovníků. A díky jeho trenažéru mohli mít prakticky vyzkoušeno, co je čeká v případě technických komplikací. Někteří narátoři se ve svých vyprávěních zmiňují o Karlu 2. Pavlů jako o vedoucím, který je naučil mnoho praktických dovedností a nejenom je, ale i ostatní pracovníky.

V rámci první linie výstavby¹⁵⁴ bylo postaveno a uvedeno do provozu přibližně 1100 km plynovodů, byly zprovozněny tři kompresní stanice, předávací stanice a další přípojky menších profilů.¹⁵⁵

¹⁴⁹ Archiv ČT24: Budování plynovodů [online]. [cit. 2015-06-05]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/10116288585-archiv-ct24/209452801350004>

¹⁵⁰ Rozhovor s Miloslavem Čechem, archiv autorky

¹⁵¹ SVOBODA, Alexandr a kol. *Plynárenská příručka: 150 let plynárenství v Čechách a na Moravě*, s. 1153.

¹⁵² Obr. 10 v příloze diplomové práce

¹⁵³ Rozhovor s Karlem 2. Pavlů, archiv autorky

¹⁵⁴ Obr. 11 v příloze diplomové práce

¹⁵⁵ SVOBODA, Alexandr a kol. *Plynárenská příručka: 150 let plynárenství v Čechách a na Moravě*, s. 1145.

4.5 Nezapomenutelné události během výstavby

Během výstavby se staly i okamžiky, na které se nedalo zapomenout, ani po tolika letech a nebyly to bohužel jen veselé zážitky. Na plynovodu se stávaly i vážné havárie, jednalo se převážně o technické závady nebo živelné pohromy. Narátoři zdůrazňovali, že častější vady byly způsobené spíše vadou materiálu, nežli neodborným zacházením. *„Havárií a komplikací bylo něurekom, ale nebyly to, jak bych to řekl a to bych chtěl zdůraznit, že to nebyly nikdy havárie, provozní, jako že bysme něco neuměli nebo to lajdácky odbyli, vždycky to byly takový záležitosti, který byly vyplývající z nějaký materiálový vady nebo nějaký praskliny na sváru, která prostě nevydržela.“*¹⁵⁶ V roce 1974 se stala mimořádná událost, když se pracovalo na druhé linii výstavby. *„Tři dny přšelo a ta oblast kolem Rožňavy...my jsme tam měli jeden přechod přes řeku...po těch třech dnech se tam vytvořilo toliko vody v tom kamenným korytě, že se to rozlévalo po polích a my u každého takovýho přechodu jsme tam ještě měli takové vnitřní hráze, pak byli betonový desky, aby se ta voda nedostala na tyhlety bloky, jenomže tam bylo město Šafárikovo... aniž by nám to město řeklo, co chce provést, tak v noci vzali bagr a ten náš val vevnitř rozsekali, tu vodu strhli...celý ten most se pohnul k jedné straně, kdyby to ještě popohnulo, tak to přesešlo rouru a plyn s tlakem skoro sedmdesáti atmosfér, to by byl požár jako hrom...strávil jsem tam deset dní na tý havárie, spal jsem tři hodiny denně...já jsem přijel domů, onemocněl jsem na ledviny a měsíc jsem byl doma...“*¹⁵⁷ Riskoval své zdraví, aby všechno bylo v pořádku. Zážitků měl mnoho, ale tento byl pro něj asi nejhorší, byla to pro něj velká zodpovědnost. Zároveň byl hrdý na to, že se to díky jeho úsilí podařilo zachránit.

V podniku Plynostav Pardubice dostávali všichni vysílačky na vzájemnou komunikaci během výstavby. Petr Sochůrek vyprávěl o zábavě na staveništi, kdy si pracovníci Plynostavu pouštěli hudbu přes vysílačky, aby si nějak zpříjemnili práci. Na vedení se to dozvěděli a vysílačky jim byly zabaveny. *„Nejdřív jsme měli vysílačky, ty nám potom sebrali, protože se tam děli hrozný věci v tom éteru a to bylo nepřípustný...pouštěli jsme si tam hudbu z centrály.“*¹⁵⁸ Petr Sochůrek si vybavil jeden smrtelný úraz, který se stal na Silické planině na Slovensku. *„Oni měli zakázáno jezdit s traktorama nebo s jinýma dopravníma prostředkama mimo pásma, on jel s traktorem s jednoosou maringotkou*

¹⁵⁶ Rozhovor s Miroslavem Matoušů, archiv autorky

¹⁵⁷ Rozhovor s Miloslavem Čechem, archiv autorky

¹⁵⁸ Rozhovor s Petrem Sochůrkem, archiv autorky

zapřaženou za ten traktor, samozřejmě to bylo z kopce prudký, brzdil, ta maringotka ho předběhla a převrátila ten traktor tak nešťastně, že mu to na místě rozdrtilo hlavu¹⁵⁹. Dle narátora se nekladl tolik důraz na bezpečnost práce, na některých pracovištích byl přístup k bezpečnosti práce uvolněnější. Stát na bezpečnost práce začal klást důraz v šedesátých letech. V roce 1968 byl vydán zákon č. 174/1968 Sb., který stanovil jednotný státní odborný dozor nad bezpečností práce a technickými zařízeními. Tento odborový dozor měl pravomoc na vynucování dodržování předpisů jak pro zaměstnavatele, tak pro zaměstnance.¹⁶⁰

Byly tam i situace srovnatelné s katastrofami. Jan Ruml dodnes vzpomíná na událost, kdy zabránili výbuchu na kompresní stanici ve Velkých Kapušanech. Srovnává tuto nehodu s černobylskou katastrofou, což samozřejmě je jen nadnesené. „*Při zkouškách 25 MW motoru...nám ten elektromotor nějak moc nechodil, takže nějak dobrák ohlásil do Moskvy, že se nám to nějak nevede a přišel nějak dopis tenkrát, že v nějaký době přijede prostě sovětská delegace ...o půlnoci jsme si řekli, že to musíme zkusit pustit z toho okruhu do té linie, začli jsme to pouštět přes ten okruh a teď jsme se snažili zavřít ten antipompážní ventil, pořád to nešlo a ten plyn se vesele ohříval a vyhodila nám to ochrana za kompresorem, my jsme v podstatě pak udělali to, co hoši v Černobyli, vyblokovali jsme tu ochranu...začaly skákat stoly, zemětřesení, všichni jsme nadskakovali taky...když přišli, tak jsme to pustili, jsem čekali, co se stane a ono se to povedlo, na druhou stranu bylo dobře, že to byl bytelnej ruskej kompresor.*“¹⁶¹ Vše nakonec dobře dopadlo a kontrakt se podepsal. Jak narátor dodal, bylo to také hlavně tím, že se jednalo o kompresor vyrobený v Rusku, což obecně v té době znamenalo, že se jedná o kvalitní nerozbitný díl.

Na jednu událost vzpomínají narátoři se smutkem, 19. února 1973 zahynulo při havárii letadla Aeroflotu během přistání v Praze deset zaměstnanců Tranzitního plynovodu, když se vraceli z instruktážní cesty ze Sovětského svazu. Letadlo Tu-154 sovětské společnosti Aeroflot se 100 osobami na palubě havarovalo během nezvládnutého přiblížení na letišti Praha – Ruzyně, zřítilo se několik stovek metrů před prahem přistávací dráhy, převrátilo se a shořelo. Příčina nehody nebyla oficiálně stanovena, podle odborníků však šlo o kombinaci špatně navrženého ovládání řídicích prvků a chybu posádky. Letadlo

¹⁵⁹ Rozhovor s Petrem Sochůrkem, archiv autorky

¹⁶⁰ ŠIŠKA, Michal. *Historie bezpečnosti a ochrany zdraví při práci* [online]. 2014 [cit. 2015-06-21]. Dostupné z: <http://www.bezpecnostprace.info/item/historie-bezpecnosti-a-ochrany-zdravi-pri-praci>

¹⁶¹ Rozhovor s Janem Rumlem, archiv autorky

letělo na lince Moskva Šeremetěvo – Praha. Mezi 66 obětmi byli i hudebníci z doprovodné kapely Evy Pilarové. Sama zpěvačka měla původně letadlem cestovat také, ale z osobních důvodů nakonec z Moskvy neodletěla.¹⁶² „*Stalo se to, když lidé z tranzitního plynovodu odletěli do Moskvy na školení, byli to pracovníci kompresních stanic...specialisti, kteří byli nenahraditelní a to letadlo, které letělo z Moskvy bylo to, které shořelo v Ruzyni, všichni tito lidé zahynuli, tenkrát tam byla i doprovodná skupina Evy Pilarové, zahynuli velice ošklivě, tam to chytlo a bylo vidět za okýnkama, jak chtějí ven a nejde to.*“¹⁶³ Na podniku tuto nehodu pocítovali všichni jako velkou ztrátu. Většina narátorů tuto smutnou událost ve svém vyprávění zmínila.

Tranzitní plynovod stavěl také železnici trať o délce 3,5 km z Velkého Krtíše¹⁶⁴ do Malých Stracín.¹⁶⁵ Měla sloužit k přepravě stavebního materiálu, její stavba byla zahájena z důvodu výstavby kompresní stanice Velké Zlievce. Jelikož mělo vedení města velmi dobré vztahy na ÚV KSČ, byla tato stavba protěžována. „*Ve finále byla uvedena do provozu více jak rok po uvedení kompresní stanice Velké Zlievce do provozu s náklady více jak trojnásobnými proti schválenému rozpočtu...jednání na generálním ředitelství Českých plynárenských podniků, kdy investorem byl Tranzitní plynovod, v průběhu přípravy a realizace a několikerého zvýšení rozpočtových nákladů, probíhalo bezproblémově, protože zástupci Velkého Krtíše úvodem vždycky pronesli následující větu: „Súduhovia, tak práve prichádzame z ÚV KSČ a tam jsme sa dohodli, že ...“.* Pikantní bylo, že ministerstvo dopravy odmítlo uvedenou trať převzít, takže po nějakou dobu byly ČPP/TP provozovatelem této trati a generální ředitel Odvárka měl symbolickou čepici a plácačku výpravčího.“¹⁶⁶ Na tuto zajímavost, která nepatřila ke standardním druhům staveb během výstavby, vzpomínají narátoři rádi, jako na úsměvnou historku. V současnosti jsou na trati vedeny pouze nákladní vlaky, trasa nefunguje pro osobní přepravu.

¹⁶² ŠÍROVÁ, Tereza. *LETECKÉ NEHODY V DOBĚ NORMALIZACE V ČESKOSLOVENSKÉM TISKU* [online]. 2012 [cit. 2015-06-24]. Dostupné z: <http://www.nm.cz/publikace/publikace-download.php?name=File1>

¹⁶³ Rozhovor s Vratislavem Ludvíkem, archiv autorky

¹⁶⁴ Město se nachází na Krupinské planině, na říčce Krtíš, cca 28 km od Lučence a cca 17 km od maďarských hranic

¹⁶⁵ Malé Straciny je obec na Slovensku v okrese Velký Krtíš.

¹⁶⁶ E-mailová korespondence s Jaroslavem Petrošem, Praha, 17. 2.2015, archiv autorky

4.6 Střet s komunistickým režimem

Tato stavba byla součástí závazného úkolu státního plánu, jako například dálnice D1 a výstavba metra. Tyto stavby byly pod plnou kontrolou ústředního výboru KSČ. Každý měsíc se výsledky projednávaly na tehdejší federální vládě. Ve srovnání s dnešní dobou to bylo jednodušší, že tato stavba měla zelenou. Ale na druhou stranu byly obavy z jiných stran, Jaroslav Petroš věděl, že jsou sledování z vyšších míst při své každodenní práci. „Ty nervy, který byly kolem některých drobných problémů, byly daleko větší než jsou dnes, protože v té době jsme byli pod trvalou kontrolou různých záhadných osob, který nás sledovaly a nejpozději večer hlásily na příslušná místa, jak se vyvíjí situace a kdo má jaký názor a podobně, tak jsme si museli dávat pozor.“¹⁶⁷ Starší kolegové věděli, o které osoby se jedná a byli na ně dopředu upozorňováni. Není zřejmé a z rozhovorů to bohužel nevyplývalo, o které osoby se jednalo. Pravidelné byly kontroly na pracovišti a během výstavby v terénu, chodili tam příslušníci Státní bezpečnosti. „Byli tam nasazení lidi, kteří kontrolovali, jestli náhodou to někdo nesabotuje.“¹⁶⁸ V Tranzitním plynovodu se objevovaly zajímavé skupiny lidí, například známá část „99 pragováků“.

Oněch „99 pragováků“ byla skupina zaměstnanců pražské Pragovky, kteří společně se svými příbuznými napsali a podepsali dopis adresovaný vedení československých komunistů. Moskevská *Pravda* ho přetiskla 30. července 1968. Komunisté tehdy interpretovali dopis jako výzvu dělnictva namířenou k Sovětskému svazu, aby v Československu zachránili socialismus. Tento dopis byl brán jako pozvánka sovětských vojsk do Československa v srpnu 1968. Ostatní zaměstnanci Pragovky, kterých v té době bylo kolem třech tisíc, zaujali vůči dopisu opovržlivý postoj a drtivá většina z nich byla proti. Stejně tak se zachoval i většina Čechoslováků. Na těchto 99 osob bylo nahlíženo s opovržením.¹⁶⁹ Kdo byli skutečně tito lidé, kteří se podepsali pod tento dopis? Většina lidí byli přesvědčení komunisté, zarytě obhajující tento režim a někteří například jen rodinní příslušníci těchto komunistů, kteří chtěli jen ze solidarity podpořit své manžele a manželky. Dodnes je tato otázka diskutabilní. Tito lidé dostali práci na různých úsecích

¹⁶⁷ Rozhovor s Jaroslavem Petrošem, archiv autorky

¹⁶⁸ Rozhovor s Petrem Sochůrkem, archiv autorky

¹⁶⁹ Pragovák vypráví příběh 40 let starého dopisu, který k nám prý pozval tanky. *IDnes.cz* [online]. 2008 [cit. 2015-06-23]. Dostupné z: http://zpravy.idnes.cz/pragovak-vypravi-pribeh-40-let-stareho-dopisu-ktery-k-nam-pry-pozval-tanky-1r4-/domaci.aspx?c=A080827_165846_domaci_lpo

tranzitního plynovodu, kde bylo „málo práce, ale lépe placené.“¹⁷⁰ Podle Vratislava Ludvíka byli tito zaměstnanci protěžováni před ostatními tím, že sympatizovali se Sovětským svazem. A vedení tranzitního plynovodu, které bylo pod dohledem vládních a stranických funkcionářů, těmto lidem vyšlo vstříc. Byla to pestrá směs zaměstnanců, kteří byli nabíráni všude „od radikálního disentu po různé agenty až po normální, příjemný lidi“.¹⁷¹ Tento výrok narátora je důkazem jeho konkrétních politických názorů. Příjemnými lidmi byli pravděpodobně myšleni lidé bez vyhraněného politického stanoviska, nepřiklánějící se ani k levé, ani k pravé straně.

V roce 1972 na XXX. sjezdu ČVTS – společnosti plynárenské, byly oznámeny změny v ÚV společnosti. Odešli ti „co ztratili důvěru stranických organizací KSČ v místech svého působení“, a nebyli proto do ÚV doporučeni.¹⁷² Miloslav Čech vzpomíná rozpačitě na některé své kolegy, když na začátku sedmdesátých let přijímali nové zaměstnance z řad vyloučených zaměstnanců z různých oborů a vysokých škol. „Poznal jsem spoustu vynikajících lidí, ale taky darebáků, jak to vždy bývá tenkrát, když jsme ty lidi přijímali, to bylo počátkem toho roku 72, to bylo krátce po těch politických třídních prověrkách, takže k nám přicházelo spousta lidí, kteří měli politické maléry, ale nám to nevadilo, když to byl odborník, ale když se otrkali, tak se začali chovat divně k nám, když jsme dostali ty funkce, ale to nebyla jen funkce, ale především odpovědnost a nebezpečí z toho kriminálu, ale oni to brali úplně jinak a dělali nám peklo a těm jsem nevěřil, ne všem, bylo to pár, neposílal jsem je na závažné akce, nebyl jsem si jist, aby něco schválně neprovedli, tak to bylo krátce po tom roce 72, časem se to potom uklidnilo a spousta lidí a vůbec převážná část si toho vážili a stali se z nich odborníci a zůstali tam až do penze.“¹⁷³ Cítil zklamání, protože tito lidé mu dávali pocitovat, že je dosazen do vedení díky komunistické straně, a proto mu dělali různé naschvály. Svoji pozici na vedoucí funkci obhájí důležitostí a zodpovědností, která byla zavazující, kdyby se něco nepovedlo, šli by příslušníci Státní bezpečnosti za ním. Jelikož na tranzitním plynovodu bylo potřeba více odborníků a ti jim stále scházeli, byli nuceni přijímat i osoby, které v té době neměli příznivou politickou minulost. Například do Plynoprojektu bylo přijímáno mnoho technicky zdatných lidí z různých vysokých škol. „V té době byl Plynoprojekt personálně velmi dobře obsazen a po prověrkách na generálním ředitelství se ještě

¹⁷⁰ Rozhovor s Vratislavem Ludvíkem, archiv autorky

¹⁷¹ Rozhovor s Vratislavem Ludvíkem, archiv autorky

¹⁷² NOVÁK, Rudolf. *Kronika plynárenství*, s. 82.

¹⁷³ Rozhovor s Miloslavem Čechem, archiv autorky

vylepšil, protože mnoho lidí, kteří byli za období normalizace vyházený z vysokých škol, skončili v Plynoprojektu...tam vzniklo hnízdo inteligence plynárenského národa.“¹⁷⁴ Byli tam i členové KANu, Klubu angažovaných nestraníků, například Jaroslav Dědek. „To byla absolutní kontrarevoluční špička.“¹⁷⁵ Klub angažovaných nestraníků byl založen v roce 1968, aby sdružoval lidi přemýšlející politicky svobodně bez ideologického omezení. KAN byl prvním subjektem, který po roce 1948 veřejně kritizoval totalitní systém Národní fronty a mocensky vynucenou vedoucí pozici Komunistické strany Československa. Proto byl KAN po srpnové invazi vojsk Varšavské smlouvy již na počátku září 1968 zakázán.¹⁷⁶ Díky tomuto personálnímu složení se průběh této výstavby dostal na vysokou vědeckou úroveň.

Orgány KSČ se sice snažily o prostředí stavby politické příznivé, avšak v některých otázkách se vměšovaly do otázek řízení stavby, i když tomu nerozuměly. Zaměstnanci Tranzitního plynovodu museli předkládat velké množství zpráv ústředním státním orgánům a vládě. Tyto orgány prováděly po své linii kontroly během výstavby. Zasahovaly do přijímání nových pracovníků a jejich rozmístování prostřednictvím tzv. kádrového pořádku, přičemž byla zdůrazňována hlavně politická kritéria před morálními a odbornými hledisky, takže někdy bylo těžké nebo vůbec nemožné přijmout nebo jmenovat do funkce dobrého pracovníka, kterého podnik potřeboval. Podnik Tranzitní plynovod byl také vystaven kontrole Ministerstva vnitra, které pracovníkům někdy ani nesdělovalo důvodových rozhodnutí.¹⁷⁷

Některým narátorům se stalo, že byli nečekaně vyměněni na svých pozicích někým jiným, kdo se komunistické straně upsal, na rozdíl od nich. Petr Sochůrek do roku 1983 řídil v Plynostavu závod číslo 11 v Žatci. Když se v roce 1983 vrátil z dovolené, tak už na jeho židli seděl někdo jiný. „Zase jsem neměl ten správný odznak.“¹⁷⁸ Ani tato skutečnost ho nedonutila, aby vstoupil do strany. Během rozhovorů, které jsem vedla, nebyla tematika vstupu do strany více zmiňována. Jednalo se spíše ze strany narátorů o vedlejší téma v problematice výstavby.

¹⁷⁴ Rozhovor s Petrem Crhou, archiv autorky

¹⁷⁵ Rozhovor s Jaroslavem Petrošem, archiv autorky

¹⁷⁶ Kdo jsme a co chceme. *KAN: Klub angažovaných nestraníků* [online]. 2014 [cit. 2015-06-22]. Dostupné z: <http://www.kan.cz/kdo-jsme-a-co-chceme>

¹⁷⁷ HRÁDEK, Václav. Transgas: 25 let. *Transgas*. 1996, XXIV(Mimořádné číslo).

¹⁷⁸ Rozhovor s Petrem Sochůrkem, archiv autorky

Během vlny antiimportních opatření probíhaly testy tuzemských počítačů jako státní výzkumný úkol. „Bylo to tragický celý, trvalo to asi pět let, od roku 86 zkoumali to asi za 45 milionů.“¹⁷⁹ Josef Anděl toto vnímá jako těžko uvěřitelné, tehdy se na peníze nedívalo, byl to státní plán a muselo se na něm pracovat, ať byla cílová částka nákladů jakákoliv. Výsledkem bylo, že se tento výzkum nepovedl, potichu se to odepsalo a vznikl pak později nový systém. Ty počítače nebyly řídicí, ale daly se naprogramovat do jednoho roku, což se nezdálo komunistické straně na podniku a vše sledovali. „Řekli mi - dejte si pozor, my vás budeme sledovat a tak, jak je možný, že víte, že to bude za rok, když ten státní výzkumný úkol nebyl ani za šest let, sledovali mě a pak už byl rok 89.“¹⁸⁰ Nevěřili Josefu Andělovi, že by tento úkol splnil za tak krátkou dobu.

Antiimportní opatření se snažily dodržovat i pracovní kolektivy *Brigád socialistické práce* na podniku Tranzitní plynovod, kde si daly kolektivní závazek k 65. výročí Velké říjnové socialistické revoluce, v roce 1982: „Výstavba čtvrté linie tranzitní soustavy bude vyžadovat mimořádné nároky na dovoz zařízení a materiálů z nesocialistických zemí, z tohoto důvodu zaměříme veškeré úsilí všech členů brigády s cílem zajistit možnosti a podmínky náhrady dovozu z nesocialistických zemí tuzemskými výrobky. Jedná se hlavně o devizově nejnáročnější oblasti – trubní materiál, tvarovky, vpustě a výpustě, ohyby apod.“¹⁸¹

Když se stala nějaká mimořádná událost, tak přijela Státní bezpečnost a následovalo vyšetřování. Pan Sojka byl u několika takových vyšetřování, například při jedné takové události na kompresní stanici se z uzávěrů uvolňovaly menší částice a dostaly se do kompresoru a narušily ten stroj: „No a přišli títo pracovníci ŠTB a začali upodozrievat tých pracovníkov, že hádzali tie šróby do toho ako sabotáž, tak ich zobrali.“¹⁸², až potom později vysvětlili odborníci, že to nebylo technicky možné a zadržené pak propustili domů. Paradoxem je, že do dnešní doby se žádná sabotáž na plynovodu naštěstí nestala. Petr Crha, který k Tranzitnímu plynovodu nastoupil v roce 1976, do oddělení technologie liniových částí a pak do odboru kompresních stanic, mi potvrdil, že na našem území se

¹⁷⁹ Rozhovor s Josefem Andělem, archiv autorky

¹⁸⁰ Rozhovor s Josefem Andělem, archiv autorky

¹⁸¹ Podnikový archiv RWE Česká republika a.s.: Deník *Brigáda socialistické práce*. 1982-1984.

¹⁸² Rozhovor s Demiánem Sojkou, archiv autorky

žádná sabotáž v té době nestala. „U nás sabotáž ne, ale zažil jsem sabotáž v cizině, tady zatím ještě ne, k nám to přijde teprve.“¹⁸³

Petr Uhl, jako pracovník Potrubí Praha, nejčastěji jezdil do Holýšova na kompresní stanici, během tohoto období dělal předprojektovou přípravu a měl stálou kontrolu Státní bezpečnosti. Pokaždé, když vyšel z bytu, přilepili se na něj příslušníci StB a byli s ním celý den, i během služebních cest. „Koncem roku 76 se zakládala Charta 77 a ti estébáci tlačili na to Potrubí, nejdříve mě poslali do Šafárikova a tam byla základna, já jsem tam teda byl dvakrát nebo třikrát, oni mě tam poslali natrvalo, já to odmít, dostal jsem důtku, já jsem se odvolala proti tý důtce ke smírčímu orgánu ROH a ten mě dal za pravdu a ta důtka byla smazaná, za to mohl asi ten můj kolega pan Pošusta, ten držel nade mnou ochrannou ruku.“¹⁸⁴ Když už jel na stejné místo do Holýšova po páté, říkal, že bezpečnost už asi věděla, že tam nic protistátního nedělá, tak zmizeli pryč a on s radostí v hlase líčil, jak si pak mohl zajet do Plzně, kde s kamarády „kuli pikle“¹⁸⁵. Na zahraniční služební cesty, do Sovětského svazu nejedl, to mu bylo zakázáno. Do 1. 1. 1990 neměl vůbec cestovní pas. „Jednou měli přijet Belgičani na podnik, nějaký šéf mně řekl „Vy umíte soudruhu inženýre francouzsky, přijďte na nějaký jednání“, no a pak mi volal druhý den, že abych nechodil, že to nejde a naznačoval mi, že si to někdo nepřeje, ten poslední rok, rok a půl, co jsem tam byl, jsem už to vysokoškolský vzdělání nepotřeboval, je pravda, že na toho výpočtáře jsem ten titul, a to jsem vděčnej těm lidem, ty náhodě, že se dělal ten plynovod, že nebyl nikdo, kdo by počítal tloušťku potrubí.“¹⁸⁶ Na své kolegy si bohužel nepamatuje, neudržovali s ním bližší vztahy kvůli jeho minulosti, aby neměli také nepříjemnosti. „Já jsem se tam s nikým moc nebavil a já jsem ty lidi taky nechtěl přivádět do rozpaků, tím, že jsem sledovanej.“¹⁸⁷ K žádným jednáním na vnitropodnikových či mezipodnikových jednání ho nepouštěli.

I když celá stavba byla pod kontrolou Státní bezpečnosti a pod dozorem KSČ, pracovníci v plynárenství se mohli stýkat s plynárenskými společnostmi za železnou oponou. „To plynárenství si na to moc nehrálo, ten plyn musel téct tam, kam tekl, nemohla tam být ta železná mříž, co původně chtěli, jako aby se zamontovalo do Rozvadova, aby

¹⁸³ Rozhovor s Petrem Crhou, archiv autorky

¹⁸⁴ Rozhovor s Petrem Uhlem, archiv autorky

¹⁸⁵ Tamtéž

¹⁸⁶ Tamtéž

¹⁸⁷ Tamtéž

*tam neutíkali lidi.*¹⁸⁸ Tato mříž se do potrubí dávala ještě během výstavby, aby nikdo potrubím nemohl utéct do západního Německa.

4.7 Další etapy budování plynovodu

Již v průběhu výstavby první etapy na našem území se potvrdilo, že koncepce výstavby plynovodu dává podnět pro další možnosti jeho rozšiřování, s kterými se původně nepočítalo. Světová energetická krize v roce 1973 vyvolala v západní Evropě snahy o diverzifikaci energetických zdrojů a rozšíření dodávek zemního plynu z ruských nalezišť prostřednictvím tranzitního plynovodu. Tato ropná krize byla důvodem úpravy Generálního schématu se zvýšením přepravní kapacity až na 80 mld. m³/rok.¹⁸⁹

Na počátku osmdesátých let byl opět kladen důraz z nejvyšších politických míst na další rozvíjení energetického národního hospodářství. Prezident republiky ČSSR a generální tajemník ÚV KSČ Gustav Husák prohlásil ve svém projevu na XVI. Sjezdu KSČ: *„V popředí pozornosti bude i v osmdesátých letech řešení palivoenergetických problémů. Zaměříme se na rozvoj domácí palivoenergetické základny, na budování jaderné energetiky a zejména na vyšší zhodnocování všech druhů paliv a energie. V této pětiletce bude nutné dosáhnout úspory nejméně 12 milionů tun měrného paliva.*“¹⁹⁰ V této souvislosti byla i nadále spolupráce se Sovětským svazem a ČSSR výhodná pro obě strany.

Navrhované trasy plynovodů tranzitní soustavy byly z funkčního hlediska rozděleny do čtyř územních částí: východní úsek spojující státní hranice SSSR/ ČSSR s rozdělovacím uzlem Plavecký Peter, k tomuto úseku patří ještě odbočka Plavecký Peter-Baumgarten (státní hranice ČSSR/ Rakousko), střední úsek spojující rozdělovací uzly Plavecký Peter a Hospozín, západní úsek spojující rozdělovací uzel v Hospozíně předávacím místem Rozvadov/ Waidhaus na hranicích ČSSR/ SRN a severní úsek spojující rozdělovací uzel v Hospozíně s předávacím místem na hranicích ČSSR a bývalé NDR Hora sv. Kateřiny/ Olbernhau. Budovalo se postupně v následujících termínech a množství. První etapa výstavby byla uskutečněna v letech 1971 až 1973, druhá etapa výstavby pokračovala v letech 1974 až 1976 při navýšení kapacity na 28 mld.m³/rok.

¹⁸⁸ Rozhovor s Petrem Crhou, archiv autorky

¹⁸⁹ ČECH, Miloslav, Petr FOŠENBAUER a Jaroslav PETROŠ. *Tranzitní plynovod 1970-2010*, s. 15.

¹⁹⁰ Úvodem. *Tranzitní plynovod*. 1981, IX.(1).

V letech 1975 až 1979 proběhla první změna Generálního schématu na kapacitu 37 mld. m³/rok, druhá změna byla provedena v letech 1978 až 1985 na kapacitu 53 mld.m³/rok a další změny byly v letech 1983-1988 na liniové části a v letech 1984 až 1992 na kompresních stanicích, kapacita se navýšila na 73 mld. m³/rok. Poslední změna¹⁹¹ byla realizována v letech 1992 až 1994 na celkovou kapacitu 80 mld. m³/rok.¹⁹²

4.4 Co vše se událo během cest do Sovětského svazu

Zvyšování přepravní kapacity tranzitního plynovodu na území Československa vyvolalo potřebu vytvořit předpoklady na její plné využití rozšířením přepravní kapacity na území bývalého Sovětského svazu směrem na Užhorod. Do těchto aktivit byly postupně zapojeny i ostatní státy RVHP. Od roku 1975 plnil státní podnik Tranzitní plynovod funkci hlavního dodavatele na stavbách plynárenských objektů na území Ruska, Ukrajiny a Kazachstánu. Subdodavatelé pro tuto stavbu byli ve větší míře slovenské stavební organizace. Protihodnotou za realizované akce byly dodávky ruského plynu. Mezi nejvýznamnější akce patřila výstavba plynovodu Sojuz, v letech 1975 až 1986, ve dvou etapách byl vybudovaný centrální dispečink ve Volgogradě, 556 km plynovodu DN 1400 a pět kompresních stanic v oblasti Orenburgu. Další výstavba plynovodu probíhala v letech 1983 až 1988, kdy se jednalo o plynovod Urengoj, těžiště aktivit československé účasti bylo vybudování opravárenské základny v Užhorodě a objektů občanské vybavenosti. Výstavba pokračovala i v letech 1986 až 1994, kdy se stavěl plynovod Progress, v rámci této aktivity bylo na území Ruska a Ukrajiny vybudováno 636 km plynovodu, čtyři kompresní stanice a objekty občanské infrastruktury.¹⁹³

Tenkrát se to všechno rozúčtovávalo v jednotkách URE, což byla „*usnadňorazčotnaja adínica*“¹⁹⁴, byla to nová finanční jednotka. Hugo Kysilka přišel do kontaktu s touto výstavbou až v roce 1992 nebo 1993, přesně si to nepamatuje. Pracoval v té době v Moskvě pro Strojimport, potom pro dceřinou firmu Investiční banky a dále ho oslovil Český plynárenský podnik, který měl na starosti druhou etapu Jamburských dohod. Gazexport měl dohodnout s českou stranou výstavbu objektů pro některé dceřiné

¹⁹¹ Obr. 12 v příloze diplomové práce

¹⁹² ČECH, Miloslav, Petr FOŠENBAUER a Jaroslav PETROŠ. *Tranzitní plynovod 1970-2010*, s. 22.

¹⁹³ SOJKA, Demián et al. *30 rokov tranzitnej prepravy zemného plynu na Slovensku*, s. 48.

¹⁹⁴ Rozhovor s Hugem Kysilkou, archiv autorky

společnosti Gazpromu a za tuto výstavbu měl být dodáván zemní plyn do České republiky. „Dřív to bylo tak, že v podstatě jednu třetinu plynu v tom kontraktu, kterej byl v tý době v rámci Československa kolem deseti, jedenácti, dvanácti miliard, jednu třetinu jsme dostávali v podstatě jako kompenzaci za tranzit, jedna třetina se platila v měně a jedna třetina byla kompenzována touto výstavbou, stále za ty jednotky URE, k tomu, že byla dohoda mezi Gazpromem a Transgasem zastřešena ministerstvy, u nás Ministerstvem průmyslu a na ruský straně Ministerstvo pro zahraniční obchod, samozřejmě do toho ještě vstupovaly obě dvě banky, u nás to byla ČSOB a u nich Měšťorbanka. Tyto banky u sebe drželi na papírech v podstatě jenom čísla, který v postatě byly jakoby zúčtovacím centrem za to co se udělalo a kolik se předávalo plynu.“¹⁹⁵ Pro zaměstnance podzemního zásobníku Kasimov, který zásoboval Moskvu, se stavěla celá vesnice pro jeho zaměstnance. Výstavba občanské infrastruktury probíhala i v jiných městech. „V Kasimově se stavěla jenom infrastruktura, abyste pochopila, vesnička od fantastických baráček po hasičskej dům, bazén, školu, školku, prodejny a čističku odpadních vod, to znamená úplně na klíč vesničku se vším všudy.“¹⁹⁶

Během výstavby v Sovětském svazu musela většina pracovníků často cestovat. „Zažili jsme zážitky, které nikdo už nemůže dnes zažít, bych řekl...stříleli jsme kachny a podobně, lítali jsme vrtulníkem, někde tam v Povolží...a vždycky, když jsme tam byli na delší dobu, tak soboty neděle se našel i prostor na volný čas, zábavu, že jsme odjeli do stepi a tam byli ti naše protějšky... z té sovětské strany i s rodinami, takže jsme poznali, jak žijí tito lidé, to bylo hodně zajímavý.“¹⁹⁷ Když si člověk tedy vybral takovéto povolání, musel počítat i s tím, že bude hodně cestovat a málo času trávit doma. Ivan Béder o stavebním povolání říká: „Stavebný chlebík je prostě taký, že staviar musí cestovat za tou stavbou.“¹⁹⁸ Při stavbě plynovodu Orenburg se kupovaly turbíny u Italů, u společnosti Nuovo Pignone, Italové to jen postavili a Tranzitní plynovod to měl dávat do provozu. „Ale vedení Tranzitu bylo toho názoru, že to udělají rusové a my jim to pak zaplatíme, jenže když viděli ten účet, kolik by to mělo stát, tak Odvárka mi zavolal a řekl: okamžitě se sbal a přijed' do Moskvy.“¹⁹⁹ Následně tam jezdili Češi a uváděli to postupně do provozu.

¹⁹⁵ Rozhovor s Hugem Kysilkou, archiv autorky

¹⁹⁶ Rozhovor s Hugem Kysilkou, archiv autorky

¹⁹⁷ Rozhovor s Janem Nehodou, archiv autorky

¹⁹⁸ Rozhovor s Ivanem Béderem, archiv autorky

¹⁹⁹ Rozhovor s Karlem 2. Pavlů, archiv autorky

Plynovod Progress v Sovětském svazu se budoval současně se čtvrtou linií, v letech 1986 až 1994. Ivan Béder, který se na této výstavbě podílel, vzpomíná na tuto etapu výstavby jako na komplikovanou a náročnou etapu. „*To bol horor, aspoň teda pre výstavbové firmy, tehdy len z toho Hydrostavu robilo na tejto stavbe 6500 ľudí, v tej dobe to bola Podkarpatská Rus, tam to bol horor z toho dôvodu, že tie termíny boli aj tu a pri tranzitnom plynovode neexistovalo nesplniť termín, to v tom socialisme neexistovalo, lebo boli podpísané medzinárodné kontrakty a tam boli také penále, že keby sa nesplnil termín, tak padajú hlavy riaditeľov.*“²⁰⁰ Všichni museli pracovat v té době nad rámec pracovní doby, během neděl, svátků, Vánoc. Hororová stavba to nebyla podle Ivana Bédera kvůli špatnému terénu na Ukrajině, ale kvůli neserióznosti ukrajinského partnera. Popisuje příklad, kdy se stavělo v Ivano-Frankovsku, na západní Ukrajině, jelikož nemohli zajistit provoz jako stavební firma, vzali si s sebou podnik Tranzitní plynovod Nitra, konkrétně Demián Sojka se staral o manipulaci s plynem. Probíhaly tam tlakové zkoušky vodou, stala se tam nehoda, kdy při této zkoušce, plamen vyletěl ven o průměru 1,4 metrů, všichni byli asi 700 nebo 800 metrů daleko, nejdříve byl vidět modrý plyn a pak to bouchlo a zpětně to šlehlo do toho plynovodu. „*Spolupráca československá ta bola dôležitá, ale tí Ukrajinci to boli blázni.*“²⁰¹Tady se opakuje jev, který mi říkalo více narátorů, že spolupráce na Ukrajině a vlastně v celém Sovětském svazu byla komplikovaná a ne úplně ideální. O cestách do Sovětského svazu mi narátoři vyprávěli nejčastěji, o absurdních věcech, které oni mají, a my tu máme úplně jinak. „*To, co u nás dělalo pár lidí, tam na to měli výzkumný ústav, tři tisíce lidí a všechno měli na papíře...a oni nám popisovali, jak se vlastně mají dobře...že mají to samý jako v Americe, že mají ten alkohol, to mají stejný, oni mají vodku a ti mají whisky, rok'n'rolly ty si koupí na deskách z Bulharska a drogy jim vozí z Kyrdychstánu, takže měli všechno.*“²⁰² Výstavba přecházela hranici za Užhorodem, kde měli pracovníci z Československa základnu a v Ivano-Frankovsku. Kamióny z Československa se jim vozily potraviny, pivo a stavební hmota. Na základnách si budovali hlavně ubytovací zařízení, což byly montované buňky. Stavěli si i palivové stanice. Problémy byly hlavně v zimě, neměli zimní naftu, dělali černé obchody s místní posádkou, za naftu jim dávali cement. Struktura sovětské výstavby byla úplně jiná, musely se jejich projekty po nich dodělavat. „*Dopracovávali jsme celé jejich projekty, ruskej*

²⁰⁰ Rozhovor s Ivanem Béderem, archiv autorky

²⁰¹ Tamtéž

²⁰² Rozhovor s Josefem Andělem, archiv autorky

*projekt ukázal jen cestu protlačit a dál nic.*²⁰³ Ze začátku měli jazykový problém, hlavně nerozuměli technickým výrazům. Neměli ani kopírovací stroje, které potřebovali, museli si je tedy sami vyrobit, z toho co měli na místě. Stavěla se tam také občanská infrastruktura. *„My jsme dělali šílený věci, například zábavní park, stáje pro dobytek třeba.*²⁰⁴ S místními projektanty byli v denním styku a udržovali dobré vztahy.

O československé pracovníky bylo postaráno nadstandardně, existoval systém poukázek na jídlo, když přijeli kamkoliv na kteroukoliv jinou základnu, tak za tuto poukázku dostali biftek, který tam měli nejčastěji, což se jim po nějaké době znechutilo. *„Já si pamatuju, že mám neoblíbený steak, od té doby nemám rád steaky, protože když jste si neobjednala včas, třeba koprovku nebo svičkovou, tak na vás zbyla minutka a to byly tenkrát steaky, ale kvalitní jako, tak jeden den je to dobrý, dva neřeknu, že jo, ale třetí den bych si už dal radši burta s cibulí.*²⁰⁵ Na každé základně byla i prodejna, kde si mohli nakoupit za ruble. *„Měli jsme vysoké diety, na den asi 10 rublů, když si vezmete, že tam vodka stála 4 ruble, jeden můj kolega si tam držel i sluhu.*²⁰⁶ Žilo se jim tam opravdu nad běžné poměry. Přemysl Pejšek vzpomíná na zážitky se šváby v hotelu, pořádali s nimi bitky, vždy po příchodu domů se na ně vrhli a zabíjeli je hromadně botami. *„Já ten čas nepovažuji za ztracený, jedinej problém byl trošku s rodinou, když jste nebyl déle než měsíc doma, pak jen týden doma, naštěstí žena i děti to zvládli, takže já jsem ten problém neměl, hodně lidí s tím problémy mělo, jednak začali pít a jednak, že se jim rodina rozkládala, po čtyřech letech ztrácíte kontakt.*²⁰⁷ Mnoho pracovníků vzpomíná, že to v té době jejich rodiny měly těžké, z důvodu dlouhých odloučení se rozpadlo mnoho manželství. V případě narátorů v této diplomové práci, si většina z nich manželství udržela a dnes na to vzpomínají s úsměvem na tváři a s pocitem vděku ke svým manželkám, že to s nimi vydržely.

Pokud jste pracovali na plynovodu v Sovětském svazu, služby byly opravdu výjimečné. Ve srovnání s výstavbou u nás, měli tam pracovníci daleko rozsáhlejší systém služeb, vyšší odměny a další privilegia spojená s cestováním za hranice, i když „jen“ do východního bloku. *„To byl svět sám pro sebe, na té stavbě byli výhradně zahraniční*

²⁰³ Druhý rozhovor s Přemyslem Pejškem, archiv autorky

²⁰⁴ Tamtéž

²⁰⁵ Rozhovor s Miloslavem Matoušů, archiv autorky

²⁰⁶ Druhý rozhovor s Přemyslem Pejškem, archiv autorky

²⁰⁷ Tamtéž

*dělníci, to znamená my jako generální dodavatel a ti naši subdodavatelé včetně cizinců a jenom pár těch Ukrajinců nebo Rusů, který většinou byli takovej jenom kontakt na tu zbývající síť nebo služby...vo penězích ani nevím, to si asi nepředstavím, tak to bylo nebe a dudy, protože ty naše ty tam byli perfektně vybavený se vším. Přivezli buňky i s nábytkem, a vyvářelo se tam jídlo.*²⁰⁸ Jen pro zajímavost při výstavbě plynovodu Sojuz jen v roce 1977 uvažili zaměstnanci závodu Pramen-Orenburg 1383030 porcí jídla pro československé pracovníky na tomto úseku, 44 stupňů Celsia dosahovaly nejvyšší teploty v povolžské stepi a nejnižší zaznamenaná teplota byla – 44 stupňů Celsia, celkem 1500 pracovníků se podílelo na tomto úseku, 13 týdnů probíhal každý pracovní cyklus, týden měl šest pracovních dnů, den devět a půl pracovní hodiny, po skončení cyklu odjížděli pracovníci domů na třítydenní odpočinek.²⁰⁹ Měli tam i k dispozici doktory a pojízdnu zubařskou ordinaci. Zdravotnické služby na československém úseku plynovodu Sojuz zajišťoval závodní ústav národního zdraví koncernového podniku Tranzitní plynovod se sídlem ve Volgogradu. ZÚNZ se organizačně členil na ředitelství a závodní zdravotní střediska, která byla umístěná na všech ubytovacích základnách, bylo jich sedm.²¹⁰ Narátoři ve větší míře vzpomínají na práci v Sovětském svazu s určitou mírou absurdity, jak se jim tam žilo a také pocitem nadřazenosti. Ve svých vyprávěních se shodují, že v porovnání se Sovětským svazem, byli v Československu na tom lépe, co se týče materiálních věcí, vzdělání a technického projektování.

Při rozpadu Sovětského svazu nastaly velké změny pro tu část staveb, které probíhaly na jejich území. *„V ten moment v podstatě my jsme ty stavby, který tam začaly, zastavili a stáhli jsme všechny stavební organizace, protože bylo jasné, že tam od nich žádnéj plyn za kompenzaci dostat nemůžeme. Ukrajina ho nemá a Kazachstán je obrovskej problém jak ho transportovat, to bylo jediný neskutečně nevýhodný, protože tam vznikl dluh, my jsme tam hodně rozestavěli, větší to bylo na území Kazachstánu, podle mého názoru se to řeší dodnes.*²¹¹ V roce 2012 při poslední státní návštěvě Kazachstánského prezidenta Nazarbajeva v České republice stále nedošlo na projednávání státního dluhu, který Kazachstán má vůči České republice, jednak je také otázkou, zda je vhodné jednat s prezidentem, jehož strana se v Kazachstánu chopila moci podle pozorovatelů

²⁰⁸ Rozhovor s Miloslavem Matoušů, archiv autorky

²⁰⁹ Plynovod Sojuz v číslech. *Tranzitní plynovod*. 1979, VII.(6).

²¹⁰ Lékař na každé základně. *Tranzitní plynovod*. 1979, VII.(6).

²¹¹ Rozhovor s Hugem Kysilkou, archiv autorky

nedemokratickými volbami a sám Nazarbajev je ve své zemi prakticky neomezeným diktátorem.²¹²

4.8 Stav československého plynárenství v dalších letech

Na konci 70. let byla VHJ české plynárenské podniky Praha změněna na České plynárenské podniky koncern, Praha. Všechny podřízené národní podniky byly změněny na koncernové podniky. V letech 1987 až 1988 byla v národním hospodářství ČSSR připravována změna koncernů na státní podniky. K 1. 1. 1989 ustavila federální vláda jako celek československého plynárenství státní podnik Český plynárenský podnik. Koncernový podnik Tranzitní plynovod se stal odštěpným závodem Tranzitní plynovod Praha.²¹³

K dvouhodinové stávce, vyhlášené Občanským fórem a studentským koordinačním výborem na den 27. listopadu 1989, se v drtivé většině přidali i pracovníci Tranzitního plynovodu.²¹⁴ Atmosféru tehdejších přeměn vyjadřovaly texty dálnopisů, které postupně docházely stávkovému výboru Tranzitního plynovodu. Tyto texty měly jedno společné: snaha po urychlení demokratických reforem, všichni vyjadřovali upřímnou solidaritu se studenty.²¹⁵ Narátoři se v tomto výzkumu k tématu listopadových změn vůbec nevyjadřovali. Považovali toto téma za všeobecně známé.

K 1. 1. 1993 došlo k rozdělení ČSFR a současně k majetkovému rozdělení československé tranzitní soustavy vybudované a provozované ČPP a tedy i plným vlastnictvím. „*A když potom došlo k jakýmsi politickým rozhodováním o tranzitním plynovodu, kde prostě politici rozhodovali, to se zeptejte Honzy Rumla, jak to člověk nemohl skousnout, jak někdo nějaký náměstek ministra mně bude říkat, jak se má rozdělit, když o tom neví vůbec, to se nás jako dotýkalo.*“²¹⁶ Většina narátorů brala s těžkým srdcem rozdělení československého plynárenství. Ale byl to logický krok po rozdělení republiky. Kromě technologických zařízení byla vybudována také řada souvisejících zařízení po celém území ČSFR (údržbářské základny, ubytovací zařízení, administrativní objekty

²¹² LANCZ, David. Kauza pohledem vz24: Zakázky ze zahraničí. In: *Vz24.cz* [online]. 2012 [cit. 2015-06-23]. Dostupné z: <http://www.vz24.cz/clanky/kauza-pohledem-vz24-zakazky-ze-zahranici/>

²¹³ ČECH, Miloslav, Petr FOŠENBAUER a Jaroslav PETROŠ. *Tranzitní plynovod 1970-2010*, s. 49.

²¹⁴ Obr. 13 v příloze diplomové práce

²¹⁵ VOTÝPKA, Vladimír. Listopad 1989. *Transgas*. 1990, XVIII.(2).

²¹⁶ Rozhovor s Miloslavem Matoušů, archiv autorky

a rekreační objekty). „*To byla nádhera, u toho jsem seděl bezprostředně, jezdili jsme často do Bratislavy a dělili jsme tranzitní plynovod, technologicky řekl bych celkem dobře a věcně spravedlivě...to rozdělení samo o sobě bylo špatně, byl to jako jeden technologický celek, takto bylo původně řízeno a v podstatě se sem vkládaly další technologické prvky, jako byla předávací stanice Lanžhot a další dispečerské řízení, které je nutno ladit dohromady, z toho celkového hlediska to byla chyba, ale z hlediska tehdejší politické situace jiná možnost nebyla.*“²¹⁷ Slovenskému plynárenskému průmyslu byl předán kompletní majetek československé tranzitní soustavy nacházející se na území Slovenské republiky, a to včetně akumulovaného zemního plynu. Rozdělením bylo fakticky ukončeno v roce 1993 jednotné řízení výstavby československé tranzitní soustavy. V letech 1993 až 1994 byla na slovensko-české hranici vybudována nová hraniční předávací stanice Lanžhot.²¹⁸ Následně také došlo k rozdělení tranzitních a dovozních smluv. Rozvoj tranzitní soustavy na území Slovenska je dnes plně v kompetenci nového provozovatele společnosti Eustream, a. s. Na Slovensku byli obecně proti rozdělení tranzitního plynovodu na českou a slovenskou část, dokonce i manifestovali na Václavském náměstí proti rozdělení. Po rozdělení Československa přešli k Slovenskému plynárenskému priemyslu, ještě ale rok a půl potom se řídila slovenská část tranzitního plynovodu z Prahy, až v červenci 1994 došlo k úplnému rozdělení, jak organizačně, tak ekonomicky.²¹⁹

Na základě rozhodnutí Ministerstva pro správu národního majetku ze dne 27. 10. 1993 o privatizaci části s. p. ČPP a v souladu s rozhodnutím náměstka ministra průmyslu a obchodu ze dne 21. 10. 1993, kterým se stanovoval další postup restrukturalizace státního podniku ČPP, ředitel ČPP Praha Miroslav Grec podle ustanovení § 10 zákona č. 111/90 Sb., zrušil svým příkazem č. 21 ke dni 31. 12. 1993 odštěpný závod Tranzitní plynovod Praha a s platností od 1. 1. 1994 zřídil odštěpný závod Transgas Praha.²²⁰

²¹⁷ Rozhovor s Vratislavem Ludvíkem, archiv autorky

²¹⁸ BLAŽEK, Ladislav. *Ohřejeme se v 21. století?: o výstavbě a rozvoji palivo-energetické základny*, s. 142.

²¹⁹ VOTÝPKA, Vladimír. Listopad 1989. *Transgas*. 1990, XVIII.(2).

²²⁰ Od prvního ledna Transgas Praha. *Transgas*. 1993, XXI.(12).

4.9 Ohlédnutí se zpět

Všichni dotazovaní narátoři na toto období svého života vzpomínají s nadšením a hrdostí, že se mohli podílet na „*Stavbě století*“, jakou byl tranzitní plynovod nazýván. Na dotaz, zdali vidí na této stavbě i nějaká negativa, všechny odpovědi byly stejné – tato výstavba byla vnímána pouze pozitivním pohledem. „*Jsem rád, že jsem mohl pracovat na tak velkém zařízení, v té době to bylo největší plynárenské zařízení v Evropě, ty metody a způsoby, jak se to stavělo, aplikace těch metod třeba v Rusku na tom československém úseku plynovodu Orenburg - západní hranice, to všechno byly metody, který do té doby u nás neexistovaly, takže já na to vzpomínám velmi rád, jsem rád, že jsem se toho mohl zúčastnit, že jsem měl to štěstí, že se při tom nic vážného nestalo, kromě těch živelných událostí a že mám na co vzpomínat.*“²²¹ Miloslav Čech na tuto výstavbu vzpomíná s nostalgií. Se svými bývalými kolegy se i nadále pravidelně schází každý měsíc, vypijí tři, čtyři deci vína a zavzpomínají si.

Vztahy na pracovišti hodnotí všichni kladně, i ve smyslu pracovního zařazení mezi staršími kolegy, ti starší a zkušenější se k nim chovali rovnocenně a snažili se předat těm mladším své dovednosti a zkušenosti. „*Tady bylo takový nadšení, spontánní nadšení, ne daný nějakýma socialistickýma závazkama, mám pocit, že mám na tom určitěj podíl a ten přínos byl pozitivní, pro české plynárenství, spousty lidí nevěřilo, že se to postaví a ono se to postavilo, pro stát to taky bylo výhodný, s odstupem času já z toho mám dobrý pocit a nelituju toho, že jsem do toho plynárenství vstoupil.*“²²² Mnoho narátorů také hodnotí kladně přístup socialistické vlády, která výstavbu protěžovala a díky těmto vládním podmínkám to bylo postaveno tak rychle a téměř bez komplikací. „*Musím říct, že to bylo obrovský štěstí, protože to se málokdy sejde taková souhra obrovskéj náhod, kdy je vůle i z toho vnějšku, jako tady byla politická, že se postaví takovýhle velký dílo, že jo, odbourají se ty překážky, který dneska, aby mi nějakěj zelenej tady říkal, že žabičky tady choděj a já tam nemůžu s tou rourou, ten by běžel, až by z něj lítali, dneska by to tak nešlo.*“²²³ Dnes by se podle většiny narátorů nic takového a tak rychle nepostavilo. V dnešní době je dle nich hlavně problém s věcnými břemeny²²⁴ a ochránci přírody.

²²¹ Rozhovor s Miloslavem Čechem, archiv autorky

²²² Rozhovor s Tomášem Carvanem, archiv autorky

²²³ Rozhovor s Miloslavem Matoušů, archiv autorky

²²⁴ *Věcná břemena* se řadí mezi věcná práva k věci cizí a jejich podstatou je omezení vlastníka určité nemovitosti v tom, že je povinen něco trpět, něčeho se zdržet, či případně něco konat ve prospěch někoho

V období socialismu se, dle narátorů, pracovní vztahy udržovaly lépe, protože měli všichni jeden společný úkol, na kterém pracovali. Ve vyprávěních narátorů je znát, že doba, ve které pracovali, je pro ně svým způsobem nesrovnatelná s dnešní dobou, nostalgicky se ve svých vyprávěních vracejí zpět. Srovnávají dnešní dobu s totalitním režimem, že byla lepší ve smyslu, že kolegové drželi spolu. *„Na rovinu, ta parta těch lidí, který byly u toho, ta už řídne, je to o něčem jiným, než to bývalo za totáče, protože ty lidi drželi pohromadě, protože se báli, že by měli problém, byla to parta lidí, kteří věděli, že kdyby byl problém, tak se bude držet za jeden provaz, pro mě je to srdeční záležitost, pro většinu lidí, kteří se u toho točili to byla srdeční záležitost.“*²²⁵ Tehdy zaměstnanci v plynárenství byli hodně nadšení ze své práce a hrdí na to, že jsou zkušenější než plynáři v jiných státech v Evropě. *„Dělali jsme věci, které nikdo neuměl tehdy v Evropě, byli jsme ve spolupráci s Ruhrgasem a Gaz de France...pojali jsme docela slušný sebevědomí...získali jsme zajímavý informace a zajímavý kontakty a s řadou lidí jsme stále v kontaktu.“*²²⁶ Někteří narátoři mluvili o svém podílu během výstavby tranzitního plynovodu s lehkým tónem nadřazenosti nad ostatními plynáři v jiných státech. Během výstavby dělali náročnou práci a mají právo být hrdí na svůj výsledek práce, který zvládli bez zkušeností a za tak krátkou dobu. Tuto svoji hrdost ani neskrývají.

jiného - oprávněného. Věcná břemena se tedy vztahují vždy k nějaké nemovitosti, nikoli k věci movité. (in: <http://www.zakonyprolidi.cz/blog/vecna-bremena.htm>)

²²⁵ Rozhovor s Jaroslavem Petrošem, archiv autorky

²²⁶ Rozhovor s Petrem Crhou, archiv autorky

5. Závěr

Výstavba tranzitního plynovodu byla bezesporu jednou z nejúspěšnějších energetických investic 70. let. Byl to rozhodující mezník ve vývoji československého a později českého a slovenského plynárenství.

V této práci jsem se snažila zachytit každodenní pohledy lidí, kteří byli u této stavby, ti co ji vybudovali, pracovali na ní a byli součástí celého plánu výstavby. Chtěla jsem se zaměřit na elitní vrstvu technické inteligence, která byla „schována“ za megalomanským pojetím této výstavby. Hlavní výzkumnou otázkou pro mě bylo, jak tato stavba ovlivnila jejich životy. Pro většinu pamětníků byl tranzitní plynovod součástí jejich každodenní práce a provázel je po celý profesní život. Někteří již od dětství chtěli působit v oboru plynárenství, pro některé to bylo přání v pozdějším věku, když se rozhodovali, kam po škole. Rozhodnutí vlády o výstavbě plynovodu na území Československa a začátek výstavby byl pro všechny okamžikem příležitosti, kdy se mohli přidat k tomuto dílu. Na období, ve kterém se tranzitní plynovod stavěl, vzpomínají všichni rádi, s hrdoostí a nostalgii.

Socialismus jim poskytl jistotu trvalé práce a dobrých finančních výdělků. Nevzpomínají na dobu tzv. normalizace ve zlém. Žili své každodenní životy, někteří vstoupili do komunistické strany kvůli zabezpečení rodiny, dostali se tím na vyšší funkce a tím měli i zdroj vyšších příjmů. Jiní šli cíleně za kariérou a vidinou lepšího postu, aby jejich jméno bylo veřejně spojeno s touto „energetickou magistrálou“, jak byl často tranzitní plynovod nazýván. A na druhou stranu někteří proti vstupu do strany bojovali celý život až do roku 1989, i přes některé zákazy a omezení, jak v pracovním, tak v soukromém životě. I přes těžké začátky, kdy mnozí z nich neměli tušení o tom, jak se vůbec plynovod takový rozměru staví, dokázali vybudovat celou tranzitní síť plynovodů. Na svoji práci jsou hrdi, vyjadřují se o tomto svém podílu práce jako o odkazu do budoucna. *„Občas si na tu dobu vzpomenu zejména při jízdě po dálnici kolem kompresní stanice Břeclav, když si uvědomím, že ty kornouty na odplynění kompresorů jsou vlastně moje tlumiče hluku stejně jako obslužné lávky kolem kulových uzávěrů na potrubních dvorech, které se občas objeví*

na žánrových fotografiích z historie tranzitu.“²²⁷ Celkově bych si dovolila nazvat tyto pamětníky „plynárenskou rodinou“, která držela pohromadě, a to i po rozdělení Československa a československého plynárenství, protože měli stejné pracovní problémy, které řešili a navzájem si pomáhali. Na Slovensku existoval i *Klub plynárenských seniorov*, který teď už bohužel nefunguje. V Česku se i nadále bývalí zaměstnanci Tranzitního plynovodu scházejí na pravidelných oficiálních setkáních a někteří se vídají i neformálně, když spolu jedou na dovolenou. Počáteční pracovní vztahy přerostly v dlouholetá přátelství. Každý z pamětníků vytěsnil to špatné ze své paměti a vzpomíná jen na to příjemné. Bylo to pro ně zajímavé a tvůrčí, mohli pracovat na tom, co je bavilo a naplňovalo. „Bylo to strašně hezký...a člověk zapomíná strašný věci, které tam byly“.²²⁸ Většina z nich se cítila „srostlá“ se svým oborem. „Já jsem plynovodama deformovanej, na ty nepříjemný věci se zapomene a vzpomíná se na ty srandy, a co se všechno vymyslelo.“²²⁹

Jelikož se jedná o vůbec první výstup výzkumu k této problematice a vzhledem ke složení skupiny narátorů, není v této práci obsažen komplexní pohled na toto téma. Prostor pro další bádání je v této problematice otevřen.

Vypracování této práce bylo pro mě přínosem, který mě obohatil o nové zajímavé skutečnosti. Poznala jsem mnoho zajímavých lidí. Byla to stavba výjimečného charakteru a pro plynárníky starší generace i smysl jejich života a srdeční záležitost. Věřím, že tato práce oživí hezké vzpomínky těch dříve narozených, kteří se na tomto díle podíleli a mladší generaci může sloužit jako zdroj informací a poučení.

²²⁷ E-mailová korespondence s Karlem Kroupou, Praha, 11. 3. - 16. 3. 2015, archiv autorky

²²⁸ Rozhovor s Josefem Andělem, archiv autorky

²²⁹ Rozhovor s Petrem Sochůrkem, archiv autorky

6. Seznam literatury a dalších pramenů

6.1 Rozhovory

Rozhovor s Janem Rumlem vedla Linda Bucharová, Praha, 30. 9. 2014

Rozhovor s Karlem 2. Pavlů vedla Linda Bucharová, Brno, 13. 2. 2015

Rozhovor s Hugem Kysilkou vedla Linda Bucharová, Praha, 16. 2. 2015

Rozhovor s Miroslavem Matoušů vedla Linda Bucharová, Praha, 18. 2. 2015

Rozhovor s Janem Nehodou vedla Linda Bucharová, Praha, 23. 2. 2015

Rozhovor s Miloslavem Čechem vedla Linda Bucharová, Praha, 24. 2. 2015

Rozhovor s Tomášem Carvanem vedla Linda Bucharová, Praha, 25. 2. 2015

Rozhovor s Petrem Crhou a Jaroslavem Petrošem vedla Linda Bucharová, Praha, 26. 2. 2015

Rozhovor s Josefem Andělem vedla Linda Bucharová, Praha, 4. 3. 2015

Rozhovor s Romanou Pavelkovou vedla Linda Bucharová, Praha, 9. 3. 2015

Rozhovor s Pavlem Brychtou vedla Linda Bucharová, Praha, 19. 3. 2015

Rozhovor s Demiánem Sojkou vedla Linda Bucharová, Nitra, Slovensko, 20. 3. 2015

Rozhovor s Ivanem Béderem vedla Linda Bucharová, Bratislava, Slovensko, 21. 3. 2015

První rozhovor s Přemyslem Pejškem vedla Linda Bucharová, Praha, 1. 4. 2015

Rozhovor s Petrem Sochůrkem vedla Linda Bucharová, Říčany, 9. 4. 2015

Druhý rozhovor s Přemyslem Pejškem vedla Linda Bucharová, Praha, 13. 4. 2015

Rozhovor s Vratislavem Ludvíkem vedla Linda Bucharová, Praha, 21. 5. 2015

Rozhovor s Petrem Uhlem vedla Linda Bucharová, Praha, 26. 5. 2015

E-mailová korespondence s Jaroslavem Petrošem, Praha, 17. 2. 2015

E-mailová korespondence s Karlem Kroupou, Praha, 11. 3. - 16. 3. 2015

6.2 Literatura

BEDNÁŘ, Jaroslav. *Historický kalendář plynárenství východních Čech*. Hradec Králové: Východočeská tiskárna, s.r.o., 1999.

BENEŠ, Miloš. *Plynárenství 1847-1997*. Praha: Atypo, 1997, 127 s. ISBN 80-902378-0-0.

BLAŽEK, Ladislav. *Ohřejeme se v 21. století?: o výstavbě a rozvoji palivo-energetické základny*. 1. vyd. Praha: Futura, 2009, 188 s. ISBN 978-80-86844-44-2.

ČECH, Miloslav, Petr FOŠENBAUER a Jaroslav PETROŠ. *Tranzitní plynovod 1970-2010*. Vyd. 1. Praha: Český plynárenský svaz, 2010, 56 s. ISBN 978-80-904619-1-8.

Encyklopedie plynárenství: [plynárenské údaje]. 1. vyd. Praha: GAS, 2006, 634 s. ISBN 978-80-7328-105-2.

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. 3. vyd. Praha: Portál, 2012, 407 s. ISBN 978-80-262-0219-6.

Hlavní směry hospodářské politiky strany v letech 1971-1975: Referát člena předsednictva ÚV KSČ L. Štrougala. Praha: Svoboda, 1971, s. 12-14.

JUŘÍČEK, Libor a Josef MAREK. *Svítiplyn: Na severní Moravě a v Slezsku*. Moravská Ostrava: Moravskoslezské nakladatelství, s.r.o., 2007.

MOLDAN, Bedřich. *Dopis do budoucnosti: Letter to the future*. Praha: Atypo, [2000], 105 s., [10] s. obr. příl. ISBN 80-902378-2-7.

NOVÁK, Rudolf. *Kronika plynárenství*. Praha: MILPO, 1997, 103 p. ISBN 80-901-7499-X.

OTÁHAL, Milan. *Normalizace 1969-1989: příspěvek ke stavu bádání*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2002, 105 s. ISBN 80-7285-011-3.

ORBÁN, Anita. *Moc, energie a nový ruský imperialismus*. Vyd. 1. Praha: Argo, 2010, 279 s. ISBN 978-80-257-0251-2.

SOJKA, Demián et al. *30 rokov tranzitnej prepravy zemného plynu na Slovensku*. Bratislava: Slovenský plynárenský priemysel,a.s., 2002.

SVOBODA, Alexandr a kol. *Plynárenská příručka: 150 let plynárenství v Čechách a na Moravě*. 1. vyd. Praha: GAS, 1997. 1192 s. ISBN 80-902339-6-1.

VANĚK, Miroslav a Pavel MÜCKE. *Třetí strana trojúhelníku: teorie a praxe orální historie*. 1. vyd. Praha: Fakulta humanitních studií UK v Praze, 2011, 293 s. ISBN 978-807-2851-454.

VOLKMAN, Alois. *Námluvy Aeskulapovy*. Praha: Ostrov, 2009, 182 s. ISBN 978-80-86289-65-6.

VOTÝPKA, Vladimír a Ervin MATES. *Akce Transgas*. Praha: Orbis, 1974. Naše vlast.

ZÁBRANA, Jan. *Celý život: Výbor z deníků 5. listopadu 1976 - červenec 1984*. Vyd. 1. Editor Edita Vitoušová, Marie Zábranová. Praha: Torst, 1992, s. 533-1109. ISBN 80-900149-9-2.

Záchranný archeologický výzkum při stavbě plynovodu na k.ú. Ořech, Praha-Západ. Příspěvek k poznání osídlení z časné doby laténské a starší doby římské. In: *Archaeologica Pragensia* [online]. 2008 [cit. 2015-06-19].

6.3 Archivní fondy

Národní archiv Praha, fond Úřad vlády ČSR/ ČR, Praha 1970 – Usnesení vlády, značka fondu: ÚV ČSR/ČR-RŽP, signatura: 203/1/33, karton 120

Národní archiv Praha, fond Úřad vlády ČSR/ ČR, Praha 1970 – Usnesení vlády, značka fondu: ÚV ČSR/ČR-RŽP, signatura: 203/1/33, karton 121

Národní archiv Praha, fond Úřad vlády ČSR/ ČR, Praha 1970 – Usnesení vlády, značka fondu: ÚV ČSR/ČR-RŽP, signatura: 203/1/33, karton 139

Podnikový archiv RWE Česká republika a.s.: KOLEKTIV AUTORŮ FEDERÁLNÍHO MINISTERSTVA PALIV A ENERGETIKY. *Resort paliv a energetiky ČSSR-důležitá součást národního hospodářství: Staň se jedním z nás*. Panorama, 1979.

Podnikový archiv RWE Česká republika a.s.: *Deník Brigáda socialistické práce*. 1982-1984.

6.4 Dobový tisk

Časopis *Transgas*:

VOTÝPKA, Vladimír. Listopad 1989. *Transgas*. 1990, XVIII.(2).

Jak přes řeku? *Transgas*. 1991, XIX.(7).

Od prvního ledna *Transgas* Praha. *Transgas*. 1993, XXI.(12).

BARTOŠ, Günter. Kontrola z nadhledu: letecká inspekce potrubí. *Transgas*. 1994, XXII.(6).

HRÁDEK, Václav. *Transgas: 25 let*. *Transgas*. 1996, XXIV(Mimořádné číslo).

Časopis *Tranzitní plynovod*:

Soutěž pro novináře a fotoreportéry. *Tranzitní plynovod*. 1971, (11).

Čs. televize pro tranzitní plynovod. *Tranzitní plynovod*. 1972, (1).

Čs. rozhlas pro tranzitní plynovod. *Tranzitní plynovod*. 1972, (2).

Vyznamenání nejlepším. *Tranzitní plynovod*. 1972, (3).

Nejvyšší straničtí a státní představitelé. *Tranzitní plynovod*. 1972 (8).

Rekultivace. *Tranzitní plynovod*. 1972 (9).

Rozhlas. *Tranzitní plynovod*. 1972, (10).

Filmový cyklus o stavbě století. *Tranzitní plynovod*. 1972, (11).

Plynovod Sojuz v číslech. *Tranzitní plynovod*. 1979, VII.(6).

Lékař na každé základně. *Tranzitní plynovod*. 1979, VII.(6).

Úvodem. *Tranzitní plynovod*. 1981, IX.(1).

Časopis *Potrubář*:

O tranzitním plynovodu jinak. *Potrubář: závodní časopis pracujících n.p. Potrubí*. 1971, XIX.(13).

Tranzitní plynovod. *Potrubář: závodní časopis pracujících n. p. Potrubí*. 1971, XVIII.(10).

Další periodika:

V Moskvě byly podepsány čs.- sovětské dohody. *Rudé právo*. 1968, 48(251).

Zahájení provozu na východním úseku tranzitního plynovodu. *Plyn*. 1973, 53(2).

Distribuční premiéry. *Filmový informační bulletin*. 1973, (21).

6.5 Elektronické zdroje

DOLEŽAL, Karel. Mzdy a ceny včera a dnes. *Měšec* [online]. 2006 [cit. 2015-06-22]. Dostupné z: <http://www.mesec.cz/clanky/mzdy-a-ceny-vcera-a-dnes/>

EZZEDINE-LUKŠÍKOVÁ, Petra. Slováci v ČR. *Socioweb* [online]. 2005 [cit. 2015-06-21]. Dostupné z: <http://www.socioweb.cz/index.php?disp=temata>

Kdo jsme a co chceme. *KAN: Klub angažovaných nestraníků* [online]. 2014 [cit. 2015-06-22]. Dostupné z: <http://www.kan.cz/kdo-jsme-a-co-chceme>

LANCZ, David. Kauza pohledem vz24: Zakázky ze zahraničí. In: *Vz24.cz* [online]. 2012 [cit. 2015-06-23]. Dostupné z: <http://www.vz24.cz/clanky/kauza-pohledem-vz24-zakazky-ze-zahranici/>

LUDVÍK, Vratislav. Byl příčinou okupace v roce 1968 plynovod? *Česká pozice* [online]. 2010 [cit. 2015-06-18]. Dostupné z: http://ceskapozice.lidovky.cz/byl-pricinou-okupace-v-roce-1968-plynovod-fcr-/tema.aspx?c=A101201_122842_pozice_362

Mikroregion Litovelsko. *Lidé a jejich osudy: Alois Volkman* [online]. [cit. 2015-06-06]. Dostupné z: <http://www.litovelsko.eu/dr-cs/194-volkman-alois.html/>

NEHASIL, Eduard. Polský trojský kůň. *AE News* [online]. 2014 [cit. 2015-06-21]. Dostupné z: <http://aeronet.cz/news/polsky-trojsky-kun/>

Podnik zahraničního obchodu. *Iuridictum: Encyklopedie o právu* [online]. 2009 [cit. 2015-06-21]. Dostupné z http://iuridictum.pecina.cz/w/Podnik_zahrani%C4%8Dn%C3%ADho_obchodu

Pragovák vypráví příběh 40 let starého dopisu, který k nám prý pozval tanky. *IDnes.cz* [online]. 2008 [cit. 2015-06-23]. Dostupné z: http://zpravy.idnes.cz/pragovak-vypravi-pribeh-40-let-stareho-dopisu-ktery-k-nam-pry-pozval-tanky-1r4-domaci.aspx?c=A080827_165846_domaci_lpo

ŠÍROVÁ, Tereza. Letecké nehody v době normalizace v československém tisku [online]. 2012 [cit. 2015-06-24]. Dostupné z: <http://www.nm.cz/publikace/publikace-download.php?name=File1>

ŠÍŠKA, Michal. *Historie bezpečnosti a ochrany zdraví při práci* [online]. 2014 [cit. 2015-06-21]. Dostupné z: <http://www.bezpecnostprace.info/item/historie-bezpecnosti-a-ochrany-zdravi-pri-praci>

Vysoké školství po únoru 1948. *Český statistický úřad* [online]. 2010 [cit. 2015-06-21]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/20534966/w-3314a4.doc/093d3bd3-164a-403d-8e02-53679af96c6c?version=1.0>.

6.6 Filmy

Archiv ČT24: Budování plynovodů [online]. [cit. 2015-06-05]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/10116288585-archiv-ct24/209452801350004>

Stavba storočia [film]. Režie Juraj Jakubisko. ČSSR, Filmové studio Barrandov, 1971.

7. Rejstřík pojmů a použitých zkratek

ČPP – České plynárenské podniky

ČSFR – Československá federativní republika

ČVTS - Česká vědeckotechnická společnost

ČVUT – České vysoké učení technické v Praze

DN (900, 1200...) - jmenovitý průměr, používá se k určení normalizované velikosti armatur a podobných prvků

EGÚ Běchovice - laboratoř byla založena v roce 1953. Od svého založení poskytuje široké spektrum odborných inženýrských služeb a výkonů zkušebnictví pro energetiku a elektrotechnický průmysl.

ERÚ – Energetický regulační úřad

HIP – Hlavní inženýr projektu

MPa - Megapascal je jednotkou tlaku a násobnou jednotkou pascalu.

ROH – Revoluční odborové hnutí

RVHP – Rada vzájemné hospodářské pomoci

SPP – Slovenský plynárenský průmysl

SVÚM - Státní výzkumný ústav materiálu v Praze

VHJ – výrobně hospodářská jednotka

VUT – Vysoké učení technické v Brně

Dispečink – odpovídá za řízení výroby plynu nebo řízení přepravní, případně distribuční soustavy, řídí se Dispečerským řádem plynárenské soustavy České republiky.

Kompresor – zařízení pro stačování plynů na tlak vyšší než 2 bary.

Plynojem – zařízení určené k jímání a skladování plynu a vyrovnávání rozdílu mezi množstvím plynu dodávaným a spotřebovaným.

Soustava přepravní – vzájemně propojený soubor vysokotlakých plynovodů a kompresních stanic a souvisejících technologických objektů, včetně systému řídicí a zabezpečovací techniky a zařízení k přenosu informací pro činnosti výpočetní techniky a informačních systémů, propojený s plynárenskými soustavami v zahraničí, na kterém

zajišťuje přepravu plynu držitel licence na přepravu plynu, přepravní soustava je zřizována a provozována ve veřejném zájmu (Z č. 458/2000 Sb.).

Stanice předávací – zařízení sloužící pro měření a regulaci množství předávaného plynu. Měřicí a řídicí systém měřících předávacích hraničních i vnitrostátních stanic musí zajistit úplný soubor funkcí pro nepřetržité měření průtoku plynu, monitorování měřící stanice, zaznamenávání a zobrazování změn, zobrazování technologických schémat a historických dat a všech potřebných údajů důležitých pro řízení stanic.

Svítiplyn – plynné palivo s vysokým obsahem vodíku, vyráběné původně karbonizací černého plynového uhlí, později pak zplyňováním hnědého uhlí.

Zemní plyn – přírodní směs plyných látek s převažujícím podílem methanu a získává se převážně těžbou ze zemních, případně mořských ložisek. Nachází se v podzemí buď samostatně, nebo společně s ropou.

(Zdroj: Encyklopedie plynárenství: [plynárenské údaje]. 1. vyd. Praha: GAS, 2006, 634 s. ISBN 978-80-7328-105-2.)

8. Přílohy

8.1 Seznam příloh

Obr. 1: Čestné uznání národního podniku Plynostav Pardubice

Obr. 2: Československá známka „Tranzitní plynovod“

Obr. 3: Odpojovací a propojovací práce na plynovodech při záměně svítiplynu plynem

Obr. 4: Schéma plánovaného plynovodu „Bratrství“ z roku 1965

Obr. 5: Vládní zmocněnec pro výstavbu tranzitního plynovodu Josef Odvárka zapaloval symbolicky 29. 1. 1971 první svářecí oblouk

Obr. 6: „Staň se jedním z nás“ – resort paliv a energetiky ČSSR

Obr. 7: Generální tajemník ÚV KSČ a prezident ČSSR G. Husák na návštěvě kompresní stanice ve Velkých Kapušanech

Obr. 8: Kompresní stanice Kouřim - zima 1979

Obr. 9: Odznak „Budovatel tranzitního plynovodu“ a mince „Účastník 1. etapy výstavby tranzitního plynovodu“

Obr. 10: Trenažér pro výuku

Obr. 11: Tranzitní plynovod – první etapa výstavby

Obr. 12: Tranzitní plynovod – etapa výstavby v letech 1992 – 1994

Obr. 13: Listopad 1989- zaměstnanci Tranzitního plynovodu

8.2 Přílohy

Obr. 1: Čestné uznání od národního podniku Plynostav Pardubice

(Zdroj: soukromý archiv Petra Sochůrka)

Obr. 2: Československá známka „Tranzitní plynovod“

(Zdroj: soukromý archiv autorky)

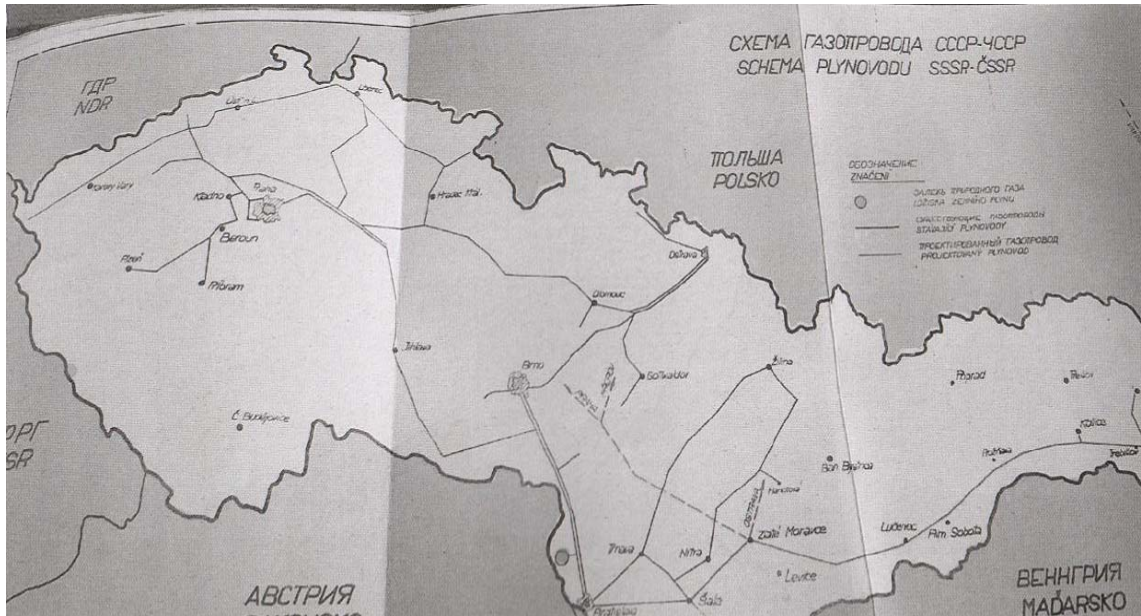
Obr. 3: Před prováděním odpojovacích a propojovacích prací na plynovodech místních sítí při záměně svítiplynu zemním plynem bylo nutno provizorně přerušit tok plynu potrubím pomocí uzavíracích balonů. Práce se s ohledem na jedovatost svítiplynu neobešla bez dýchacích přístrojů.

(Zdroj: NOVÁK, Rudolf a Karel ZELENKA. *Kronika pražského plynárenství*, s. 91.)

Obř. 4: Schéma plávaného plynovodu „Bratrství“ z roku 1965

(Zdroj: Národní archiv Praha, fond Úřad vlády ČSR/ ČR, Praha 1970 – Usnesení vlády, značka fondu: ÚV ČSR/ČR-RŽP, signatura: 203/1/33, karton 120)

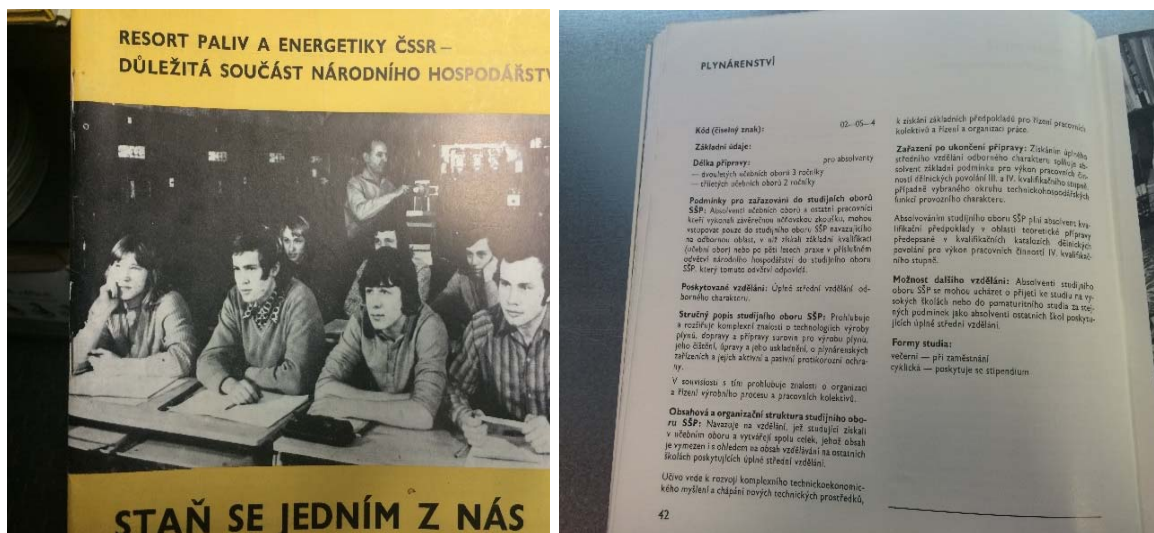
Obř. 5: Vládní zmocněnec pro výstavbu tranzitního plynovodu Ing. Josef Odvárka zapaloval symbolicky 29. 1. 1971 první svářecí oblouk.

(Zdroj: VOTÝPKA, Vladimír a Ervin MATES. *Akce Transgas*. Praha: Orbis, 1974. Naše vlast)

Obr. 6: „Staň se jedním z nás“ – resort paliv a energetiky ČSSR

(Zdroj: Podnikový archiv RWE Česká republika a.s.: KOLEKTIV AUTORŮ FEDERÁLNÍHO MINISTERSTVA PALIV A ENERGETIKY. *Resort paliv a energetiky ČSSR-důležitá součást národního hospodářství: Staň se jedním z nás*. Panorama, 1979)

Obr. 7: Generální tajemník ÚV KSČ a prezident ČSSR G. Husák na návštěvě kompresní stanice ve Velkých Kapušanech

(Zdroj: Časopis *Tranzitní plynovod*, ročník VII., číslo 6, prosinec 1979)

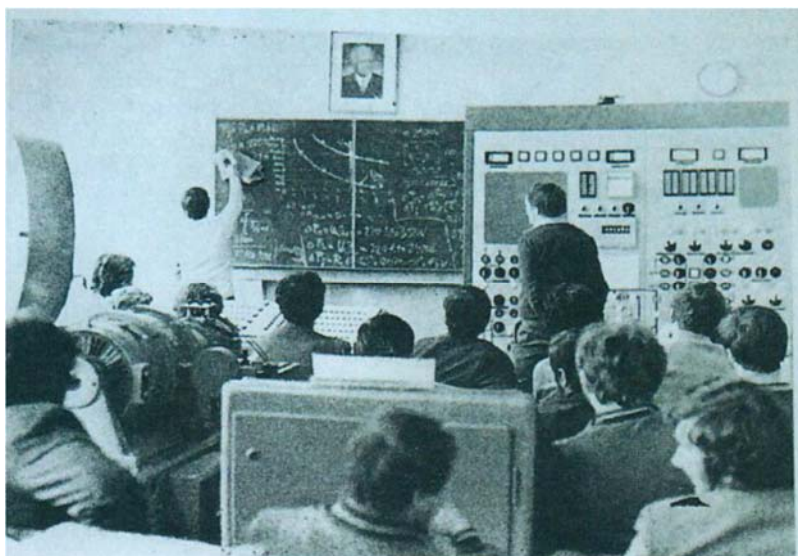
Obr. 8: Odznak „Budovatel tranzitního plynovodu“ a mince „Účastník 1. etapy výstavby tranzitního plynovodu“

(Zdroj: <http://www.vzornypracovnik.cz/2012/10/Budovatel-TRANZITNIHO-PLYNOVODU.html> a <http://www.mincebolf.cz/odznaky/transgasa.jpg>)

Obr. 9: Trenažér pro moderní výuku

(Zdroj: Časopis *Tranzitní plynovod*, květen 1974, číslo 5)

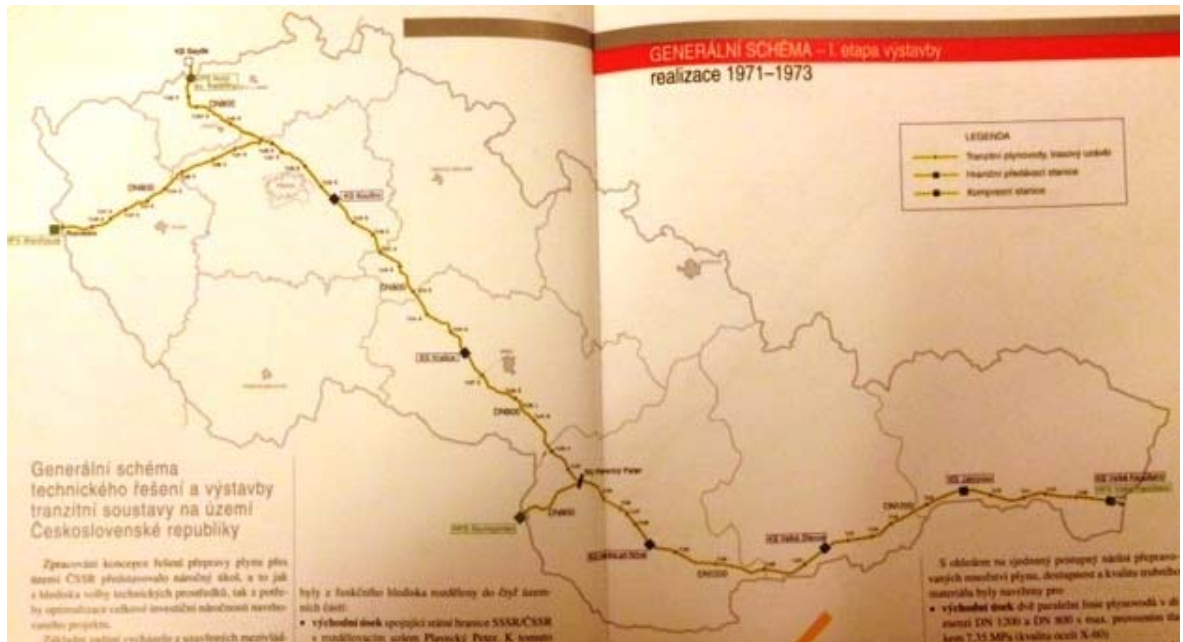
Obr. 10: Kompresní stanice Kouřim - zima 1979 (zleva: Ing. Daňhelka, Ing. Gerle – náměstek předsedy vlády Štrougala, Ing. Václavíček – ředitel závodu Kouřim, Ing. Kadlec – podnikový ředitel Tranzitního plynovodu, Ing. Staněk, Ing. Čech – provozní náměstek ředitele Tranzitního plynovodu)

(Zdroj: Soukromý archiv Miloslava Čecha)

Obr. 11: Tranzitní plynovod – první etapa výstavby

(Zdroj: ČECH, Miloslav, Petr FOŠENBAUER a Jaroslav PETROŠ. *Tranzitní plynovod 1970-2010*. Vyd. 1. Praha: Český plynárenský svaz, 2010, 56 s. ISBN 978-80-904619-1-8.)

Obr. 12: Tranzitní plynovod – etapa výstavby v letech 1992 - 1994

(Zdroj: ČECH, Miloslav, Petr FOŠENBAUER a Jaroslav PETROŠ. *Tranzitní plynovod 1970-2010*. Vyd. 1. Praha: Český plynárenský svaz, 2010, 56 s. ISBN 978-80-904619-1-8.)

Obr. 13: Listopad 1989- zaměstnanci Tranzitního plynovodu

(Zdroj: časopis Transgas, duben 1996, ročník XXIV)

